

Åtgärdsprogram för vitryggig hackspett 2017–2021

(Dendrocopos leucotos)

RAPPORT 6770 • MAJ 2017

Åtgärdsprogram för vitryggig hackspett 2017–2021

(Dendrocopos leucotos)

Hotkategori: Akut hotad (CR)

NATURVÅRDSVERKET

Beställningar

Ordertel: 08-505 933 40

Orderfax: 08-505 933 99

E-post: natur@cm.se

Postadress: Arkitektkopia AB, Box 110 93, 161 11 Bromma

Internet: www.naturvardsverket.se/publikationer

Ansvarig utgivare: Naturvårdsverket

Tel: 010-698 10 00, fax: 010-698 16 00

E-post: registrator@naturvardsverket.se

Postadress: Naturvårdsverket, SE-106 48 Stockholm

Internet: www.naturvardsverket.se

Samarbetspartner: Skogsstyrelsen

Tel: 036-35 93 00, fax: 036-16 61 70

E-post: skogsstyrelsen@skogsstyrelsen.se

Postadress: SE-551 83 Jönköping

Internet: www.skogsstyrelsen.se

ISBN 978-91-620-6770-0

ISSN 0282-7298

© Naturvårdsverket 2017

Tryck: Arkitektkopia AB, Bromma 2017

Omslagsfoton: Höger, (hackspett som matar ungar), Länsstyrelsen i Värmlands län
Undre vänster, (ringmärkning av ung vitryggig hackspett), Paula Andersson/Naturskyddsföreningen

Övre vänster, (Umeälvens delta, Västerbotten), Jonas Grahn

Bakgrundskartor: © Lantmäteriet Geodatasamverkan 2014, om inte annat anges

Förord

Åtgärdsprogram för hotade arter och naturtyper är ett av flera verktyg för att nå det av riksdagen beslutade miljökvalitetsmålet Ett rikt växt- och djurliv, och även de övriga sex ekosystemrelaterade miljökvalitetsmålen.

Åtgärdsprogram för hotade arter och naturtyper bidrar även till att uppnå Aichimål 12 inom Konventionen för biologisk mångfald som handlar om att senast 2020 ha förbättrat hotade arters bevarandestatus och mål 15, delmål 15.5 i de Globala målen för hållbar utveckling om att hejda förlusten av biologisk mångfald och senast 2020 skydda och förebygga utrotning av hotade arter.

Åtgärdsprogrammet för vitryggig hackspett (*Dendrocopos leucotos*) har på Naturvårdsverkets och Skogsstyrelsens uppdrag slutförts under 2017 av Jonas Grahn, konsult, och Åsa Andersson, Skogsstyrelsen. Programmet presenterar Naturvårdsverkets och Skogsstyrelsens syn på mål och angelägna åtgärder för arten. Större delen av programmets texter och innehåll bygger på tidigare versioner upprättade av Tommy Ek, då Länsstyrelsen Östergötland, Kristoffer Stighäll, Naturskyddsföreningen, Ulrika Sjöberg, då Länsstyrelsen Västra Götaland, samt Hans Liedholm, då Skogsstyrelsen. Särskilt programmet övergripande strategi med fokustrakter och andra värdestrakter, samt urvalet av fokustrakter, är nytt för denna version. Kartorna har med några undantag utformats av Åsa Andersson.

Åtgärdsprogrammet innehåller en kortfattad kunskapsöversikt och presentation av angelägna åtgärder under tiden 2017–2021 för att vitryggig hackspetts bevarandestatus i Sverige ska förbättras. Åtgärderna samordnas mellan olika intressenter, vilket får till följd att kunskapen om och förståelsen för arten ökar. Förankring av åtgärderna har skett genom samråd och två remissprocesser där statliga myndigheter, kommuner, experter och intresseorganisationer haft möjlighet att bidra till utformningen av programmet.

Åtgärdsprogrammet är ett led i att förbättra bevarandearbetet för vitryggig hackspett. Det är Naturvårdsverkets och Skogsstyrelsens förhoppning att programmet stimulerar till engagemang och konkreta åtgärder på regional och lokal nivå, så att arten kan få en gynnsam bevarandestatus. Naturvårdsverket och Skogsstyrelsen tackar alla de som har bidragit vid framtagandet av åtgärdsprogrammet och de som bidrar till dess genomförande.

Stockholm och Gävle i maj 2017.

Claes Svedlindh
Avdelningschef, Naturavdelningen
Naturvårdsverket

Göran Rune
Avdelningschef, Skogssavdelningen
Skogsstyrelsen

Fastställelse, giltighet, utvärdering och tillgänglighet

Naturvårdsverket och Skogsstyrelsen beslutade den 15 maj 2017 i ärendet NV-06593-11 (Naturvårdsverket) och 2017/1506 (Skogsstyrelsen), att fastställa åtgärdsprogrammet för vitryggig hackspett. Programmet är ett vägledande, ej formellt bindande dokument och gäller under åren 2017–2021. Utvärdering och/eller revidering sker under det sista året programmet är giltigt. Om behov uppstår kan åtgärdsprogrammet utvärderas och/eller revideras tidigare. Giltighetsperioden för åtgärdsprogrammet förlängs om det inte fattas beslut om att programmet ska upphöra eller ett nytt program för arten fastställs.

På www.naturvardsverket.se kan det här och andra åtgärdsprogram köpas eller laddas ned.

Innehåll

FÖRORD	3
FASTSTÄLLELSE, GILTIGHET, UTVÄRDERING OCH TILLGÄNGLIGHET	5
SAMMANFATTNING	9
SUMMARY	10
ARTFAKTA	11
Artbeskrivning och identifiering	11
Beskrivning av arten	11
Underarter och varieteter	11
Förväxlingsarter	11
Bevaranderelevant genetik	11
Genetisk variation	11
Biologi och ekologi	12
Livscykel och spridningssätt	12
Livsmiljö	12
Viktiga mellanartsförhållanden	16
Utbredning och hotsituation	17
Historik och trender	17
Orsaker till tillbakagång	18
Aktuell utbredning och population	19
Aktuell hotsituation	21
Troliga effekter av förväntade klimatförändringar	23
Skyddsstatus i lagar och konventioner	24
Nationell lagstiftning	24
EU-lagstiftning	24
Internationella konventioner och aktionsprogram (Action plans)	25
Övriga fakta	25
Erfarenheter från tidigare åtgärder som kan påverka bevarandearbetet	25
VISION OCH MÅL	27
Vision	27
Långsiktigt mål (2070)	27
Kortsiktigt mål (2021)	27
Bristanalys	27
ÅTGÄRDER OCH REKOMMENDATIONER	29
Strategi	29
Beskrivning av åtgärder	33
Arbete för grön infrastruktur och ekologisk landskapsplanering	33
Information och rådgivning	34
Utbildning	34

Ny kunskap	35
Inventering	35
Områdesskydd och frivilliga avsättningar	36
Skötsel, restaurering och nyskapande av livsmiljöer	42
Direkta populationsförstärkande åtgärder	47
Arbetsätt inom optimalområden	48
Övervakning och uppföljning	50
Allmänna rekommendationer	51
Åtgärder som kan skada eller gynna arten	51
Finansieringshjälp för åtgärder	52
Utsättning av arter i naturen för återintroduktion, populationsförstärkning eller omflyttning	52
Myndigheterna ger information om gällande lagstiftning	53
Råd om hantering av kunskap om observationer	53
KONSEKVENSER OCH SAMORDNING	55
Konsekvenser	55
Åtgärdsprogrammets effekter på olika naturtyper och på andra rödlistade arter	55
Intressekonflikter	55
Samordning	56
Nationell samordning	56
Regional samordning	57
Samordning som bör ske med andra åtgärdsprogram och annat naturvårdsarbete	58
Samordning som bör ske med miljöövervakningen och annan uppföljning än ÅGP's	58
KÄLLFÖRTECKNING	59
BILAGA 1	64
BILAGA 2	67
BILAGA 3	68

Sammanfattning

Vitryggig hackspett *Dendrocopus leucotos* är en av Sveriges mest hotade fågelarter med mycket få individer. Den är rödlistad som Akut hotad (CR) och har varit så sedan 1970-talet, och är något av en symbolart för naturvård i skogen. Den förekom till början av 1900-talet som häckfågel över större delen av landet, men under senare årtionden har de flesta häckningarna skett i ett bälte från Dalsland–Värmland till området kring Dalälven i Uppland och Gästrikland. Arten är beroende av lövrika skogar med stor mängd död lövved, där den födosöker på framför allt större insektslarver. Dess minskning beror på en motsvarande minskning av lövrika skogar med lämpliga, naturliga strukturer. Förr fanns den i successioner efter skogsbränder eller i tidvis översvämmade skogar, miljöer som är nästan helt borta i Sverige. Idag finns de bästa miljöerna ofta i igenväxande före detta betes- och slättermarker och i kantzonen mellan skogs- och jordbrukslandskap. Det finns ett stort restaureringsbehov av den typen av skogar, som ofta hyser många andra rödlistade arter.

Både ideella organisationer, skogsbolag och myndigheter har sedan 1980-talet arbetat med att bevara vitryggig hackspett. Ett första åtgärdsprogram togs fram 2005. Eftersom åtgärderna inte kunnat vända den negativa trenden föreslås i det här åtgärdsprogrammet att arbetet under åren 2017–2021 koncentreras till fem så kallade fokustrakter: Forsmark, Dalälven, Fagersta, Klarälven, Sydvästra Värmland–östra Dalsland. I dessa fokustrakter ska skydd och skötsel av habitat med mål att skapa optimala häckningsmiljöer, tillsammans med utsättningar av ungar uppfödda i fångenskap, göra att häckande bestånd etablerar sig. Viktiga skötselinsatser är borthuggning av gran och skapande av död lövved, tillsammans med naturvårdsbränning och återställning av hydrologi. Skogsbolagens arbete med lövskog och lövskogsrestaurering är särskilt viktigt för vitryggig hackspett.

Förutom i de fem fokustrakterna ska rådgivning och dialog med skogsbruket ske inom ytterligare åtta värdestrakter, som också bedöms ha stora möjligheter att hysa häckande vitryggig hackspett på sikt.

Under början av programperioden ska en sårbarhetsanalys och en landskapsanalys göras, och denna kan leda till justeringar av arbetet i värdestrakterna.

De åtgärder som förutsätts finansieras av Skogsstyrelsen och Naturvårdsverkets medel för genomförande av åtgärdsprogrammet beräknas totalt uppgå till 28 000 000 respektive 5 350 000 kr under programmets giltighetsperiod 2017–2021. Då tillkommer medel för områdesskydd som finansieras inom Naturvårdsverkets ordinarie budget för länsstyrelserna, medel för skötsel i skyddade områden med mera. En förutsättning för åtgärdsprogrammet är också åtgärder av skogsbrukets aktörer, t.ex. frivilliga avsättningar, naturvårdande skötsel och hänsyn vid skogsbruksåtgärder.

Summary

The White-backed woodpecker *Dendrocopus leucotos* is one of Sweden's most-threatened birds, with just a handful of nesting pairs. It has been classified as Critically endangered (CR) since the 1970s, and is an emblematic bird for nature conservation in forests. Until the early 1900s it bred across most of Sweden, but during the last decades most pairs have bred in the area between the provinces of Dalsland, Värmland and Uppland/Gästrikland. It is dependent on forests with old deciduous trees and plenty of dead hardwood, where it feeds mostly on large larvae of beetles and other insects. The severe decline of the species is the result of an equally severe decline in forests with suitable, natural structures. It used to occupy forest successions after wildfires and alluvial forests, but today the best habitats are found in abandoned agricultural land, overgrown with broad-leaved forests with little influence of forestry. There is an urgent need for restoration of this type of forests, which are often home to many other red-listed species.

NGOs as well as forestry companies and authorities have worked with conservation of the White-backed woodpecker since the 1980s. The first action plan was published in 2005. Since the actions so far have not resulted in any real signs of recovery, this action plan proposes that future work should be concentrated to five focus areas: Forsmark, Dalälven, Fagersta, Klarälven, Sydvästra Värmland–östra Dalsland. In these areas, protection and management of suitable habitats will be performed with the aim of creating good breeding territories and, with additional release of captive-bred young, the establishment of breeding populations.

Important actions are cutting of spruce in deciduous forests and creating dead deciduous wood, in addition to prescribed burning and hydrological restoration of alluvial forests. The forestry companies' work on restoration and creation of deciduous forests is especially important for the White-backed woodpecker.

Advising and a dialogue with forestry will also take place in an additional eight areas, considered to be of large value for the species and with a potential to accommodate populations of the species in the long term.

During the early phase, a population viability analysis (PVA) and an analysis of landscapes with a good future potential for the species will be made, which may result in adjustments in the selected core areas.

The cost for the conservation measures, to be funded from the Swedish Forest Agency's and SEPA's allocation for the action plan, is estimated at € 2 900 000 and € 550 000, respectively, during the action plan's validity period 2017–2021. Actions financed by the SEPA budget for protection and management of sites are, however, not included in this figure. Voluntary protection and management by forestry is also crucial for the action plan.

Artfakta

Artbeskrivning och identifiering

Beskrivning av arten

Vitryggig hackspett *Dendrocopos leucotos* är världens största så kallade brokspett, tydligt större än en större hackspett. Ovansidan är svart med distinkt vit bakrygg och övergump, vilket gett arten dess namn. Hanen har röd hjässa, honan helsvart medan ungfåglar har röd hjässa med inslag av svart. Kroppsidorna är svart längsstrimmiga och undergumpen svagt röd till rosa. Näbben är lång och kraftig.

Locklätet är ett rätt svagt ”kjöck”. Trumvirveln är lång (ca 1,5 sekund), accelererande och något svagare på slutet.

Underarter och varieteter

De fennoskandiska populationerna hör till nominatrasen *leucotos*, som förekommer i norra och mellersta delarna av Europa och vidare österut till Stilla havet. I södra och sydöstra Europa förekommer den mörkare underarten *lilfordi*. I östra Asien finns fler underarter (Winkler m.fl. 1995). Ibland betraktas *lilfordi* och några ostasiatiska taxa som separata arter (Glutz von Blotzheim & Bauer 1980, Cramp 1985).

Förväxlingsarter

Förväxlingsarter är främst större hackspett *Dendrocopus major* och mindre hackspett *D. minor*. Ungfåglar av större hackspett, som har helröd hjässa, är den vanligaste förväxlingsrisken. Större hackspett saknar i alla dräkter vit bakrygg och har i stället stora, vita ”ovaler” på skuldrorna. Mindre hackspett har en snarlik dräkt, men är betydligt mindre och har andra proportioner. Den har inte heller rött på undergumpen.

Även honor av tretåig hackspett *Picoides tridactylus*, som också saknar röd färg i dräkten, kan påminna om en hona av vitryggig hackspett.

Slutligen kan hybrider med större hackspett vara mycket lika en ren vitryggig hackspett och skiljs på detaljer som avviker från vitryggig hackspett.

Trumningen liknar mest tretåig hackspettens men går att skilja om den hörs bra.

Bevaranderelevant genetik

Genetisk variation

Enligt de analyser som gjorts finns det inte några avgörande genetiska skillnader mellan svenska, norska och finska fåglar, inte heller mellan de nordiska och baltiska populationerna (Ellegren m.fl. 1999).

Biologi och ekologi

Livscykel och spridningssätt

Vitryggig hackspett häckar tidigare på året än övriga svenska hackspettar. Hanar, men även oparade honor, börjar hävda revir redan i slutet av februari. Den mest intensiva trunningsperioden varar vanligen till början av april.

Bobyggandet påbörjas i mars–april. Liksom de flesta hackspettar hackar den ut ett nytt bohål varje år. Företrädesvis sker detta i försvagade, döende eller döda lövträd av asp, björk och al (Glutz von Blotzheim & Bauer 1980, Cramp 1985, Aulén 1988). Honan lägger tre–fem ägg från mitten av april till början av maj. Äggen ruvas 14–16 dygn. Ungarna lämnar boet efter ca 27–28 dygn (Rosenius 1913–53), normalt i slutet av maj eller början av juni.

Utifrån demografiska data (Carlson & Stenberg 1995) kan generations-tiden beräknas till 5–6 år, möjligen något mer.

Vitryggig hackspett är en stannfågel men med större eller mindre flyttningsrörelser vissa år. En del av populationen förflyttar sig då avsevärda avstånd, ibland mer än hundra mil från ursprunget. Vad som utlöser dessa oregelbundna flyttningsrörelser är inte känt, men det kan bero på god föryngring eller snabbt minskande tillgång på föda. De senaste årtiondena har mer betydande flyttningsrörelser till Finland skett åren 1987, 1993, 1995, 2005, 2008 och 2015. Dessa har sammantaget omfattat hundratals individer med troligt ursprung i västra Ryssland (t.ex. Tiainen 1990). Vid dessa tillfällen har åtskilliga nya fåglar observerats även i Sverige, mest längs norrlandskusten men också i Svealand.

Livsmiljö

Vitryggig hackspett förekommer i skogstyper med hög andel lövträd och stora volymer död lövved. De viktigaste trädslagen är asp, björk och al. Inslag av sälg är mycket positivt. I södra Sverige utgör även ädellövträd, särskilt i blandlövskogar, lämpliga trädslag. Ett inslag av grova lövträd är mycket positivt i själva häckningsmiljön. Av central betydelse är också tillräcklig solexponering och förekomsten av döende eller färsk död lövved. Enligt Lindhe m. fl. (2005) gynnas två tredjedelar av de skalbaggsarter som utgör hackspettens huvudsakliga föda av halvt eller fullt solexponerade träd och träddelar, och arten föredrar därför ljusöppna skogar.

Arten är specialiserad på bark- och vedlevande insekter i främst nyligen döda eller döende lövträd (t.ex. Ahlén m.fl. 1978, Glutz von Blotzheim & Bauer 1980, Scherzinger 1982, Cramp 1985, Aulén 1988, Stighäll 2015, och referenser däri). I en svensk studie utgjorde vedlevande insekter 79 % av födan, varav hälften var skalbaggs-larver. Även under häckningstid, då tillgången på insekter i övrigt är god, utgörs födan till 50 % eller mer av sådana näringsrika larver och puppor – ofta långhorningar Cerambycidae (Aulén 1988).

Vitryggig hackspett födosöker nästan uteslutande på lövträd. Svenska studier visar att asp, björk, al och sälg är de viktigaste trädslagen för födosök under de kritiska häcknings- och vintersäsongerna (Aulén 1988).

I Dalälvsområdet utnyttjas även ek sommartid (Aulén 1988). På kontinenten är gråal, bok och ek viktiga trädslag för födosök (Scherzinger 1982, Saari & Nuorteva 1996, Pavlik 1999, Stenberg & Hogstad 2004). I östra Polen födosökte arten mest på de vanligast förekommande träden avenbok, gran och lind, trots en stark förkärlek för asp och sälg (Czeszczewik 2009). Det är inte ovanligt att den förekommer i ädellövdominerade bestånd i t.ex. Polen och Slovakien (J. Hedin, pers. komm.). I Lettland är bäverdämd skog med inslag av grov björk och klibbal en vanlig häckningsmiljö. De vanligaste biotoperna i Sverige är lövrika strandskogar, lövsumpskogar, lövsvämskogar, lövträdsrika bergbranter, igenväxande kulturmarker, brandfält samt lövträdsrik barrnaturskog. Ibland förekommer den även i aktivt brukade lövrika betesmarker eller ängsmarker. I norra Sverige utnyttjas ofta gråalbården i kustens landhöjningsskogar. Det är vanligt att flera av dessa biotoper förekommer inom ett och samma revir.

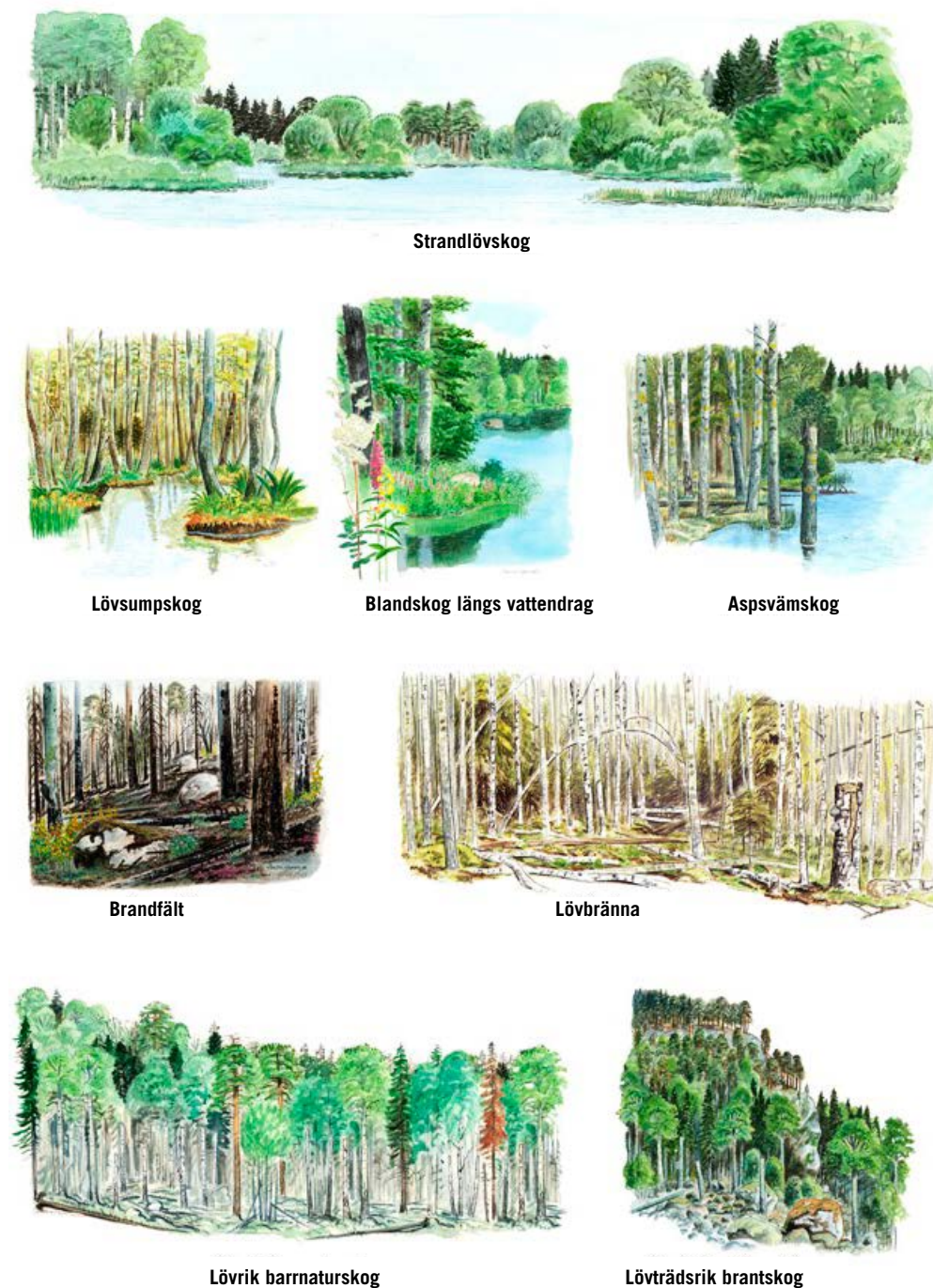
I det svenska naturskogslandskapet – före storskaligt skogsbruk – var en av den vitryggiga hackspettens huvudsakliga livsmiljöer troligen stora brandfält och efterföljande successionslövskogar, så kallade lövbrännor (t.ex. Aulén 1988). På kort sikt kunde arten nyttja den rika tillgången på vedinsekter i de döda träden på brandfältet. När insektstillgången klingat av inom något decennium var arten tvungen att uppsöka nya biotoper. I de lövbrännor med björk, sälg och asp som utvecklades i dessa områden efter brand fanns under de följande decennierna få lämpliga livsmiljöer för arten. Däremot blev de intressanta när de senare började självgallra. Ofta handlar det då om relativt täta bestånd av klen död lövved. När granen sedan växte upp underifrån och började konkurrera med triviallövträden bildades ny död ved av relativt grov björk, asp och sälg. Så småningom tog den skuggtåliga granen över nästan helt och skogen slöt sig åter. I dessa brandfält och lövbrännor fanns med andra ord ett lämpligt ”habitatfönster” under de första 5–10 åren efter branden och därefter igen under en period av ca 40–150 år efter branden, eller tills nästa brand inträffade.

Detta kan beskrivas som att populationen av vitryggig hackspett till stor del vandrade runt i landskapet i takt med att lövbrännor uppstod och försvann. Även det tidigare praktiserade svedjebruket gav upphov till relativt stora arealer av människan skapade lövsuccessioner. En liknande ursprunglig nisch var *stormfälld skog* samt *skogar som regelbundet påverkades av översvämningar*, där död lövved skapades såväl direkt som på längre sikt i de efterföljande lövträdsuccessionerna.

En annan viktig ursprunglig livsmiljö för vitryggig hackspett är de lövsumpskogar och lövstrandskogar som uppstår genom översvämningar t.ex. längs åar och vid dämning av bäver. Lövstrandskogarna producerar ofta rikligt med död ved stabilt över tiden. Ett antal vanliga skogsmiljöer för vitryggig hackspett i områden med liten påverkan av skogsbruk illustreras i figur 1.

Idag, när naturliga, storskaliga störningsmekanismer som brand och översvämningar i princip helt har upphört, har vitryggiga hackspettens biotopval förskjutits till restbiotoper som tillfälligt erbjuder tillräckliga andelar lövträd

och död lövved. Det är ett av skälen till att arten idag till stor del återfinns i kulturlandskapet, i kantzonen mellan skogs- och jordbrukslandskap och i lövträdsrika, igenväxande före detta betes- och slåttermarker (figur 2).

Figur 1. Exempel på viktiga biotoper för vitryggig hackspett *före* trakthyggesbrukets införande. Dessa förekommer endast som restbiotoper i dagens landskap, där de dock fyller en mycket viktig funktion för arten. Illustrationer: Martin Holmer.

Igenväxande ängsmark

Igenväxande hagmark

Björkskog på f.d. öppenmark

Asp- och björkskog längs igenväxande bryn

Lövskog på f.d. åker

Sparade lövbårder längs vattendrag

Aspkloner sparade som naturvårdshänsyn på hyggen

Gammal grov asp sparad som hänsyn

Figur 2. Exempel på biotoper som på senare tid har blivit alltmer viktiga för vitryggig hackspett. Dessa miljöer utgörs främst av sekundära lövskogar och lövrika skogar på gammal kulturmark. Illustrationer: Martin Holmer.

REVIRSTORLEK OCH -KVALITET

I Sverige saknas detaljerade uppgifter om artens arealkrav på häcknings- och vinterreviren. Studier av radiosändarförsedda fåglar i västra Norge visar att ett par under häckningstiden födosöker över ett i genomsnitt 150 hektar stort område. Vinterreviren i samma undersökningsområde är däremot avsevärt större, i snitt 450 hektar. I Sverige säger man att reviren oftast består av 100–150 hektar mer eller mindre sammanhängande äldre eller medelålders lövskog (minst omkring 80 år). Dessa finns vanligen inom ett ca 500 hektar stort område.

Andelen död lövved ligger ofta kring åtminstone 20 skogskubikmeter per hektar (m^3sk/ha), ofta närmare 50 m^3sk/ha . Inslaget av högstubbar är ofta stort. Roberge m.fl. (2008) fann att volymen av stående död lövved i reviren var 8–17 m^3sk/ha . Förutsätter man en fördelning av 1/3 stående och 2/3 liggande död ved (Müller & Bütler 2010) så blir den totala volymen död ved 36 m^3sk/ha . Andelen gran understiger oftast 5 % och är normalt inte mer än 25 % inom dessa 150 hektar. Randområden med stort inslag av bränd ved har en mycket positiv inverkan, liksom översvämmad skog.

Viktiga mellanartsförhållanden

KONKURRENS OCH HYBRIDISERING

Vitryggig hackspett och större hackspett är relativt närstående arter. Ofta förekommer de i samma biotoper, även om större hackspett har ett betydligt bredare biotopval. Den vitryggiga hackspetten börjar hävda revir och även häcka tidigare än större hackspett. Under denna period händer det ibland att det uppstår revirstrider mellan olika par av arterna. Större hackspett är normalt dominant över vitryggig hackspett.

I sällsynta fall hybridiserar större hackspett och vitryggig hackspett (se t.ex. Aulén 1979). Det är känt både från Norge, Sverige och Finland. Hittills är inga häckningar konstaterade mellan sådana hybrider och någon av föräldraarterna. Hybridisering är främst ett problem eftersom det innebär ”bortkastade häckningar”.

PREDATION

I revir med stort inslag av täta granar utgör framför allt sparvhök en fara för hackspettar. Hökar spanar gärna sittande i täta träd och gör därifrån snabba attacker på korta avstånd. Bland ugglor är det främst sparvuggla som fångar hackspettar. Den jagar på ett liknande sätt.

Finska studier tyder på att ju mindre gran det finns i hackspettreviren, desto mindre är risken för predation på hackspettarna eftersom det är svårare att överraska dem (T. Laine, pers. komm.).

Mård utgör ett hot under ruvningstiden och när det finns tiggande ungar i bona. Risken är särskilt stor om boet är beläget i en kraftigt rötad björk eller al, eftersom mården kan gnaga upp ingångshålet till dess den kommer in i boet. Den kan då ta antingen den ruvande fågeln eller en kull med ungar. I Finland är mården den i särklass vanligaste predatorn på vitryggig hackspett (T. Laine, pers. komm.).

INDIKATORART OCH PARAPLYART

Vitryggig hackspetts höga grad av specialisering och höga krav innebär att den är en mycket bra *indikatorart* för en rad hotade skogsmiljöer med hög andel lövträd och riklig förekomst av död lövved.

I den typen av äldre lövträdsrika miljöer finns också ett stort antal andra sällsynta och/eller hotade arter. Vitryggig hackspett kan därför betraktas som en så kallad paraplyart (Martikainen m.fl. 1998, Roberge m.fl. 2008). Genom att inrikta bevarandearbetet på den mest krävande arten inkluderar man många andra, mindre krävande arter i samma miljö. Genom att definiera hur mycket av en viss livsmiljö (t.ex. biotopens areal och kvalitet) som den mest krävande arten behöver för att överleva inom ett givet landskap får man ett mått på vilka bevarandeåtgärder som krävs för att behålla den biologiska mångfalden i samma område.

Många av de klassiska häckningsområdena för vitryggig hackspett hör till de skogsområden i Sverige som hyser flest rödlistade arter. Exempelvis har ca 190 rödlistade arter hittats i Färnebofjärdens nationalpark (Gävleborgs, Dalarnas och Västmanlands län), mer än 230 i Båtfors naturreservat (Uppsala län) och omkring 450 i Algunnen-området (Kalmar län). Förekomsten av rödlistade arter i Algunnen-området överträffas i Sverige endast i vissa sydliga ädellövskogar, exempelvis Mittlandsskogen på Öland.

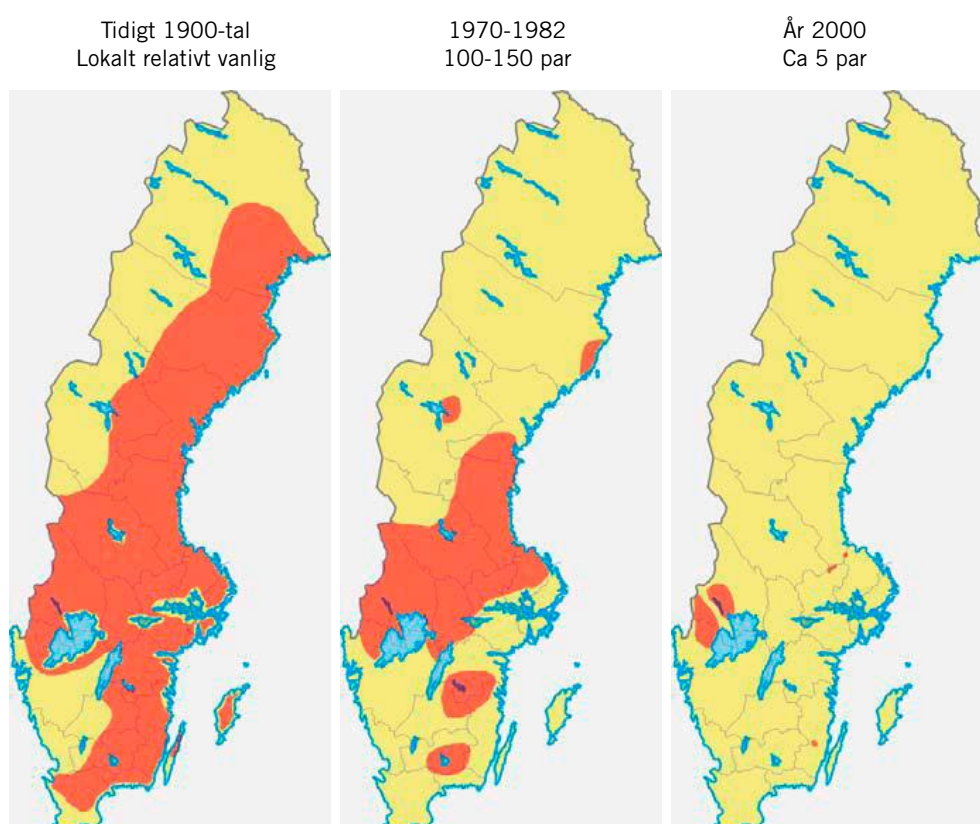
Appelqvist & Lindholm (2002) inventerade vedlevande insekter i lövskogar lämpliga för vitryggig hackspett (främst lövträdssuccessioner av björk, asp och al) i Värmland, och fann att förekomsten av rödlistade vedlevande insekter vanligen var hög, ifall lokalen hade en hög andel död ved, och särskilt om dessa skogar låg i lövträdsrika trakter. Även sådana lövskogar som inte hade lång skoglig kontinuitet kunde ha många rödlistade arter.

Utbredning och hotsituation

Historik och trender

Uppgifterna i äldre litteratur om utbredningen av vitryggig hackspett är till stora delar fragmentarisk och nedanstående information ska ses i ljuset av detta. Den mest detaljerade äldre sammanställningen finns i Paul Rosenius (1913–53) ”Sveriges fåglar och fågelbon”. Senare har Aulén (1986) sammanfattat artens svenska utbredningshistoria och numerär. Enligt Rosenius tycks arten på vissa håll ha varit ganska vanlig under 1800-talet och i början av 1900-talet. Under denna tid förekom den uppenbarligen i stora delar av landet (med undantag av fjällkedjan, slättbygderna och de sydliga ädellövskogarna). Den häckade från Skåne och Blekinge i söder till i höjd med Gällivare i norr. Vitryggig hackspett är historiskt sett dokumenterad som häckfågel i 17 av landets 24 landskap (Aulén 1986, 1988). Artens huvudsakliga förekomst tycks ha varit ett mellansvenskt område, omfattande Värmland och Uppland i söder och Dalarna och Hälsingland i norr. I övriga Norrland samt i Småland anger Rosenius den som sparsam eller fåtalig, medan den i Skåne och Gotland ska ha varit sällsynt.

Rosenius citerar källor som fortfarande på 1930- och 1940-talet anger att arten var tämligen allmän, åtminstone lokalt. Under främst senare hälften av 1900-talet minskar artens utbredning och antal kraftigt (Aulén 1986, Svensson m.fl. 1999). Carlson & Stenberg (1995) anger att utbredningsområdet har minskat med drygt 90 % under 1900-talet. År 1984 kontrollerades över hundra områden där vitryggig hackspett förekommit under perioden 1970–82. Man uppskattade då att beståndet 1984 minskat till ca 50 par mot minst 100 par för perioden 1970–82 (Aulén 1985). Minskningen har därefter fortsatt och sedan 1990-talet har populationen varit så liten att arten riskerar att dö ut enbart på grund av slumpmässiga faktorer. Se figur 3 för den ungefärliga utbredningen i Sverige vid olika tidpunkter de senaste 100 åren.

Figur 3. Den vitryggiga hackspettens tidigare svenska utbredning. Utbredningen i äldre tid har rekonstruerats från historiska källor. Underlag: framför allt Rosenius 1913–53, Aulén 1986, Projekt Vitryggig hackspett/Naturskyddsföreningen. Efter Mild & Stighäll 2005.

Orsaker till tillbakagång

Under 1800-talet fanns fortfarande naturskogsartade områden med riklig förekomst av lövträd i stora delar av artens dåvarande utbredningsområde. I några av dessa landskap har lövträdsandelarna uppskattats till drygt 30 % på landskapsnivå. Andelen mycket gamla träd var hög, trädslagsblandningen stor och drygt 20 % av virkesvolymen bestod av död ved (Linder & Östlund 1998). Brandfält, svedjeland och tidigare kolningsskogar utvecklades till löv-successioner och lämpliga habitat för vitryggig hackspett. Även skogsbyte

hade ofta, om det inte var för intensivt, en positiv inverkan eftersom det skapade och upprätthöll ljusöppna miljöer för de värmeberoende insekter som den vitryggiga hackspetten lever av.

Den kraftiga tillbakagången av vitryggig hackspett under 1900-talets senare hälft orsakades av en motsvarande minskning av lövträdsrika skogsmiljöer med en hög andel död och döende lövved. Storskaliga förändringar av skogslandskapet under denna tid är alltså den främsta orsaken till artens minskning (t.ex. Glutz von Blotzheim & Bauer 1985, Cramp 1985, Aulén 1988, Angelstam 1990, Gjerde m.fl. 1992, Virkkala m.fl. 1993, Carlson & Stenberg 1995, Stenberg 1998, 2001, Carlson 2000).

Under andra halvan av 1900-talet ersattes genom ett intensivt skogsskötselarbete över hela landet de glesa, ojämnaåldriga och ofta lövrika skogarna i stor utsträckning av slutna, likåldriga tall- och granskogar med ett för vitryggig hackspett alltför litet inslag av lövträd och död ved.

Följande generella faktorer har varit avgörande för de storskaliga förändringar som skedde i de svenska skogarna under andra halvan av 1900-talet (Aulén 1988, Angelstam 1990, Gjerde m.fl. 1992, Naturvårdsverket 1993, 1994, Carlson & Stenberg 1995, Stenberg 1998, 2001, Carlson 2000, Cederberg 2001, Axelsson m.fl. 2002, de Jong 2002):

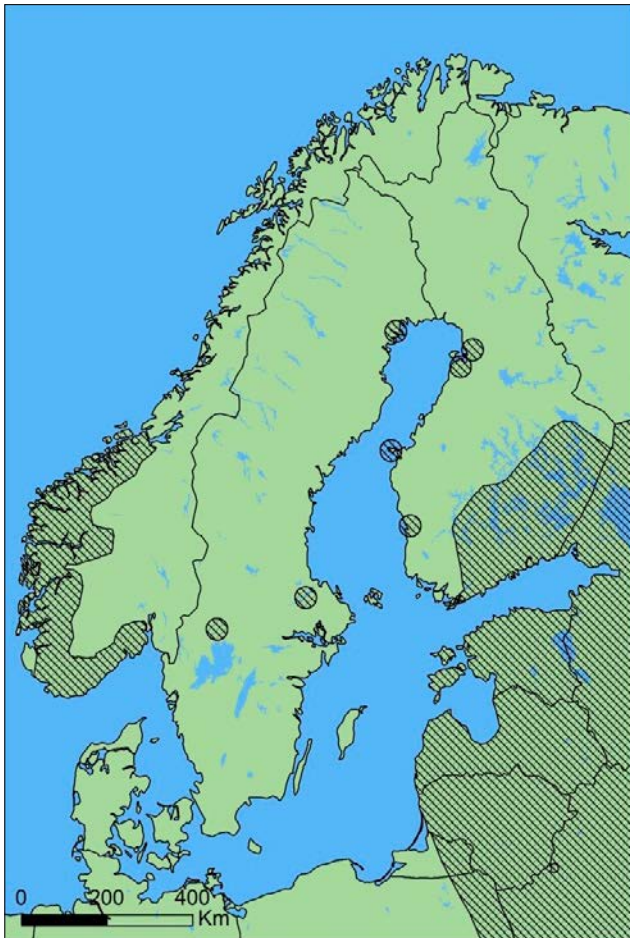
- Effektiv brandbekämpning minskade uppkomsten av brandfält, lövbrännor och lövrika skogar.
- Vattenregleringar och torrläggning av våtmarker gav en igenväxning med gran och minskade mängden lövrika svämskogar och sumpskogar.
- Skogsskötseln blev i huvudsak inriktat på produktion av barrträd. Föryngring gjordes nästan enbart av barrträd samtidigt som självföryngrade lövträd röjdes och gallrades bort till förmån för barrträd. Granplanteringar i närheten av lövbestånd gav också en ökad insädd av gran vilket gjorde att lövbestånd snabbare växte igen med gran.
- Skadade och döda träd togs effektivt tillvara, vilket minskade mängden död ved.

Även om Norge och Finland har haft liknande utveckling av skogsbruket så finns av olika anledningar en avsevärt större andel lövträd på landskapsnivå i dessa länder (G. Mikusinski, opublicerad analys 2012).

Aktuell utbredning och population

VÄRLDSUTBREDNING

Vitryggig hackspett förekommer spritt i ett bälte över Europa och Asien, från Norge i väster till Japan i öster. Därtill finns flera lokala populationer i Pyrenéerna, Alperna, Karpaterna, Apenninerna, på Balkan och i Kaukasus. Rasen *lilfordi* ersätter nominatrasen i södra Europa (Pyrenéerna och Apenninerna), Balkan, Turkiet och Kaukasus. I Asien finns ytterligare ca 10 raser.

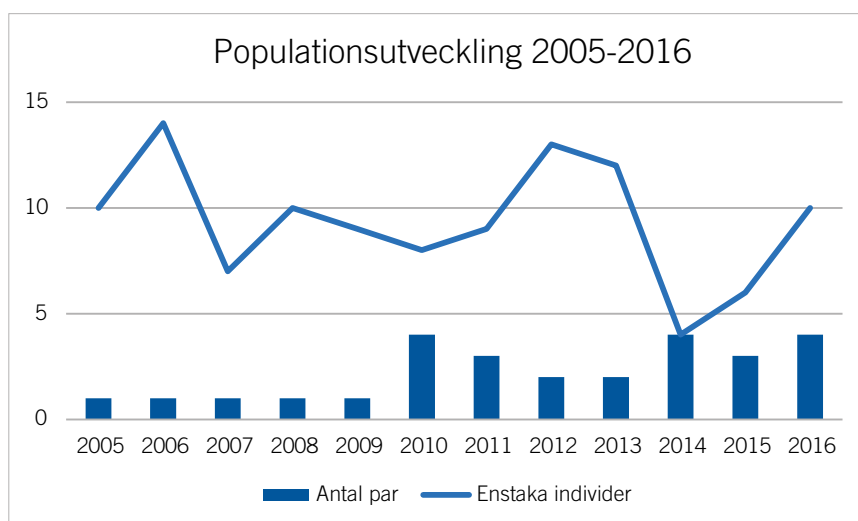
Figur 4. Utbredningen av vitryggig hackspett i nordvästra Europa (från Stighäll 2015).

AKTUELL UTBREDNING OCH POPULATION I SVERIGE

Endast enstaka par vitryggig hackspett häckar för närvarande i Sverige. Under 2016 häckade tre eller fyra par i Sverige (K. Stighäll, pers. komm.) Därutöver finns ett litet antal stationära, revirhävande individer. Utöver de kända reviren finns troligen enstaka revir eller till och med häckningar som undgår upptäckt. Dessa är dock säkerligen få.

En sammanställning av populationsutvecklingen sedan 2005 visas i figur 5. Den bygger på kända häckningar samt observationer under häckningstid (perioden 1 februari–31 maj). Både revirhävande fåglar och fåglar som setts på kända flyttfågellokaler har tagits med i sammanställningen.

Totala antalet par har ökat sedan 2009, och som bäst skedde fyra parbildningar år 2010, 2014 och 2016. Ingen tydlig trend gällande enstaka individer kan urskiljas. Förutom i artens kärnområden i Mellansverige – där de flesta parbildningar och häckningar konstaterats – har ett flertal fynd gjorts under våren i Västerbotten, Norrbotten, Medelpad, Ångermanland och Hälsingland. Många av de inrapporterade fåglarna i Mellansverige har sitt ursprung från tidigare års utsättningar, men flertalet av de som observerats i norra Sverige har ursprung österifrån.

Figur 5. Vitryggig hackspett i Sverige under häckningstid 2005–2016. Källa: Projekt Vitryggig hackspett/Naturskyddsföreningen.

En betydande invasion av vitryggig hackspett skedde under 2015 österifrån till Finland och flera tiotal individer sågs då även i Sverige. I ett av paren som häckade i Sverige 2016 kom den ena föräldern troligtvis österifrån (K. Stighäll, pers. komm.).

Aktuell hotsituation

Vitryggig hackspett är en av Sveriges mest hotade fågelarter och har räknats som akut hotad (CR) i samtliga rödlistor sedan 1990-talet. Arten har under ett flertal år varit mycket nära att försvinna och det är mycket tack vare utsättningar inom Projekt Vitryggig hackspett som den finns kvar. Ytterligare kraftfulla åtgärder krävs under överskådlig framtid om den inte ska riskera att helt försvinna från Sverige.

De faktorer som orsakade den kraftiga minskningen av dess livsmiljöer under andra halvan av 1900-talet kommer i stor utsträckning finnas kvar som negativa faktorer även framöver:

- Intensiv bekämpning av skogsbränder.
- Vattenreglering och markavvattning.
- En skogsskötsel i huvudsak inriktad på barrträd.
- Uttag av död ved.
- Traktvis höga viltstammar.

Nya faktorer som kan påverka vitryggig hackspett och dess livsmiljöer negativt är:

- Fortsatt ökning av andelen täta och granrika skogar, vilket bl.a. gör att artens livsmiljöer försämras kontinuerligt både på landskaps- och beståndsnivå. Detta gäller även i många frivilligt avsatta och formellt skyddade områden.

- Ökad efterfrågan på skogens produkter, bl.a. i ambitionen att ställa om till ett fossilfritt samhälle. Ett ökat uttag av biobränsle är negativt för arten om det innebär att mängden död lövved minskar. Samtidigt kan efterfrågan på biobränsle öka viljan att satsa på lövskog.
- Ökande stammar av bäver innebär i vissa områden att svämlövskogar och andra strandnära lövskogar skadas. Problemet är stort särskilt vid Nedre Dalälven, där även andra hotade arter påverkas negativt (se Hermansson 2014 för mer detaljer).

Ytterligare faktorer som kan påverka arten negativt:

- Artens mycket begränsade populationsstorlek gör att även rent slumpmässiga händelser kan få stor betydelse för populationsutvecklingen.
- Slumpmässiga genetiska förändringar (genetisk drift), med försämrad vitalitet och reproduktionsförmåga som följd, är teoretiskt ett allt större hot i takt med en ökad isolering och ett allt lägre antal individer. Det finns också en risk för inavel.
- Tillfälliga, ogynnsamma väderförhållanden under vinter eller häcknings-tid kan öka dödligheten eller försämma häckningsresultatet.
- Predation av t.ex. mård, sparvhök och duvhök kan få stor betydelse.
- Konkurrens eller hybridisering med större hackspett.
- Mänskliga störningar i häckningsreviren, exempelvis av fotografer och fågelintresserade, kan lokalt utgöra ett problem.

FAKTORER SOM PÅVERKAR LIVSMILJÖERNA FÖR VITRYGGIG HACKSPETT POSITIVT

Det finns trots den negativa helhetsbilden flera faktorer eller åtgärder som skapar eller kan skapa lämpliga livsmiljöer för arten i framtiden. Sådana positiva förändringar sedan miljö- och produktionsmål jämfördes i skogs-vårdslagen 1993 är exempelvis:

- Lövskog och lövrik skog har avsatts för naturvård, främst frivilligt av skogsägare men även som naturreservat, nationalparker, biotopskydds-områden och naturvårdsavtal.
- Miljöhänsynen i skogsbruket gör att det sparas fler lövträd vid avverkningar.
- Skogscertifieringen FSC och PEFC:s regler anger miniminivåer för andelen lövträd.
- Stora arealer av odlingslandskapet har växt igen med lövträd sedan mitten av 1900-talet. Dessa skogar blir ofta lämpliga livsmiljöer för vitryggig hackspett, om de sköts på lämpligt sätt.
- Arealen äldre lövrik skog har enligt miljömålsuppföljningen ökat från 1,12 miljoner hektar 1998 till 1,25 miljoner hektar 2013. Lövträdens andel av virkesförrådet har enligt Riksskogstaxeringen ökat från 15 % vid slutet av 1950-talet till 19 % idag. Volymen lövträd har ökat kraftigt sedan 1950-talet.

- Naturvårdsbränningar görs inom skogsnäringen bl.a. tack vare skogs-certifieringen, och i skyddade områden.
- Minskat underhåll av diken och återställning av hydrologin i reglerade vattendrag och återskapande av utdikade våtmarker och sumpskogar har skett på vissa ställen. Här kommer lövskogen ofta att gynnas på sikt.
- Naturvårdande skötsel görs i ökande utsträckning inom frivilligt avsatta och formellt skyddade områden. Gran som expanderar till följd av brand-bekämpning, vattenreglering och upphörd hävd avverkas. Lövträd skadas för att gynna arter beroende av död lövved.
- Samverkansprojekt mellan olika aktörer för naturvårdande skötsel och hållbart nyttjande av hela skogslandskap har genomförts i olika delar av landet, t.ex. i samverkansprojektet i Dalsland, i lövvärdetrakter i Västerbotten, Östra Vätterbranterna och Östergötlands eklandskap. EU-projekt inom EU:s LIFE-fond har genomförts med syfte att restaurera lövskogs-landskap, t.ex. LIFE MIA i Mälardalen.

SÄRSKILDA INSATSER FÖR VITRYGGIG HACKSPETT

Ett aktivt arbete för att bevara vitryggig hackspett i Sverige har bedrivits av flera aktörer sedan mer än 30 år. Under 2005–2008 genomfördes det första åtgärdsprogrammet för arten (Mild & Stighäll 2005). Några exempel på insatser av olika aktörer:

- Naturskyddsföreningen har arbetat aktivt inom Projekt Vitryggig hackspett sedan 1990-talet. Projektet är ett samarbete mellan Naturskyddsföreningen, Nordens Ark, Skansen och Järvzoo när det gäller uppfödning för utsättning i lämpliga miljöer. Projektet har på ett betydande sätt bidragit med både resurser och kompetens till åtgärder för vitryggig hackspett.
- Bergvik har avsatt 10 000 hektar lövskog till naturvård för vitryggig hackspett och även Sveaskog har avsatt stora arealer lövskog. Naturvårdande skötsel utförs i dessa områden av skogsbolagen efter samråd med myndigheter och ideell naturvård.
- Samverkan mellan olika aktörer har skett i regionala samrådsgrupper inom arbetet med det första åtgärdsprogrammet för vitryggig hackspett.

Det ska poängteras att de positiva förändringarna hittills inte vänt utvecklingen för vitryggig hackspett. Detta beror bl.a. på att det i många fall tar lång tid från att en åtgärd genomförs till dess det blivit en lämplig livsmiljö, men framför allt på att åtgärderna inte varit tillräckligt omfattande eller koncentrerade för att tillgodose artens höga krav på sin livsmiljö.

Troliga effekter av förväntade klimatförändringar

Varmare klimat kan leda till att flera trädslag som är viktiga substrat för vitryggig hackspett kommer att bli vanligare i Sverige, framför allt ek och bok (Sykes m.fl. 2006, Koca m.fl. 2006). En ökad mängd födosubstrat kan

leda till minskande arealkrav hos enskilda par av vitryggig hackspett och därmed en högre populationstäthet på landskapsnivå. Det är alltså tänkbart att vi kan få en situation mer lik centraleuropeiska förhållanden (Pavlik 1999). Vinteröverlevnaden hos vitryggig hackspett kan också komma att öka – den sentida positiva populationsutvecklingen i Finland beror till viss del på en ökad överlevnad till följd av en rad milda vintrar (Laine, i Mikusinski m.fl. 2008). Dessutom förväntas naturliga störningar bli vanligare och kraftigare. Fler stormar, översvämningar och bränder kan ge en ökad andel död ved.

Vilka konsekvenserna av ett förändrat klimat blir beror dock i första hand på hur markanvändningen anpassas till det nya klimatet. Positiva effekter kan motverkas beroende på hur nyttjandet av skogsmarken förändras.

Skyddsstatus i lagar och konventioner

Vitryggig hackspett har följande status i nationell lagstiftning, EU-direktiv, EU-förordningar och internationella överenskommelser som Sverige ratificerat. Texten nedan hanterar dock inte all generell lagstiftning som kan påverka vitryggig hackspett eller dess livsmiljöer.

Nationell lagstiftning

Vitryggig hackspett är i likhet med alla andra fåglar fredad genom artskyddsförordningen (SFS 2007:845). Fredningen gäller också dess ägg och bon. Det är förbjudet att avsiktligt störa fåglar, särskilt under deras parnings-, uppfödning-, övervintrings- och flyttperioder. Det är även förbjudet att skada eller förstöra fortplantningsområden eller viloplatser. Artskyddsförordningen förbjuder även transport, import, export och försäljning av levande och döda exemplar av vitryggig hackspett, samt förvaring av levande exemplar (vissa undantagsregler finns dock).

Enligt skogsvårdslagen (1979:429) § 30 ska det i samband med avverkning tas hänsyn till växt- och djurarter samt hänsynskrävande biotoper.

I bilaga 2 till förordningen (1998:1252) om områdesskydd enligt miljöbalken m.m. räknas upp biotoper som Skogsstyrelsen enligt förordningens § 6 kan förklara som biotopskyddsområden. Flera av dessa biotoper är skogstyper som ofta är värdefulla livsmiljöer för vitryggig hackspett: brandfält, lövbrännor, äldre naturskogsartade skogar, alkärr, örtrika sumpskogar, örtrika allundar, strand- eller svämskogar, samt ravinskogar.

EU-lagstiftning

Vitryggig hackspett omfattas av fågeldirektivet (Rådets direktiv 79/409/EEG av den 2 april 1979 om bevarande av vilda fåglar, senast ändrat genom rådets direktiv 2006/105/EG). Medlemsstaterna ska utse särskilda skyddsområden (SPA-områden) och även på andra sätt skydda de arter som är listade i annex 1. I Sverige är 26 viktiga områden för arten utpekade som SPA-områden.

Dessutom omfattas flera av artens viktigaste livsmiljöer av art- och habitatdirektivet (Rådets direktiv 92/43/EEG av den 21 maj 1992 om bevarande av livsmiljöer samt vilda djur och växter, senast ändrat genom rådets direktiv 2006/105/EG). De viktigaste naturtyperna för arten är *lövängar* (naturtypskod 6530); *taiga* (9010); *nordlig ädellövsskog* (9020); *landhöjningsskog* (9030); *trädklädd betesmark* (9070); *lövsumpskog* (9080); *ädellövskogsbranter* (9180); *svämlövsskog* (91E0) och *svämädellövsskog* (91F0). Sverige har införlivat direktivet i svensk lagstiftning bl.a. genom att de i Sverige förekommande naturtyperna tagits upp i bilaga 4 till förordningen om områdeskydd enligt miljöbalken.

Internationella konventioner och aktionsprogram (Action plans)

I Bernkonventionen (konventionen om skydd av europeiska vilda djur och växter samt deras naturliga miljö, Bern den 19 september 1979 (SÖ 1983:30) är arten upptagen i bilaga 2. Den ska därmed vara strikt skyddad och staterna ska vidta de åtgärder som behövs för att bevara dess livsmiljöer.

Övriga fakta

Erfarenheter från tidigare åtgärder som kan påverka bevarandearbetet

Trots ett omfattande arbete med vitryggig hackspett under många år i delar av Sverige, med insatser från såväl myndigheter (t.ex. inom tidigare åtgärdsprogram; Mild & Stighäll 2005), Projekt Vitryggig hackspett/Naturskyddsföreningen och flera skogsbolag är arten fortfarande akut hotad. De insatser som hittills gjorts med biotopvård och utsättningar har inte varit tillräckliga. Fortsatta åtgärder behövs och det finns ett behov av att fokusera insatserna så att man når en tillräckligt hög kvalitet i åtminstone några landskap.

Det finns också erfarenheter från våra grannländer om vitryggig hackspett och artens krav på häckningsbiotop. Flera av varandra oberoende studier visar, vid sidan av de ännu opublicerade studierna i Finland (T. Laine, pers. komm.), på det negativa sambandet mellan frekvensen gran och förekomst av vitryggig hackspett (Ruge & Weber 1974, Aulén 1988, Scherzinger 1990, Stenberg 1998, Gjerde m.fl. 2005). I en nyligen publicerad avhandling om vitryggig hackspett studerades revir av arten i Sverige, Finland och Lettland. I denna studie framgick att andelen gran i de svenska reviren, där det med två undantag inte längre häckar vitryggig hackspett, är högre än både i de finska och lettiska aktiva reviren (Stighäll 2015). Granar har en skuggande effekt i lövskogsbestånd vilket påverkar insektsfaunan och i sin tur hackspettarnas födoresurser (Stighäll m.fl. 2011). Rötade lövträd som ligger på marken och skuggas av granar används inte för födosök av vitryggig hackspett, till skillnad från liknande lågor i lövmiljöer. Dessutom är ljusa, öppna revir mer skyddade från predatorer (hökar, ugglor och mård) än granrika revir (T. Laine, pers. komm.).

Norska studier visar att häckningsreviren utgörs av skog äldre än 50 år, ofta på marker med hög bonitet. Nära 60 % av de studerade reviren var lövdominerad skog. I häckningsområdet var den genomsnittliga tätheten ca 1200 träd/hektar. Av dessa var 500 träd/hektar björk i Midt-Norge och 670 träd/hektar var ek eller björk på Sörlandet. Fanns det större andel asp så valdes dessa i första hand. Likaså föredrog fåglarna revir med mindre andel gran. Resultaten visade också att artens livsmiljöer i Norge består av större områden med hög andel med döda (105 träd/hektar i Midt-Norge och 183 träd/hektar på Sörlandet) och döende lövträd (78 träd/hektar i Midt-Norge och 24 träd/hektar på Sörlandet). Lövträden behöver inte vara gamla och grova för att bli aktuella som födosubstrat, men det ska finnas kontinuerlig tillgång på död och döende ved. I praktiken handlar det om tillgång på stora områden med liknande kvaliteter (P.-K. Stokke, pers. komm.).

En studie av 94 områden i Värmland och Dalsland med förekomst av vitryggig hackspett under 1986–2008 har visat att de revir som är mest variationsrika, med hög andel lövskog längs vattendrag, kring våtmarker och åkerbryn, har hyst flest häckningar eller haft många års förekomst av arten (Stighäll m.fl. 2011).

I dessa områden har även genomförts undersökningar om effekterna av genomförda åtgärder på förekomst av insekter sedan 2007. Resultaten visar på ett gott resultat av skötselåtgärder utförda för att gynna vitryggig hackspett. Individantalet av insektsarter som bedöms utgöra föda till vitryggig hackspett var 2–4 gånger så stort i de åtgärdade områdena jämfört med områden där åtgärder inte utförts (Appelqvist & Lindholm 2009–2011). Dessutom hittades betydligt fler arter av vedinsekter i de åtgärdade områdena.

Vision och mål

Vision

Det övergripande målet är att vitryggig hackspett kan klassificeras som Livskraftig (LC) och inte längre är rödlistad i Sverige. Vitryggig hackspett finns i samtliga landskap där den förekommit som häckfågel under 1900-talet. Populationen av vitryggig hackspett i Sverige är livskraftig, det finns ett fungerande utbyte mellan förekomsterna inom landet och med norska, finska och ryska populationer.

Långsiktigt mål (2070)

Den svenska populationen av vitryggig hackspett omfattar 200 reproducerande par, d.v.s. omkring 500 reproducerande individer.

Kortsiktigt mål (2021)

Minst 10 reproducerande par av vitryggig hackspett finns i landet. Minst 40 funktionella revir (färdigställda optimalområden) med vardera minst 150 ha lämplig biotop finns inom de 5 fokustrakterna. Samtidigt pågår ett arbete för att på längre sikt (40–80 år) erhålla ytterligare 30 optimalområden under efterföljande programperiod.

Bristanalys

Vitryggig hackspett har som nämns ovan mycket höga krav på sin livsmiljö. Det gör att arten inte har förutsättning att finnas i ett brukat landskap med enbart generell miljöhänsyn. Frivilliga avsättningar och formellt skydd samt skötsel av dessa områden är nödvändigt. Väl förvaltade skyddade områden behöver kompletteras med utökad miljöhänsyn i landskapet i stort.

En sårbarhetsanalys i östra Polen visar att 9–17 % av landskapet behöver utgöras av lämplig biotop (Carlson & Stenberg 1995). Inget större landskap i Sverige kommer i dagsläget ens i närheten av den lövandel och de höga naturvårdskvaliteter som vitryggig hackspett kräver. Förutsättningar finns dock att i mindre landskap, benämnda värdetrakter i detta åtgärdsprogram, på relativt kort sikt – omkring 30–40 år – utveckla och bevara dessa kvaliteter. Med intensifierade åtgärder i ett urval värdetrakter – fokustrakter under programperioden – är det möjligt att få ett mindre antal årligen häckande par, och på det viset minska den akuta risken att arten försvinner från landet. Det kräver dock en kraftsamling i dessa fokustrakter, och att både skydd och skötselåtgärder genomförs i samarbete mellan olika parter.

Faktaruta

Optimalområde. Område som innehåller tillräcklig mängd lämplig livsmiljö för att fungera som ett funktionellt året-runt-revir för ett häckande par av vitryggig hackspett. Ett *färdigställt optimalområde* har dessa kvaliteter medan ett *potentiellt optimalområde* i de allra flesta fall kräver skötselinsatser för att bli tillräckligt bra. Optimalområdena avgränsas utifrån befintliga naturvärden men också var någonstans det finns förutsättningar att skapa lämpliga miljöer i värdetrakten. De kan alltså förändras över tid.

Värdetrakt för vitryggig hackspett. En värdetrakt ska innehålla ett flertal optimalområden inom ett sådant avstånd att ett utbyte av individer kan ske. En värdetrakt kan innehålla både färdigställda och potentiella optimalområden. Värdetrakterna har avgränsats av Naturvårdsverket och Skogsstyrelsen under medverkan av Projekt Vitryggig hackspett/Naturskyddsföreningen. Avgränsningen har utgått från underlag från länsstyrelserna och Skogsstyrelsens distrikt, särskilt utifrån utpekade optimalområden. Den exakta avgränsningen kan komma att ändras efter ytterligare landskapsanalys av lövtrakter. De värdetrakter som myndigheterna prioriterar för riktade skydds- och skötselåtgärder inom åtgärdsprogrammet för nuvarande programperiod (2017–2021) benämns **fokustrakter**. Fokustrakterna har valts ut av Naturvårdsverket och Skogsstyrelsen som de områden som bedöms ha störst förutsättningar att bidra till att det kortsiktiga målet nås.

Åtgärder och rekommendationer

Strategi

De insatser som hittills gjorts för vitryggig hackspett har inte varit tillräckliga, med tanke på det akuta läget för arten i Sverige. Att landskapet inte har tillräckliga kvaliteter för vitryggig hackspett ens i de regioner och trakter där riktade insatser gjorts har troligtvis en central betydelse. Det krävs ännu mer insatser för att få så hög kvalitet på områdena att arten kan etablera en självreproducerande population. Strategin för att långsiktigt säkra artens överlevnad måste innehålla både en stark satsning på att bevara och restaurera de mest värdefulla områdena, och en fortsatt och utökad samverkan för att generellt förbättra det övriga landskapet.

En ny sårbarhetsanalys och en nationell landskapsanalys av lövskogsmiljöer med nutida eller framtida potential som häckningsmiljöer för vitryggig hackspett ska ske under början av programperioden. Sårbarhetsanalysen ska ge underlag för hur stor population som behövs, hur denna bör vara fördelad och identifiera känsliga delar i artens livscykel. Syftet med landskapsanalysen är att ta fram ett aktuellt, objektiva underlag, byggt på bästa tillgängliga data och bästa metodik, över var det finns bäst förutsättningar att bygga upp lokala bestånd av vitryggig hackspett. Den blir också ett underlag inför justeringar och framtida satsningar i värdetrakter.

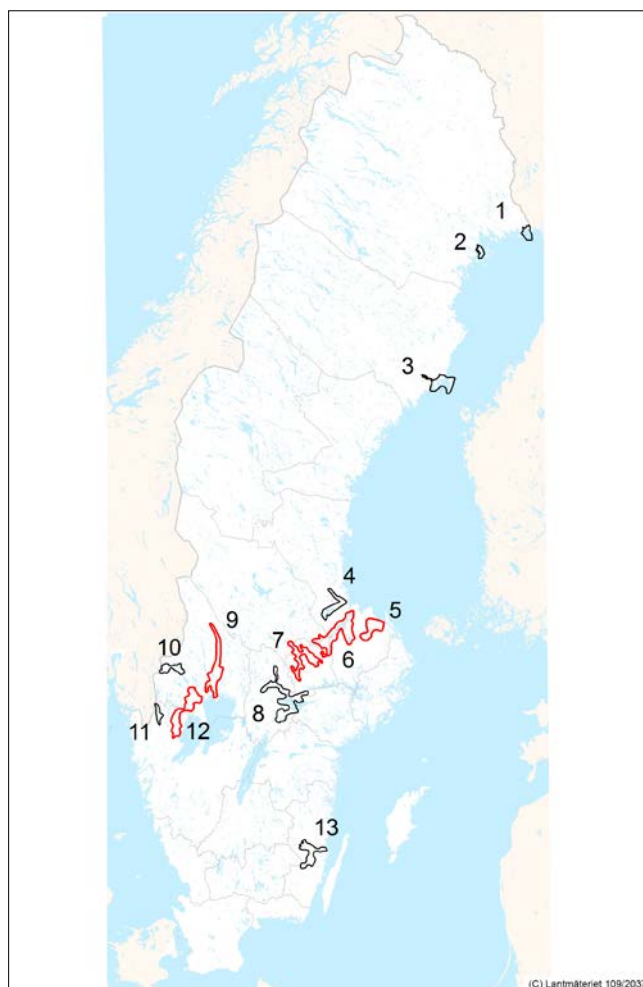
STRATEGI UNDER ÅTGÄRDSPROGRAMSPERIODEN 2017–2021

Den kortsiktiga strategin i detta åtgärdsprogram är att fokusera insatser i form av skydd, skötsel och restaurering till ca 40 optimalområden belägna i geografiskt avgränsade värdetrakter för vitryggig hackspett, se figur 6 samt bilaga 2 och 3. En värdetrakt utgörs av 5–20 optimalområden, som ligger så nära varandra att man kan förvänta sig att ett utbyte av fåglar sker. Som riktlinje för man optimalområden som ligger närmare varandra än 5–15 km till samma värdetrakt.

Under programperioden 2017–2021 ska länsstyrelsernas och Skogsstyrelsens riktade arbete med skötsel och skyddsarbete inom ramen för åtgärdsprogrammet fokuseras till fem av dessa värdetrakter – fokus-trakter – där bedömningen är att det finns störst chans att på kort sikt få häckande vitryggig hackspett (se figur 6 och tabell 1). Genom ett intensivt arbete med riktade skötselåtgärder, miljöhänsyn, formellt skydd och frivilliga avsättningar ska områdena få så hög kvalitet att de är lämpliga för flera par vitryggig hackspett. Utsättningar koncentreras till dessa områden. Målsättningen är att få lokala populationer som kan bli spridningskällor till andra värdetrakter. Det lägre antalet fokus-trakter bedöms vara nödvändigt för att kunna genomföra tillräckligt stora åtgärder i varje berört område för att få önskat resultat.

Tabell 1. Fokustrakter och övriga värdestrakter under programperioden 2017–2021. Numreringen refererar till kartan i figur 6.

Fokustrakter	Berörda län
5. Forsmark	C
6. Dalälven	C, X, U, W
7. Fagersta	U, W
9. Klarälven	S
12. Sydvästra Värmland–östra Dalsland	O, S
Övriga värdestrakter	Berörda län
1. Torneälvens delta	BD
2. Hertsölandet	BD
3. Umeå	AC
4. Testeboån	X
8. Örebro–Arboga	T, U
10. Västra Värmland	S
11. Stora Le	O
13. Sydöstra Småland	H

Figur 6. Värdestrakter för programperioden 2017–2021. Av dessa är fem värdestrakter så kallade fokustrakter – markerade i rött – dit statens resurser inom åtgärdsprogrammet ska koncentreras under programperioden. Se också tabell 1 för namnen på värdestrakterna.

Förutom de värdetrakter som prioriteras för intensivt arbete inom åtgärdsprogrammet under programperioden (de fem fokustrakterna) så har ytterligare åtta värdetrakter tagits fram. Dessa värdetrakter bedöms ha stora möjligheter att hysa vitryggig hackspett på sikt, och de är mycket viktiga för att de långsiktiga målen med åtgärdsprogrammet ska nås. I värdetrakterna utförs rådgivning och sprids information om åtgärder som gynnar arten inom ordinarie rådgivningsverksamhet. En aktiv dialog förs med skogsbruket om frivilliga avsättningar, målbilder och den generella hänsynen utifrån vitryggig hackspettens behov. Områden kan också skyddas formellt enligt Naturvårdsverkets och Skogsstyrelsens strategi för skydd av skog (Naturvårdsverket & Skogsstyrelsen 2017), men riktade skötsel- eller skyddsåtgärder utifrån detta åtgärdsprogram ska inte prioriteras. Dessa värdetrakter ska prioriteras under kommande programperioder, ifall resurserna ökar, eller när arbetet är genomfört enligt den kortsiktiga strategin. Insatserna vidgas alltså geografiskt till nya värdetrakter efterhand som landskapet är funktionellt för vitryggig hackspett i fokustrakterna.

Fokustrakter

Inom en fokustrakt ska samverkan ske mellan myndigheter, markägare, ideell naturvård och övriga aktörer med målet att långsiktigt återetablera ett antal par vitryggig hackspett.

I praktiken ska detta ske genom:

- Samverkansmöten, kunskapsutbyte, information, landskapsanalyser med mera. Delar av detta arbete kan samordnas med arbetet med regionala handlingsplaner för grön infrastruktur.
- Områdesskydd av lämpliga vitryggsmiljöer.
- Frivilliga avsättningar av lämpliga vitryggsmiljöer.
- Naturvårdande skötsel av lämpliga vitryggsmiljöer i såväl frivilliga avsättningar som i skyddade områden.
- En ökad generell lövandel i landskapet genom anläggning av fler lövbestånd och en ökad lövinblandning i produktionsbestånden.
- God miljöhänsyn i skogsbruket inriktad på lövträd och död lövved
- Stödutfodring vintertid.
- Utsättning av ungfåglar från avelsverksamheten (se nedan).

Det är i första hand myndigheternas arbete med områdesskydd särskilt utifrån vitryggig hackspett, skötsel av skogsmark utanför skyddade områden samt stödutfodring och utsättning som ska fokuseras på de fem fokustrakterna. Frivilliga avsättningar, områdesskydd, skötsel, stödutfodring och utsättning av ungfåglar görs i första hand inom optimalområden medan övriga åtgärder med fördel kan genomföras i hela fokustrakten.

Flera av värdetrakterna är belägna längs åar och älvar, och här bör arbetet ske i nära samverkan med annat naturvårdsarbete kopplat till vattendraget och dess närhet. Ett särskilt fokus bör vara på återställning av hydrologi, där det är aktuellt.

Värdetrakter

Samtliga värdetrakter har stor betydelse för möjligheten att nå de långsiktiga målen. De är värdefulla lövskogslandskap där ett generellt arbete för att gynna lövskogens naturvärden bör bedrivas. Frivilliga avsättningar och lövgynnande arbete i skogsbolagens regi, skydd av lövmiljöer med höga naturvärden i övrigt enligt strategin för formellt skydd av skog och skötsel i skyddade områden enligt skötsel- eller bevarandeplaner kan med fördel genomföras i alla värdetrakter. Om det finns särskilda skäl – exempelvis att vitryggig hackspett börjar häcka i värdetrakten – ska efter samråd med Naturvårdsverket och nationella koordinatörerna ett visst riktat arbete kunna ske även i värdetrakter som inte är fokustrakter. Det gäller exempelvis arbete inom samordningsgrupp.

En första översyn av värdetrakterna ska ske redan under programperioden, efter att sårbarhetsanalys och en landskapsanalys av lövskog genomförts. Om det finns anledning kan den geografiska avgränsningen av värdetrakter förändras. Det kan även finnas fler landskap som uppfyller kriterierna för värdetrakt i denna eller inför nästa programperiod, t.ex. längs Dalälven i Dalarnas län och lövskogarna runt Sommen i Östergötland. Om landskapsanalysen och sårbarhetsanalysen, tillsammans med hur förekomsten av vitryggig hackspett utvecklar sig, tydligt visar att valet av fokustrakter bör ändras ska det vara möjligt att göra även en sådan förändring.

Om de långsiktiga målen ska nås är de stora skogsbolagens avsättningar av områden med stor potential för lövskog avgörande. Det arbete som bedrivs av Sveaskog och Bergvik med koppling till vitryggig hackspett och lövskog beskrivs mer ingående under rubriken *Frivilliga avsättningar*.

LÅNGSIKTIG STRATEGI

Den långsiktiga strategin är att arbetet ska utökas till fler värdetrakter och senare till större landskap. Den eller de fokustrakter där en rejäl föryngring och spridning av vitryggig hackspett uppnås bör ligga till grund för det vidare arbetet. De tre större landskap som är mest aktuella för storskaliga åtgärder ligger i ett bälte från Dalsland och södra Värmland genom Mellansverige till Gästrikland, utmed norrlandskusten samt i delar av sydöstra Sverige (östra Småland och södra Östergötland).

I bältet genom Mellansverige finns landskapsavsnitt med betydande förekomst av asp, björk och al. Vitryggig hackspett har här haft sin största förekomst i modern tid. De stora satsningar på lövskog som Bergvik och Sveaskog gör i områden som har förutsättningar att bli lämpliga livsmiljöer under de kommande decennierna är särskilt betydelsefulla.

Norrbottnens och Västerbottnens kustland är det område som berörs mest av invandringen av fåglar österifrån. De övervägande gråaldominerade bestånden längs kusten bildar snabbt död ved och rika insektsmiljöer. Längs vissa älvar och åar finns lövskogsmiljöer med stor potential för vitryggig hackspett, liksom i områden med igenväxande jordbruksmark. Tillgången på tillräcklig mängd habitat på landskapsnivå är dock ett problem i stora delar av Norrland.

I delar av sydöstra Sverige är föryngringen av lövträd god och arten har haft en mindre population med enstaka häckningar in i modern tid. Här finns en potential att få stora sammanhängande lövskogar och lövrika skogar med asp, al, björk och ek, i områden som redan nu har mycket hög biologisk mångfald.

Den långsiktiga strategin ska utvecklas vidare när det visar sig hur arbetet med värdetrakterna faller ut.

INVANDRING OCH UTSÄTTNING

Om populationen i Finland blir större ökar den naturliga invandringen chansen till återetablering i Sverige, i kombination med färdigställande av lämpliga häckningsmiljöer. Utsättning av fåglar uppfödda i fångenskap kan förbättra dessa möjligheter ytterligare och minskar risken att arten dör ut innan en stabil population har byggts upp.

Utsättning av vitryggig hackspett ska så långt möjligt göras i färdigställda optimalområden i fokustrakter. En översyn av strategin för utsättningarna ska göras under början av programperioden.

Beskrivning av åtgärder

Arbete för grön infrastruktur och ekologisk landskapsplanering

Länsstyrelserna har i uppdrag att ta fram regionala handlingsplaner för grön infrastruktur. Dessa ska utgöra grunden för ekologiskt funktionella landskap och hållbart nyttjande av hela landskap. Naturvärden som kopplar till lövskogar är viktiga att belysa i arbetet med grön infrastruktur, inte minst i de regioner där det finns värdetrakter för vitryggig hackspett.

Ekologisk landskapsplanering (ELP), som är storskogsbrukets planeringsredskap liksom Skogliga naturvärdesregioner för södra Sverige (Aulén m.fl. 2014) som är Södra skogsägarnas redskap, är en viktig arbetsmodell för skogsbruket för att tillsammans med andra berörda aktörer tillvarata de lövskogsberoende arternas speciella behov av skydd och skötselåtgärder. ELP/Naturvärdesregioner är särskilt viktiga för en art som vitryggig hackspett med höga krav på lövskogar i ett landskapsperspektiv. Det är värdefullt om man kan integrera och samla alla naturvårdsinsatser på landskapsnivå i skogsbrukets ekologiska landskapsplanering, såsom frivilliga avsättningar, naturvårdsbränningar och återskapande av lövträdsrika sumpskogar. Berörda naturvårdsmyndigheter behöver få mer information om de större markägarnas landskapsplanering för att få en komplett bild av var åtgärder, frivilliga avsättningar och olika områdesskydd på bästa sätt kan kombineras för att förstärka arbetet med att bevara vitryggig hackspett.

De regionala samordningsgrupperna inom åtgärdsprogrammet (se under *Samordning* nedan) ska samla olika aktörer som är verksamma i en eller flera närbelägna värdetrakter för att få till stånd åtgärder på landskapsnivå. Regionala planer för åtgärder kan tas fram (t.ex. Naturskyddsföreningen 2004, Källén m.fl. 2017).

Aktörer: Åtgärdsprogrammets nationella koordinator och Skogsstyrelsens koordinator för vitryggig hackspett samt länsstyrelserna, Skogsstyrelsen, berörda skogsbolag och andra markägare (kommuner m.fl.).

Information och rådgivning

Det är nödvändigt att miljöhänsynen vid skogsbruksåtgärder inriktas mot att höja lövskogsvärdena i värdetrakter för vitryggig hackspett, som ett komplement till frivilliga avsättningar, formellt skydd och naturvårdande skötsel. För att lyckas med detta är information till skogsägarna mycket viktigt. Med kunskap om olika arters ekologi och biologi ökar skogsägarnas intresse för såväl artbevarande som naturvård generellt. I de flesta fall är det möjligt att utforma miljöhänsynen i skogsbruket så att den gynnar lövskogsarter.

Skogsbrukets aktörer har ett gemensamt ansvar att öka kunskapen bland skogsägarna om lämplig hänsyn inom optimalområden och värdetrakter. Användbara, gemensamma målbilder för miljöhänsyn i skogsbruket har tagits fram av skogsbruket, myndigheter och ideella organisationer inom det så kallade dialogprojektet (se Skogsstyrelsens webbplats, www.skogsstyrelsen.se). Målbilderna beskriver karaktärer, miljövärden och lämplig hänsyn till de hänsynskrävande biotoper som finns nämnda i skogsvårdslagens 30 §. Dit räknas flera särskilt viktiga miljöer för vitryggig hackspett, t.ex. strandskogar, brynmiljöer och igenvuxna hagmarker. Flera skogsföretag har integrerat målbilderna i sina riktlinjer för skogsbruksåtgärder för att på bästa sätt utföra dessa med en god miljöhänsyn.

En viktig del i Skogsstyrelsens rådgivning för bättre miljöhänsyn är objektvis dialog. Dialogen förs mellan Skogsstyrelsen och en eller flera aktörer (i praktiken oftast entreprenörer eller köpare), och utgår från ett objekt där åtgärder redan är utförda och syftar till att skapa ett lärande för framtiden.

Skogsstyrelsen ska ha en aktiv dialog med skogsbruket om anpassningar av den generella hänsynen utifrån behovet hos vitryggig hackspett, samt utföra rådgivning och sprida information om åtgärder som gynnar arten. Skogsstyrelsen ska också agera vid inkomna avverkningsanmälningar i alla värdetrakter på ett sätt som gynnar vitryggig hackspett. Detta sker inom den ordinarie rådgivnings- och tillsynsverksamheten.

Ansvariga: Skogsstyrelsens distrikt och skogsbruket.

Utbildning

Eftersom ett stort antal aktörer är engagerade i åtgärdsprogrammet behövs det ett kontinuerligt erfarenhetsutbyte. Det gäller både inom och mellan de regionala samordningsgrupperna (se nedan). Alla måste ha en klar målbild av vad som kännetecknar en optimal biotop och hur man bedriver skötsel i ett optimalområde. Gemensam skötselträff för att diskutera sköselfrågor och se på konkreta exempel i fält bör hållas årligen i de regionala samordningsgrupperna.

Ansvariga: Åtgärdsprogrammets nationella och regionala koordinatörer.

Förutsättningarna för vitryggig hackspett i Sverige är kraftigt påverkade av mänskliga aktiviteter. För att veta vilken målbild man ska ha vid restaurering av optimalområden behövs erfarenheter om hur de ursprungliga miljöerna kunnat se ut. Därför är det motiverat med en studieresa till ett lämpligt område, t.ex. Ryssland, Finland eller Lettland.

Ansvarig: Naturvårdsverkets nationella koordinator för åtgärdsprogram.

Ny kunskap

Den vitryggiga hackspetten är en välstuderad art, och det finns mycket erfarenhet om vilka åtgärder som krävs för att skapa lämpliga häckningsområden. Det finns ändå ett behov att ta fram uppdaterade underlag för det fortsatta åtgärdsarbetet.

Följande kunskapsbehov är särskilt viktiga:

- En ny sårbarhetsanalys för att ta reda på hur många par som utgör en livskraftig population, hur denna bör vara fördelad och hur stor areal lämplig livsmiljö som krävs för detta. Den ska också identifiera känsliga delar i artens livscykel.
- Nationell landskapsanalys av förekomsten av lövrika trakter i Sverige, utifrån deras befintliga och framtida potential för vitryggig hackspett. Den bör utnyttja befintliga analyser och karteringar, och särskilt ta utnyttja erfarenheter från dessa (se nedan under Sveaskog, Bergvik).

Båda studierna ska göras i programperiodens början (2017–2018), så att slutsatserna ska kunna användas redan inom nuvarande programperiod. Förutom för att prioritera mellan åtgärder i stort ska resultatet användas för en översyn av värdetrakter och fokustrakter. Det kan redan under programperioden handla om såväl att ändra den geografiska avgränsningen av en värdetrakt som att peka ut nya värdetrakter, eller att ändra val av fokustrakter.

Aktörer: Åtgärdsprogrammets nationella koordinator och Skogsstyrelsens koordinator för vitryggig hackspett, i samverkan med övriga aktörer (särskilt Projekt Vitryggig hackspett/Naturskyddsföreningen och de berörda skogsbolagen) samt forskningsinstitutioner (utförare).

Inventering

Inventering av lövskogar och lövrika skogar lämpliga för skydd, frivilliga avsättningar och skötsel bör ske inom fokustrakter. Det kan också finnas behov att inventera övriga värdetrakter, men i dagsläget saknas resurser för sådan inventering. Inventering av skogsmiljöer ska ske enligt vedertagen metodik för klassificering av miljöer för vitryggig hackspett. Länsstyrelserna ansvarar för inventering av skogsmiljöer i samråd med Skogsstyrelsen.

Förekomsten av vitryggig hackspett ska ske regelbundet i fokustrakterna. Insatsens omfattning beror på om det finns fåglar i områdena eller om man kan förvänta sig att det kan finnas det. Länsstyrelserna har ett huvudansvar för detta. Det är givetvis viktigt även i övriga värdetrakter att man vet ifall

vitryggig hackspett förekommer, men det är lägre prioriterat. I första hand bör inventeringar ske via Projekt Vitryggig hackspett/Naturskyddsföreningen, eller i värde-trakter där man inte förväntar sig att ha vitryggig hackspett under perioden (exempelvis Sydöstra Småland), via spontanrapportering eller ideella inventeringar.

Länsstyrelserna har utöver detta ett ansvar att följa upp förekomsten av vitryggig hackspett i skyddade områden där arten är utpekad som en särskilt viktig art (Naturvårdsverket 2010).

Det är viktigt att inventeringarna samordnas noggrant, speciellt viktigt är det att länsstyrelserna och Projekt Vitryggig hackspett/Naturskyddsföreningen har kontinuerlig kontakt med varandra, och även med andra ideellt engagerade (fågelklubbar och liknande).

I de delar av landet där artens status är oklar kan det vara nödvändigt med punktvisa inventeringsinsatser utanför befintliga värde-trakter, exempelvis Norrlands kustland, de inre delarna av Hälsingland och delar av Dalarna. I arbetet ingår även att kontrollera rapporter om fåglar som observeras på nya platser. För att kunna analysera häckningsframgång i olika regioner bör vildfödda ungar kontrolleras i samband med ringmärkning.

Inventering av vitryggig hackspett sker huvudsakligen under artens trumningstid i mars–april, revir med parbildning ska besökas även i slutet av maj för att kontrollera eventuell häckningsframgång. Metodiken har använts sedan mitten av 1980-talet. Playback med ljuduppspelning ska användas, fast med försiktighet för att undvika störningar.

Aktörer: Länsstyrelserna och Projekt Vitryggig hackspett/Naturskyddsföreningen.

Områdesskydd och frivilliga avsättningar

För att skapa de bästa förutsättningarna för att bevara vitryggig hackspett långsiktigt är det viktigt att utgå från ett landskapsekologiskt perspektiv. Genom att rikta arbetet till befintliga lövrika landskap kan man komplettera befintliga värdekärnor med lämpliga restaurerings- och utvecklingsmarker för att åstadkomma tillräckligt stora sammanhängande livsmiljöer.

Myndigheter och skogsbrukets aktörer behöver samverka för att lyckas med detta. Det räcker inte att enbart en aktör arbetar med bevarande och naturvårdande skötsel på sin mark. Det är via ett gemensamt ansvarstagande som man kan skapa tillräckliga arealer och koncentrationer av lämpliga miljöer för vitryggig hackspett.

Flera typer av skyddsformer kan användas för att nå upp till de krav på storlek och kvalitet som arten har. Såväl naturreservat, biotopskyddsområden, naturvårdsavtal som frivilliga avsättningar kan vara lämpliga, ofta i kombination. I de fall större skyddade områden finns i värde-trakterna är de ofta lämpliga att utgå från. Vilken skyddsform som passar för ett visst skogsområde beror bl.a. på hur stora de skyddsvärda områdena är, vilka naturvärden som finns och inte minst på markägarens intresse för området bevarande och skötsel. För vitryggig hackspett och dess följearter är det viktigt att

områdets lövträdsberoende naturvärden bevaras och förstärks, och detta kan göras oavsett vilken skyddsform som väljs. Även generell hänsyn vid skogliga åtgärder där lövnaturvärden sparas är givetvis värdefullt, och i optimalområden bör hänsynen inriktas mot att spara eller gynna lövträd.

Urvalet av områden för formellt områdesskydd (naturreservat, biotopskyddsområden och naturvårdsavtal) ska följa den nationella och de regionala strategierna för formellt skydd av skog (Naturvårdsverket & Skogsstyrelsen 2017). Urvalet baserar sig på både biologiska och praktiska kriterier och arbetet ska ske i god dialog och i samverkan med markägarna.

Sedan 2015 kan markägare i hela Sverige själva ta initiativ till formellt skydd genom att lämna in en intresseanmälan för skydd till länsstyrelsen eller Skogsstyrelsen (så kallade Nya Komet). Om området har tillräckliga naturvärden för att prioriteras för skydd har myndigheten sedan en dialog med markägaren om vilken skyddsform som passar bäst.

I bilaga 2 presenteras en uppskattning av behovet på sikt av områdesskydd i fokustrakter respektive värdetrakter för vitryggig hackspett.

NATURRESERVAT

Naturreservat är en lämplig skyddsform främst när det gäller större värdekärnor eller för mosaikmiljöer med höga värden som innehåller kluster av värdekärnor eller för sådana områden som kräver en komplicerad skötsel med skötselplan.

Ansvariga: Länsstyrelserna i samråd med Naturvårdsverket, berörda kommuner.

BIOTOPSKYDDSOMRÅDE

Biotopskyddsområden är ett skyddsinstrument för ett antal särskilt utpekade biotoper. Områdena är vanligen 2–10 hektar stora, men kan vara upp till 20 hektar.

Ansvariga: Skogsstyrelsens distrikt.

NATURVÅRDSAVTAL

Naturvårdsavtal är ett civilrättsligt avtal som kan tecknas mellan Skogsstyrelsen, en länsstyrelse eller kommun och en markägare. Naturvårdsavtalets längd varierar mellan 1 och 50 år. Syftet med ett naturvårdsavtal är att utveckla och bevara de naturvärden som redan finns. Inom arbetet med Åtgärdsprogram för hotade arter kan naturvårdsavtal tecknas när ett avtal bedöms ha väsentlig betydelse för arten. Det ger möjligheter att jobba med förstärkning och nyskapande av värdekärnor eftersom större arealer av även yngre lövskogar kan skyddas om vissa kriterier är uppfyllda. Eftersom många av vitryggig hackspetts livsmiljöer har karaktären av successioner kan naturvårdsavtal vara särskilt lämpligt.

Ansvariga: Skogsstyrelsens distrikt, länsstyrelser och kommuner.

NATURA 2000

Många av de mest intressanta områdena för vitryggig hackspett har pekats ut som Natura 2000-områden. Vitryggig hackspett är utpekad från 26 Natura 2000-områden (SPA-områden). Flera av artens livsmiljöer i Natura 2000-områden utgör så kallade prioriterade naturtyper. Länsstyrelsen tar fram bevarandeplaner som bl.a. ska innehålla konkreta åtgärder för hur arten/livsmiljön ska nå gynnsam bevarandestatus. Normalt har Natura 2000-områden i skogsmark även ett annat formellt skydd.

I Natura 2000-områden kan under vissa förutsättningar medel för naturvårdande skötsel (restaurering) sökas från EU:s LIFE-fond. Under åtgärdsprogramperioden bör man undersöka förutsättningarna för att söka ett restaureringsprojekt för Natura 2000-områden i värdetrakter.

Ansvariga: Nationell koordinator, berörda länsstyrelser.

FRIVILLIGA AVSÄTTNINGAR

Skogsbrukets frivilliga avsättningar utgör en väsentlig del i arbetet med att bevara skogens biologiska mångfald. De frivilliga avsättningarna har avgörande betydelse för hur stora arealer lövskogar och lövrika skogar som kan bevaras på landskapsnivå. Med vitryggig hackspetts stora krav på tillräcklig areal lövdominerad, ofta äldre skog kan därför de frivilliga avsättningarna, och skötseln av dessa, vara avgörande för arten. Skogsbolag och privata markägare som är certifierade enligt FSC eller PEFC avsätter frivilligt minst 5 % av den produktiva skogsmarksarealen för naturvårdsändamål. Inom det certifierade skogsbruket arbetar man dessutom på att öka lövandelen både på beståndsnivå och traktnivå sett över hela landskapet.

I optimalområden är det mycket viktigt att de mest lämpade miljöerna avsätts. Detta ska dock inte ske på bekostnad av frivilligt avsatta värdekärnor av annan biototyp. Gröna skogsbruksplaner är ett utmärkt planeringsinstrument för naturvårdsåtgärder och hänsyn på fastighetsnivå.

Aktörer: Skogsägare och skogsbrukets aktörer.

Sveaskog

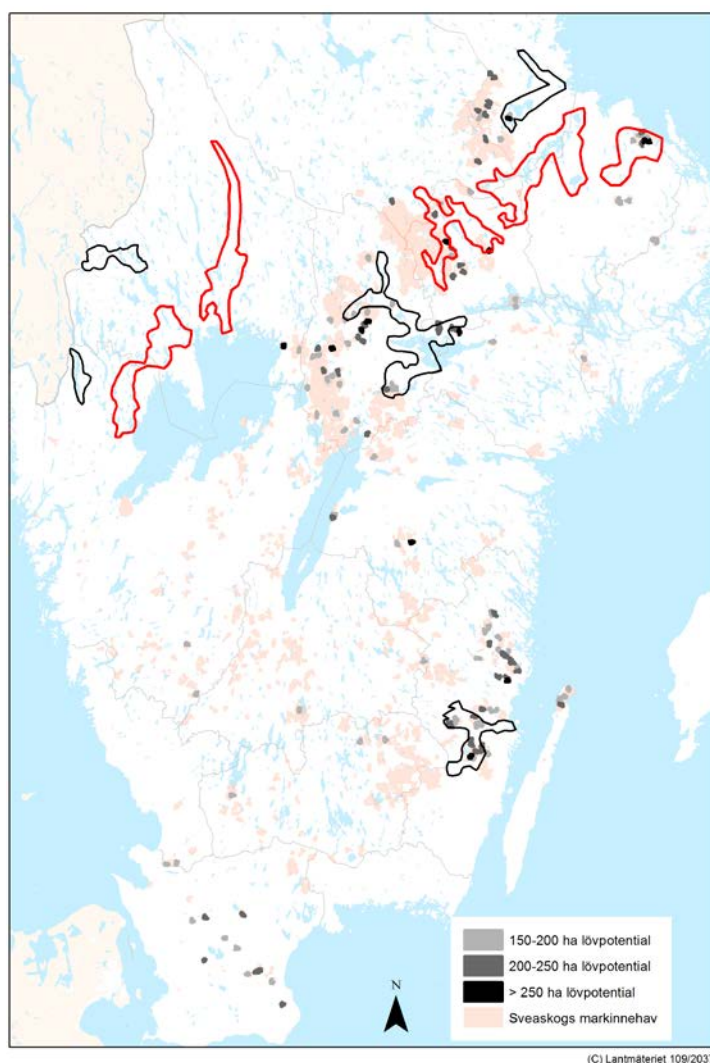
Sveaskog strävar efter att tillgodose intentionerna i åtgärdsprogrammet genom att prioritera och planera för skydd och skötsel av lämpliga livsmiljöer för vitryggig hackspett på landskapsnivå. Genom sina ekoparker har Sveaskog på egen hand frivilligt avsatt sammanlagt 175 000 hektar med höga ambitioner för naturvård spridda över Sveaskogs innehav i hela landet.

Flera av ekoparkerna ligger i anslutning till värdetrakter för vitryggig hackspett och kommer att skötas utifrån naturvärden knutna till lövskog (se kartor över värdetrakterna i bilaga 3, där ekoparkerna är inritade). Sveaskogs Ekoparker uppfyller följande kriterier:

- Större sammanhängande skogslandskap om minst 1000 hektar.
- Skogslandskap med höga naturvärden och höga naturvårdsambitioner på minst 50 % av arealen.

- Skogslandskap där befintliga naturvärden bevaras eller där värden restaureras när förutsättningarna är goda.
- Ekologi går före ekonomi.
- Ekoparkerna omfattas av ett 50-årigt skydd genom ekoparksavtal med Skogsstyrelsen.

Förutom i ekoparkerna arbetar Sveaskog med tre naturvårdsambitioner på landskapsnivå: 5-, 10- och 15 %-landskap, där siffrorna står för andelen frivilligt eller formellt skyddad skogsmark i landskapet. Denna avsättning genomförs inom ramen för en hänsynsprioritering som bl.a. identifierar kärnområden för olika skogstyper i landskapet.

Figur 7. Resultatet av Sveaskogs analys av potentialen för att skapa lövkärnområden på deras markinnehav från Dalälven och söderut. Analysen bygger på var det finns mer än 150 hektar lövpotential inom områden på 500 hektar, det vill säga skogar med minst 20 % lövträd, och visar på 143 områden motsvarande 29 000 hektar (F. Sjösten opublicerat).

Lämpliga åtgärder för att gynna vitryggig hackspett och andra lövskogsarter utförs i flera av Sveaskogs ekoparker och i andra lövskogsområden som Sveaskog prioriterat inom sitt innehav. Sedan förra åtgärdsprogrammet för vitryggig hackspett antogs 2005 har Sveaskog främst arbetat med lövskogsområdena Färna ekopark, Hallarsbo, Kilsbergens ekopark och Skogaholmsområdet samt i östra Småland med Hornsö ekopark, Gryssås och i Hjorted–Mjösåsområdet. Inför denna programperiod har ytterligare områden prioriterats upp: Ejhedens ekopark, Forsmarks ekopark, Kungsgårdsholmarna, Fläcksjön, Ridö–Sundbyholmsarkepelagens ekopark, Nyberget, Teen, Norra Vätterns skärgårds ekopark och Ombergs ekopark (se bilaga 3 där de är inritade i kartorna över värdetrakterna).

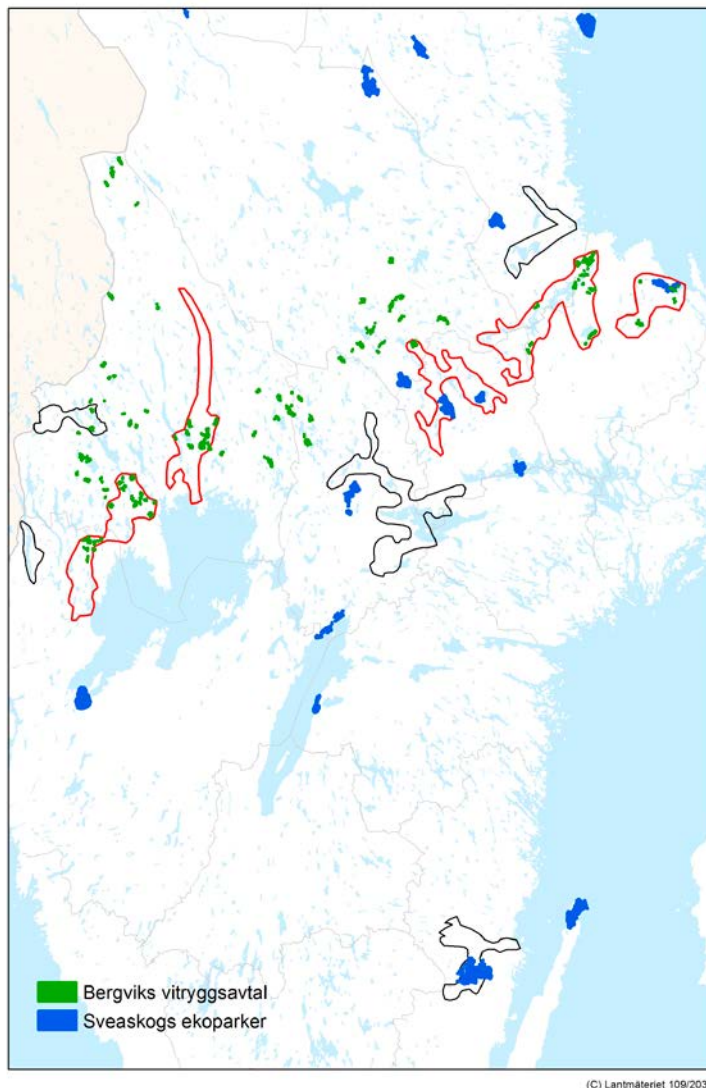
Sveaskog har dessutom nyligen i en lövskogsanalys identifierat 29 000 hektar fördelat på 143 områden söder om Dalälven som har en potential att i framtiden bli kärnområde för lövskog (se figur 7 ovan, F. Sjösten, opublicerat). Detta visar att förutsättningarna för att skapa miljöer för vitryggen på relativt kort sikt (30–40 år) är goda om man fattar beslut att ta bort den konkurrerande granen. Cirka en tredjedel av dessa är redan avsatta inom ekoparker eller liknande, medan andra skulle kunna utvecklas med exempelvis EU-bidrag till lövkärnorna. Om alla dessa områden kan utvecklas mot lämpliga lövskogsmiljöer skulle de på 50–60 års sikt eller mer vara ett stort bidrag till att nå det långsiktiga målet om bevarande av vitryggig hackspett i Sverige.

Bergvik Skog

Inom ramen för Bergviks landskapsekologiska plan har bolaget frivilligt avsatt ungefär 10 000 hektar lövskog som har potential att bli goda livsmiljöer för vitryggig hackspett (figur 8, se även bilaga 3, där de är inritade i kartorna över värdetrakter). I flera fall är det yngre skog som först om 20–40 år beräknas utgöra optimal livsmiljö. Målet är att inom områdena få tillräckliga biotopkvalitéer för vitryggig hackspett och på sikt skapa ca 100 optimalområden. De frivilligt avsatta områdena ligger i Dalsland och i länen Värmland, Örebro, Dalarna, Gävleborg och Uppsala. Bergvik har med Skogsstyrelsen tecknat naturvårdsavtal utan ersättning för de 10 000 hektaren lövskog.

Detta ska uppnås genom särskilda riktlinjer för skötseln. Bland annat tillämpar Bergvik gallring av björk för att få grövre dimensioner lämpliga för vitryggig hackspett. Som grundprincip gäller att olika åtgärder ska ske när det rent skogligt är motiverat och normalt att gå in med respektive åtgärd. Riktlinjerna har dock utrymme för att åtgärder kan prioriteras upp om områden från naturvårdssynpunkt visar sig ha akuta skötselbehov. På så sätt går inte värdefull tid eller möjligheter förlorade.

Stora Enso och Billerud Korsnäs arbetar på Bergviks uppdrag kontinuerligt med att efter samråd med Skogsstyrelsen utföra planerade skötselåtgärder inom berörda områden. Prioritering av planerade och framtida åtgärder behöver så långt det är möjligt samordnas med de andra aktörerna i de regionala samordningsgrupperna.

Figur 8. Bergviks skogsområden som är avsatta med särskild hänsyn till vitryggig hackspett (grönt) och Sveaskogs ekoparker (blått). Även ekoparker som inte har stora lövskogsvärden är utritade. Fokustrakter och värdetrakterna är inlagda på kartan för jämförelse.

Övriga skogsbolag, skogsägarföreningar, kommuner och stift

Under programperioden ska diskussioner inledas med fler större bolag och stora markägare, skogsägarföreningar, kommuner och stift kring möjligheten att i likhet med Bergvik Skog och Sveaskog anta egna handlingsprogram för lövskogsmiljöer inom värdetrakter för vitryggig hackspett. Exempelvis arbetar redan flera kommuner med lövmiljöer med sikte på vitryggig hackspett på sitt markinnehav.

Aktörer: Åtgärdsprogrammets nationella koordinator, Skogsstyrelsens koordinator för vitryggig hackspett, Projekt Vitryggig hackspett/Naturskyddsföreningen och berörda skogsbolag.

ÖVERENSKOMMELSE MED VIRKESKÖPARE

Projekt Vitryggig hackspett/Naturskyddsföreningen har en överenskommelse med virkesköpare i Västsverige som innebär att parterna förbundit sig att inte köpa lövvirke från karterade vitryggsområden i Värmland och Dalsland om det strider mot skötselöverslagen i karteringen. Dessutom innebär överenskommelsen att man inte köper grövre eller innanrötade aspar. Särskilt stor restriktivitet gäller för sälj och al.

Det finns dock ytterligare virkesaktörer på marknaden, t.ex. aktörer som handlar med biobränsle från skog. Överenskommelsen bör därför uppdateras och även utvidgas geografiskt så den används i alla regioner som har betydelse för åtgärdsprogrammet.

Aktörer: Projekt Vitryggig hackspett/Naturskyddsföreningen och virkesköpare i värdetrakter för vitryggig hackspett.

Skötsel, restaurering och nyskapande av livsmiljöer

De viktigaste åtgärderna för att sköta eller restaurera livsmiljöer för vitryggig hackspett är följande:

- Naturvårdsbränning.
- Återställande av hydrologi och översvämningar.
- Uthuggning av gran och andra konkurrerande trädslag.
- Skapande av döende och döda lövträd.
- Nyanläggning av lövskog, inklusive stängsling av självföryngring.
- Att sträva efter en hög kvarstående lövandel vid röjning och gallring av produktionsbestånd.

Naturvårdsbränning och återställande av hydrologi är högt prioriterade åtgärder i skogar och andra trädbärande marker i skyddade områden (Naturvårdsverket 2013) och ska prioriteras inom åtgärdsprogramarbetet när så är möjligt. Det är långsiktiga åtgärder som påverkar skogens succession på ett sätt som påminner om eller återställer de naturliga störningsregimerna. Övriga åtgärder ger snabbare resultat men liknar i mindre grad de naturliga störningsregimerna.

Erfarenheterna visar att den areella omfattningen av naturvårdsbränning och hydrologisk återställning blir relativt begränsad, eftersom de ofta är praktiskt komplicerade eller i många fall helt enkelt inte möjliga att genomföra. Även andra metoder måste därför användas för att bevara och stärka lövskogsvärden. Detta ska ses som att i möjligaste mån efterlikna den naturliga brand- och vattenpåverkan som är satt ur spel samtidigt som man motverkar den insådd från gran som ofta sker från planterade granskogar.

Vid alla åtgärder som sker i bestånd med höga naturvärden eller kulturvärden ska åtgärden omsorgsfullt planeras i fält för att minimera risken att natur- eller kulturvärden skadas. Exempel på naturvärden som särskilt ska beaktas är senvuxna granar, ekar, tallar, bärande träd, storblommande buskar, hasselbuketter och fuktiga och blöta miljöer.

Behovet av skötselåtgärder i skyddade områden inom fokustrakter och värdetrakter uppskattas i bilaga 2.

NATURVÅRDSBRÄNNING

På brandfält – naturliga såväl som anlagda – uppstår höga naturvärden mycket snabbt. Den rikliga tillgången på död och förkolnad ved har en stor dragningskraft på många arter, bl.a. vedinsekter och de flesta hackspettarter. Naturvårdsbränning i eller i anslutning till områden av betydelse för vitryggig hackspett är den snabbaste metoden att skapa lämpliga livsmiljöer. Genom väl utförda bränningar uppnås två viktiga mål: stora mängder död ved skapas på kort sikt och framtida lövträdsbestånd – lövbrännor – på längre sikt. Många naturvårdsbränningar är idag tyvärr för svaga för att ge god förnygring av lövträd och mer fokus behövs på att utforma dem med lövbrännor som målbild.

Vid naturvårdsbränningar ska en så stor del av den fullmogna skogen som möjligt få brinna för att få en större volym död ved och på så sätt gynna rödlistade brandgynnade arter. Så länge det är brist på gammal grov asp på landskapsnivå ska äldre, asprika bestånd normalt inte brännas. En helhetsbedömning ska göras om naturvärdena i huvudsak är knutna till ljust stående eller beskuggade aspar, om området har höga naturvärden knutna till beskuggad gran och om graninnehållet påverkar vitryggig hackspett negativt. I de fall naturvärdena gynnas bäst av att lövskogsfasen förlängs ska (viss) uthuggning eller ringbarkning av gran göras. Bränningen kan annars skapa en kontinuitetslucka för arter beroende av gammal asp. Det är däremot fördelaktigt om bränningar görs i mer barrdominerade bestånd i nära anslutning till lövträdsrika områden.

Brandfält ska helst lämnas till fri utveckling för att bilda lövbrännor. I prioriterade områden för arten är det viktigt att naturvårdsbränningar styrs till objekt med hög potential för uppslag av främst asp och björk. Även bränningar i torra tallmiljöer är intressanta eftersom där ofta bildas stora mängder säl efter brand.

Det är vanligt att lövträdsföryngringen spolieras eller kraftigt försenas på hyggen eller brandfält på grund av för högt betestryck från klövvilt. I områden med stor potential till lövuppslag kan det därför vara nödvändigt att säkerställa föryngringen med hjälp av stängsling. I områden med höga viltstammar bör man budgetera för stängsling redan när man planerar en naturvårdsbränning. Att få en kraftig lövföryngring bör ses som ett av syftena.

På många håll finns ett stort behov av att reglera stammarna av i första hand älg, bl.a. utifrån naturvårdens perspektiv för att göra det möjligt för lövträd att föryngra sig.

Erfarenheterna av naturvårdsbränning har ökat de senaste åren och flera kurser har hållits för bl.a. länsstyrelser och skogsbolag. Litteratur om när, var och hur bränningar bör utföras har tagits fram under senare år, bl.a. inom projektet Eldskäl (Enoksson 2011, Projekt Eldskäl 2012).

ÅTERSTÄLLANDE AV HYDROLOGI OCH ÖVERSVÄMNINGAR

Att skapa fler översvämningar och vattenstörda miljöer i skogslandskapet är ett viktigt sätt att öka andelen lövträd och död ved. I många strandskogar är översvämning en förutsättning för att förhindra att gran växer in i bestånden. Utan denna vattenstörning konkurrerar granen ofta snabbt ut lövträden.

En naturlig vattenregim bör återställas i de områden det är möjligt. Det är en effektiv åtgärd för att utveckla vissa skogar mot mer naturskogslika förhållanden. I många fall är det lämpligt att lägga igen diken i sumpskogar eller i skogar som är påverkade av dikning. Igenväxande inägor kan också dämmas. Det är angeläget att vattendomar i reglerade vattendrag så långt som möjligt kan justeras så att säsongsvisa översvämningar kan ske. För att kunna förvalta t.ex. Dalälvens och Emåns svämskogar på ett långsiktigt sätt är detta närmast en förutsättning. De större vattenkraftsbolag som är verksamma inom utpekade vitryggsområden bör därför involveras i arbetet på regional nivå.

UTHUGGNING AV GRAN OCH ANDRA KONKURRERANDE TRÄDSLAG

Uthuggning av gran är en mycket viktig åtgärd – ofta den viktigaste – i många lövskogar med potential för vitryggig hackspett. Andelen gran i både landskap och bestånd är ofta för hög för vitryggig hackspett och bestånden är för slutna. Att reducera mängden gran i lövträdsrika bestånd syftar till att motverka denna påverkan och förlänga successionsfasen med lövträd. Som en konsekvens av uthuggningen förbättras föryngring samt dimensionstillväxt av yngre och äldre lövträd (Almgren 1990). Ljusinsläppet ökar efter uthuggning av gran och därmed ökar antalet solbelysta stammar till gagn för bl.a. vedlevande insekter. I det finska åtgärdsarbetet för vitryggig hackspett är erfarenheterna att volymandelen gran bör vara så låg som möjligt i beståndet, och aldrig över 25 %. Vid högre volymandelar missgynnas de ljuskrävande vedinsekter som vitryggig hackspett lever av och risken för predation på hackspettarna kan även öka.

I vissa fall har successionen gått så långt att naturvärden knutna till gran har utvecklats i ett lövrikt bestånd. I dessa fall ska gran normalt inte huggas bort i beståndet. Detta gäller särskilt om området ligger i en värdestrakt för granskog eller om höga grannaturvärden finns i närheten. I vissa fall kan det vara lämpligt att bara frihugga enstaka grova lövträd. I de fall höga grannaturvärden finns i en lövrik granskog har lövträden ofta stått trängda så länge, och blivit så försvagade att de inte påverkas nämnvärt positivt av att beståndet öppnas upp; det är helt enkelt för sent. I de flesta fall är detta dock inte något problem då granen normalt har mycket låga naturvärden i lövbestånd som reglerar positivt på skötsel.

Större granar kan avverkas eller ringbarkas. Fördelen med ringbarkning är att sådan död granved gynnar flera olika vedlevande insekter och hackspettar, exempelvis tretåig hackspett. Skapande av granved ska alltid beakta risken för angrepp av granbarkborre. Utanför skyddade områden anger skogsvårdslagen hur mycket färsk död granved som får lämnas.

Även andra trädslag kan i vissa fall utgöra ett problem, t.ex. planteringar av exotiska trädslag och tall. Tall skuggar dock lövträd betydligt mindre än gran.

SKAPANDE AV DÖENDE OCH DÖDA TRÄD

Mängden döende och döda lövträd (främst björk, asp och al) med dess innehåll av vedlevande insekter är ofta lägre än vad som krävs för att ett område ska vara lämplig livsmiljö för vitryggig hackspett, se *Orsaker till tillbakagång*.

I täta bestånd med medelålders björk och asp kan man skada och döda träd för att få in mer solinstrålning och därmed öka dimensionstillväxten och gynna lövträdsföryngring (t.ex. Aulén 1991). I första hand skapas luckorna genom att högkapa och på annat sätt skada lövträd gruppvis och i andra hand fälla och lämna kvar träden i beståndet. Uttag av lövträd eller tall ska inte göras i bestånd som avsatts för naturvård eller i formellt skyddade områden om det innebär att naturvärdena inte utvecklas optimalt.

En viktig aspekt att beakta är att självgallring i lövbestånd är en viktig företeelse. En jämn utglesning för att enbart öka dimensionstillväxten är därför normalt inte önskvärd, då den minskar självgallringen. Självgallrande klen lövved är viktigt för en rad vedlevande insekter och hackspettar. Klen asp förefaller ha stort värde för den vitryggiga hackspettens födosök varför sådana bestånd i första hand tillåts att självgallras. Täta, klenta björkbestånd kan behöva gallras, men inte så hårt att självgallring skjuts för långt in i framtiden. En variation i utglesningen ska eftersträvas som totalt sett skapar så mycket solexponerad död ved och självgallring som möjligt av medelålders till grövre björk.

Träd kan skadas och dödas på många sätt och en variation ska eftersträvas, såväl i val av metoder, trädslag, antal dödade träd per hektar och hur träden fördelas i terrängen. Några metoder är:

- ringbarkning
- skadande av stammar med skördare eller liknande
- skapande av högstubbar med skördare
- barkfläkning
- fällning av träd.

Som en positiv effekt ger åtgärderna, om de utförs på rätt sätt, luckiga, flerskiktade och på sikt olikåldriga bestånd. När andelen död och döende lövved i olika nedbrytningsstadier ökar blir bestånden mer varierade och artrika.

Lövträd kan ringbarkas eller barkfläkas med hjälp av skördare. Huvudsakligen ska björk ringbarkas. I områden med särskilt stor tillgång på andra arter av lövträd kan också dessa ringbarkas. Asp bör inte ringbarkas. Fältstudier har visat att aspveden i många fall snabbt blir mycket hård efter ringbarkning och därmed mindre intressant för många insekter. I vissa fall står ringbarkade aspar fortfarande tio år efter åtgärden torra och till synes utan omfattande angrepp av vedlevande insekter. I mycket asprika bestånd och regioner kan aspar skadas eller högkapas. I regioner med brist på asp i landskapet behöver trädslaget lämnas för dimensionstillväxt.

Den mest effektiva metoden att skapa högstubbar är att högkapa eller ”knäcka” träden med hjälp av skördare. Ju högre upp träden kapas eller knäcks desto större blir naturvärdet, särskilt om toppen lämnas kvar.

Fördelen med att skada och knäcka träden med hjälp av skördare är att de dör långsamt, att skadan och brottet kan varieras, och att brottytan mer efterliknar naturliga brott vid exempelvis stormskador.

Omfattande stormfällningar i barrskog har liknande ekologiska funktioner som skogsbränder. På kort sikt bildas stora volymer död ved och på längre sikt ofta lövträdsrika successioner. I optimalområden för vitryggig hackspett kan stormfälld barrskog bevaras som frivillig avsättning eller skyddas formellt om de uppfyller kraven enligt strategi för formellt skydd av skog.

NYANLÄGGNING AV LÖVSKOG, INKLUSIVE STÄNGSLING AV SJÄLVFÖRYNGRING

För att åtgärda bristen på lövskogar i värdeetrakterna för vitryggig hackspett är nyanläggning av lövbestånd en viktig åtgärd. Av särskild betydelse är att ta vara på de naturliga förnyringar av björk, asp och al som uppstår t.ex. vid igenväxning av jordbruksmark, efter bränder och på många hyggen. Delar av större bestånd som har särskilt stor andel lövträd kan avgränsas och få en skötselriktning som gynnar lövvärden.

I värdeetrakter kan det vara ett värdefullt komplement till de mer riktade insatserna att via rådgivning stimulera markägare att satsa på lövskog i sin produktion, för att allmänt öka lövandelen i landskapet.

Om viltrycket är högt är ofta stängsling nödvändig för att säkerställa förnyringen. Betetrycket varierar dock kraftigt på landskapsnivå och valet av de mest lämpliga områdena för lövskogsförnyring behöver planeras. Med en besiktning av betesskador på lövsly, tall och förekomsten av mjölke (beteskänslig) på närbelägna hyggen kan man få en bild av behovet av stängsling.

SKÖTSEL I FORMELLT SKYDDADE OMRÅDEN

Eftersom naturreservat, nationalparker, naturvårdsavtal och Natura 2000-områden ofta utgör de viktigaste livsmiljöerna för vitryggig hackspett i en värdeetrakt är det mycket viktigt att skötseln i dem är rätt. Om miljöer med stort skötselbehov lämnats utan skötsel under en längre tid kan det finnas ett akut behov av skötsel. De skötselåtgärder för vitryggig hackspett som stämmer överens med ett skyddat områdes syften, skötselplan respektive bevarandeplan har hög prioritet i värdeetrakter för vitryggig hackspett.

Åtgärdsprogrammet är vägledande för åtgärder i skyddade områden. I nationalparker och naturreservat måste åtgärderna överensstamma med skyddsbeslutets syfte, med föreskrifterna och skötselplanen. I första hand bör åtgärderna riktas mot sådana skyddade områden där de överensstämmer med syftet och skötselplanen. Om vitryggig hackspett förekommer men skötselplanen inte tillåter de åtgärder som behövs för att bevara arten ska man göra en samlad bedömning av behovet av revidering, med utgångspunkt i det skyddade områdets bevarandevärden.

Det kan finnas flera olika skäl till att ett beslut/skötselplan inte är förenligt med de åtgärder som behövs för att gynna vitryggig hackspett. Ny kunskap om naturvärden och skötselmetoder kan t.ex. ha kommit fram.

I värdestrakter för vitryggig hackspett bör en översyn av sådana skötselplaner göras under programperioden. Det kan också gälla områden där arten inte förekommer idag. En bedömning görs då av skötselbehov och skötselmetoder med utgångspunkt i det skyddade områdets syfte, bevarandevärden och vid behov revideras skötselplanen. Om skötselplanen då innehåller skötsel-anvisningar för vitryggig hackspett ska skötseln komma till stånd så snart som möjligt.

Skogsstyrelsen har ett ansvar för att biotopskyddsområdena vårdas och förvaltas så att det gynnar den biologiska mångfalden, men inga åtgärder får riskera att skada naturmiljön. Biotopskyddsområden saknar skötselplan, men nyare biotopskyddsområden har en beskrivning av önskvärd utveckling som ska beaktas.

För områden med naturvårdsavtal har Skogsstyrelsen och markägaren ett likvärdigt ansvar för att bevara och utveckla den biologiska mångfald som avtalet avsåg att bevara.

Aktörer: Naturvårdsverket och berörda länsstyrelser (skötsel av naturreservat och nationalparker, länsstyrelsen ska i fokustrakterna arbeta även utanför formellt skyddade områden), Skogsstyrelsens distrikt (kunskapsförmedling, skötsel i naturvårdsavtal och biotopskyddsområden), samt berörda skogsbolag, skogsägarföreningar, kommuner och andra markägare, Åtgärdsprogrammets nationella och regionala koordinators, Skogsstyrelsens nationella koordinator samt Projekt Vitryggig hackspett/Naturskyddsföreningen.

Direkta populationsförstärkande åtgärder

Att säkra och återskapa lämpliga livsmiljöer för vitryggig hackspett kommer att ta flera decennier i anspråk. Med hänsyn till populationens nuvarande storlek finns det en uppenbar risk att arten kan försvinna till följd av slumpmässiga faktorer. Åtgärdsprogrammet innehåller därför en populationsförstärkning genom avel och utsättning. Syftet är att förhindra att arten försvinner fram till dess att åtgärderna för bevarande och återskapande av livsmiljöer ger resultat.

AVEL OCH UTSÄTTNING

Utsättning av vitryggig hackspett har skett sedan 1990-talet i Sverige. Både fåglar som hämtats från vilda populationer i Norge respektive Lettland och sådana uppfödda i Sverige har satts ut (Stighäll 2015).

Under 2017 ska strategin för utsättning uppdateras. Utsättningen ska följa Naturvårdsverkets vägledning (Wetterin 2008) och IUCN/SSC:s riktlinjer (IUCN/SSC 2013). Utsättning ska ske i de fokustrakter som vid aktuell tidpunkt har förutsättningar att hysa flera häckande par.

Själva utsättningsmetoden kallas *hacking* och innebär att årsungar frisläpps i samband med att de blir flygga. Med hjälp av korttidsvoljering och stödutfodring (mjölmask med mera) får de successivt anpassa sig till ett liv i

frihet utan föräldrahjälp. Alla ungar som sätts ut ska vara ringmärkta och i mån av resurser bör vissa förses med radiosändare för att kunna följas efter frisläppandet.

Ansvariga: Projekt Vitryggig hackspett/Naturskyddsföreningen.

STÖDUTFODRING

Stödutfodring kan öka möjligheterna till lyckade föryngringar, och är en viktig åtgärd under en övergångsperiod. Den bör i första hand göras med späck/talg i befintliga revir och ske under vinterhalvåret. Späcket/talgen, som bäst ges i form av fläsksvålar från svin eller i andra hand inälvstalg från nöt, placeras i nätkorgar på träd ca 2 meter över marken. Nätkorgarna ska vara tillverkade av minksäkra nät.

Utfodringen bör ske åtminstone under perioden november till mars, gärna längre. Korgarna bör under denna period aldrig vara tomma.

Utfodringsplatser väljs utifrån förekomst av vitryggig hackspett, strategiskt viktiga platser, iordningställda optimalområden samt områden där fåglar sätts ut.

Aktörer: Inom områden som formellt skyddats av länsstyrelsen: Berörda länsstyrelser i samarbete med Projekt Vitryggig hackspett. I övriga områden: Projekt Vitryggig hackspett/Naturskyddsföreningen.

PREDATORBEGRÄNSNING

Mård kan vara en betydande predator på häckande vitryggig hackspett. Om mårdstammen är stor bör boträd skos med skyddskragar av plåt som mårdar inte kan passera. Angränsande träd runt boträden kan fällas som skydd mot klättrande mårdar, om så bedöms nödvändigt, och träden inte har höga naturvärden. Avgörs från fall till fall. I vissa fall kan jakt behöva prövas för att minska mårdstammen lokalt.

MINSKNING AV BÄVERSTAMMEN

I vissa områden, särskilt kring Nedre Dalälven, kan skadorna på lövskog från bävrar behöva begränsas. Det är ett svårbemästrat problem men i vissa områden kan jakt behöva prövas. Stängsling kan också vara aktuellt att testa.

Arbetsätt inom optimalområden

Ett optimalområde ska efter åtgärder kunna utgöra ett funktionellt året-runt-revir för ett häckande par av vitryggig hackspett. De utpekade optimalområdena är genomgående mycket lövträdsrika, men har i dagsläget ofta för stort inslag av gran och för lite död ved för att ha tillräcklig kvalitet.

OPTIMALOMRÅDEN

Inom varje optimalområde behövs satsningar på:

1. optimalbiotoper
2. förstärkningsområden

Observera att även produktionsbestånd och andra naturtyper än skog rymms inom optimalområdena.

Mål för ett optimalområde i sin helhet

- 500 hektar med lövträdsrik skog (± 200 hektar)
- >150 hektar optimala biotoper ska vara frivilligt avsatta eller formellt skyddade och kan ha lämplig skötsel för vitryggig hackspett (behöver ej vara sammanhängande).

Ej mätbara inriktningsmål

- betydande inslag av äldre lövskog och äldre lövrik skog
- riklig förekomst av asp, björk, al och/eller sälg
- riklig förekomst av döende och död lövved
- stor areal med föryngring av lövträd.

Mål för optimalbiotoper inom optimalområdet

- minst 75 % av volymen ska utgöras av lövträd (detta gäller inte bestånd som har brunnit, antingen spontant eller genom naturvårdsbränning)
- trädslagen asp, björk, al och/eller sälg ska dominera bland lövträden
- >20 % av volymen ska bestå av döende och död lövved (främst stående), dock minst 20 m³sk/ha
- lövträdens genomsnittsålder ska vara minst 80 år (detta får dock avgöras från fall till fall, självgallrande asp- och albestånd kan vara lämpliga redan efter 20 år).

Ovanstående riktvärden är ett försök att precisera artens kvalitetskrav på livsmiljöerna i Sverige. Dessa värden är en syntes av tillgängliga litteraturuppgifter, opublicerade resultat av pågående forskning om artens biotopkrav i Sverige och Norge, samt muntlig information från skogsekologer och forskare.

Arbetet inom optimalområdet

- Alla typer av markägarkategorier kan ingå i ett optimalområde (stat, kommun, stiftelser, stift, skogsbolag, skogsägareföreningar, enskilda privata skogsägare etc.).
- Flera typer av skyddsformer kan ingå eller tillämpas i ett optimalområde (nationalpark, naturreservat, biotopskyddsområde, område med naturvårdsavtal, frivilliga avsättningar – bolag eller privat).
- Flera skogstyper är eller kan genom skötsel bli optimala för vitryggig hackspett. Det gäller t.ex. brandfält med stående bränd ved, lövträdsrika naturskogar, igenväxningsmarker, lövträdsrika svämskogar och sumpskogar, lövskog i älvdalar, ravinlandskap och längs sjöstränder, lövträdsrika bergsbranter, lövbrännor, hyggen med god lövträdsföryngring, mm. När skötselriktning väljs ska alltid en sammanvägning av områdets bevarandevärden göras.
- En eller flera skötselåtgärder kan vara lämpliga beroende på biotoptyp och förutsättningar inom optimalområdet.

Inom optimalområdena är målsättningen att skogsbruket, med stöd av Skogsstyrelsens rådgivning, utformar skogsbruket så att vitryggig hackspett gynnas. Exempel på sådana åtgärder inom ordinarie skogsbruk:

- det tas en god miljöhänsyn vid avverkning
- förstärkt hänsyn tas, t.ex. genom att lämna fler lövträd, utöka kantzoner med mera
- förnygringar görs med lövträd istället för med gran- eller tall där förutsättning för lövträdsförnygring finns
- fler frivilliga avsättningar görs av lövrik skog
- markägare uppmuntras söka de ekonomiska stöd till skötselåtgärder som finns.

Dokumentation behövs för uppföljning. Genomförda åtgärder redovisas årligen av berörd organisation till regionalt samordningsansvarig. Optimalområdesstatus sammanställs av regionalt ansvarig och redovisas årligen till den nationella koordinatören. Den nationella samordningsgruppen tar fram lämpliga redovisningsmetoder samt blanketter i samråd med de regionala grupperna. Information ska när så är lämpligt tillgängliggöras inom arbetet med de regionala handlingsplanerna för grön infrastruktur.

Ansvariga för att arbeta med artens livsmiljöer inom utpekade potentiella optimalområden: Berörda länsstyrelser, Skogsstyrelsens distrikt, berörda skogsägare och entreprenörer.

Övervakning och uppföljning

Populationsutvecklingen bör övervakas genom årlig inventering i de värde-trakter som ingår i åtgärdsprogrammet. Det är angeläget att antalet häckande par och stationära vitryggiga hackspettar är känt, både för att följa upp om målen närmas och som underlag för var åtgärder ska prioriteras.

Olika typer av biotopkvalitet behöver följas upp med avseende på åtgärdsprogrammets mål och som rör konkreta skydds- och skötselåtgärder.

1. **Optimalområden.** De potentiella optimalområdena behöver undersökas och åtgärder följas upp för att kunna klassa dem som färdigställda optimalområden för vitryggig hackspett när de håller tillräcklig mängd lämpliga livsmiljöer.
2. **Lövskogens typiska arter.** Någon hotad och någon vanlig art från ett par olika artgrupper (exempelvis någon av de fåglar, lavar, svampar, mossor, insekter som förväntas gynnas av åtgärdsprogrammet) bör identifieras som typiska för lövskog lämplig för vitryggig hackspett, för att användas som indikatorarter. Dessa arters status följs sedan upp i några av områdena ett antal år efter åtgärd.

Ansvariga: Berörda länsstyrelser, Projekt Vitryggig hackspett/Naturskyddsföreningen.

Allmänna rekommendationer

Det här kapitlet vänder sig till alla de utanför myndighetsfären som genom sitt jobb eller under fritiden kommer i kontakt med vitryggig hackspett, och som genom sitt agerande kan påverka dess situation och som vill ha vägledning för hur de bör agera för att gynna den.

Åtgärder som kan skada eller gynna arten

Åtgärder som kan skada och gynna vitryggig hackspett finns beskrivna tidigare i detta program under Aktuell hotsituation samt Åtgärder och rekommendationer.

Berörda	Åtgärder som missgynnar arten	Åtgärder som gynnar arten
Allmänhet	Undvik att vistas nära boträd under häckningstid. Det kan hindra föräldrarna från att mata sina ungar i den utsträckning de behöver och de kan i värsta fall överge ungarna.	Häng ut talg vintertid för att hjälpa fåglar att överleva den mest kritiska tiden för överlevnad. Talgen lockar ofta till sig spettar, men också andra fåglar och djur. Ser du en vitryggig hackspett, rapportera till Projekt Vitryggig hackspett/Naturskyddsföreningen. Din observation kan vara viktig för övervakningen av populationen.
Jakträttsinnehavare		Jakt på bäver är positivt i områden där bävern är ett problem genom att skada strandnära lövskogar.
Skogsägare, virkesköpare och entreprenörer	Slutavverkning med otillräcklig miljöhänsyn till naturvärden kopplade till lövträd och död ved.	Klassa och hantera bestånd med stor andel lövträd som antingen K/PF- eller helst NS-bestånd. Granavverkning är positivt för vitryggig hackspett och dess följearter. Att friställa och låta så många lövträd som möjligt stå kvar, gärna i grupper, är positivt. Det är särskilt viktigt att låta de allra äldsta lövträden stå kvar som "evighetsträd", samt lämna alla döda eller döende lövträd. Skapa gärna mer död ved genom att högkapa ett antal lövträd när skördaren ändå är igång.
	Att inte utnyttja de naturliga förutsättningarna för uppkomst av lövskog genom att rutinmässigt plantera barrträd på avverkade ytor som egentligen har goda förutsättningar att föryngras med lövträd.	Satsa, efter slutavverkning, på föryngring med lövträd istället för barrträd. En större andel lövträd i landskapet gynnar arten på sikt.
	Röjning och gallring utan att spara enskilda lövträd eller lämpliga utvecklingsytor för högre lövinslag i den uppväxande skogen.	Låt lövträd komma upp i ljusare partier. Lämna gärna en del av beståndet helt så att lövträden får självgallra, medan det i en annan del kan skapas ljusluckor för dimensionstillväxt av lämpliga lövträd eller grupper. Skapa gärna mer död ved genom att högkapa ett antal lövträd när skördaren ändå är igång.
	Omhändertagande av döende eller döda lövträd, t.ex. stormfällda, svamp- eller insektsangripna. Angripna lövträd utgör ingen risk för andra friska träd att bli angripna. Att "städa" bort dessa träd betyder att man tar bort bostäder och mat för ett stort antal arter.	Lämna alla döende och döda lövträd. Dessa träd utgör skydd, bostad och viktiga födokällor för en rad hotade arter. För att gynna dessa arter ytterligare kan man aktivt skapa död ved genom att ringbarka eller högkapa ytterligare ett antal lövträd.
	Dikning eller dikesrensning i lövträdsrika sumpskogar. Sumpskogar har varit och är fortfarande en viktig livsmiljö för bl.a. vitryggig hackspett. Utdikningar och återkommande dikesrensningar har gjort att vi idag har stor brist på lövsumpskog.	Återskapa lövsumpskog, antingen på lite längre sikt genom att undvika dikesrensning eller på kort sikt genom att dämna eller lägga igen diken. Detta ökar möjligheten att snabbt få fram bra livsmiljöer för lövskogens arter.

Mänskliga aktiviteter och åtgärder påverkar naturen och arter på olika sätt. Antingen direkt genom de ingrepp som görs eller indirekt genom avsaknad av åtgärder. Detta är ingenting man är direkt medveten om så länge inte kunskapen finns. Därför är det viktigt att lyfta fram hur man, som skogsägare eller allmänhet, dels kan göra aktiva val som inte skadar vitryggig hackspett och dess följarter och dels vad man kan göra för att gynna dem. Skogsstyrelsen har en viktig rådgivande roll. I tabellen ovan ges en sammanställning som rör allmänheten generellt och markägare speciellt.

Finansieringshjälp för åtgärder

För att stimulera skogsägare att utföra biotopvård som förbättrar förutsättningarna för biologisk mångfald finns det möjlighet att söka olika ekonomiska bidrag.

LANDSBYGDSPROGRAMMET

I landsbygdsprogrammet (LBP) kan man under pågående programperiod (2016–2020) få stöd för bl.a. följande åtgärder som kan användas för att gynna vitryggig hackspetts livsmiljöer, samtidigt som det förbättrar skogs ekosystemens återhämtningsförmåga och miljövärde:

- naturvårdsbränning
- gallra fram ädellövträd eller lövrik skog
- skapa våtmark i skog.

Förutom Skogsstyrelsen hanterar länsstyrelserna också medel inom landsbygdsprogrammet, som i vissa fall kan användas för åtgärder som gynnar vitryggig hackspett.

NOKÅS

Det nationella skogliga stödet Natur- och Kulturmiljövårdsåtgärder i skogen (NOKÅS) syftar till att främja natur- och kulturmiljövården i skogen.

NOKÅS kan sökas hos Skogsstyrelsen av skogsägare, företag och andra.

Stöd lämnas till åtgärder som går utöver skogsvårslagens krav på natur- och kulturmiljöhänsyn och som är angelägna från allmän synpunkt. NOKÅS får endast beviljas till kostnader för aktiva åtgärder och kan inte användas som ekonomisk ersättning för att skogsmark undantas från skogsbruk.

Exempel på åtgärder som kan få stöd är att hugga bort gran för att gynna lövträd, naturvårdsbränning, ringbarkning, högkapning eller barkfläkning för att skapa död ved eller frihuggning av gamla träd.

Utsättning av arter i naturen för återintroduktion, populationsförstärkning eller omflyttning

I det här åtgärdsprogrammet för vitryggig hackspett föreslås utsättning enligt beskrivning under ”Direkta populationsförstärkande åtgärder”. Motiv, förutsättningar och åtgärder för utsättningar ska beskrivas utförligt i en särskild utsättningsstrategi innan åtgärder för utsättning genomförs.

Vid utsättningar gäller att den som vill sätta ut växt- eller djurarter som är fridlysta enligt 4–9 §§ artskyddsförordningen (2007:845), eller som är fredade enligt 3 § jaktlagen (1987:259), samt införskaffa grundmaterial för uppfödning och uppdrivning inklusive förvaring och transport, måste se till att skaffa erforderliga tillstånd. Länsstyrelsen får enligt 14–15 §§ artskyddsförordningen i det enskilda fallet ge dispens från förbuden i 4–9 §§ som avser länet eller del av länet. För fångst och utsättning av vilda däggdjur och fåglar krävs tillstånd enligt jaktförordningen (1987:905) av Naturvårdsverket eller den aktuella länsstyrelsen beroende på art. När det gäller förvaring och transport av levande exemplar av växt- och djurarter som i bilaga 1 till artskyddsförordningen har markerats med N eller n samt levande fåglar och fågelägg med embryo av arter som lever vilt inom Europeiska unionens europeiska territorium, måste undantag från förbudet i 23 § sökas hos Jordbruksverket.

Vid utsättningar ska också beaktas att åtgärder som inte kräver särskilt tillstånd men som väsentligt kan påverka naturmiljön ska anmälas för samråd till Länsstyrelsen enligt 12 kap. 6 § miljöbalken. Utsättning av arter i naturen kan vara en sådan åtgärd. Därför bör samråd ske med aktuell länsstyrelse innan åtgärder vidtas för att sätta ut växt- eller djurarter i naturen.

Myndigheterna ger information om gällande lagstiftning

Den fastighetsägare eller nyttjanderättsinnehavare som brukar mark eller vatten där hotade arter och deras livsmiljö finns bör vara uppmärksam på hur området brukas. En brukare som sätter sig in i naturvärdenas behov av skötsel eller frånvaro av ingrepp och visar hänsyn i sitt brukande är oftast en god garant för att arterna ska kunna bibehållas i området.

Oavsett verksamhetsutövarens kunskap och intresse för att bibehålla naturvärdena kan det finnas krav på verksamhetsutövaren enligt gällande lagar, förordningar och föreskrifter. Vilken myndighet som i så fall ska kontaktas avgörs av vilken myndighet som har tillsyn över den verksamhet eller åtgärd det gäller. För skogsbruksåtgärder är Skogsstyrelsen normalt tillsynsmyndighet. För andra verksamheter än skogsbruk som kan påverka naturmiljön negativt är Länsstyrelsen normalt tillsynsmyndighet. Det går alltid att kontakta Skogsstyrelsen eller Länsstyrelsen för att få besked om vilken myndighet som är ansvarig.

Tillsynsmyndigheterna kan ge upplysningar om vilka regelverk som gäller i det aktuella fallet. Det kan finnas krav på tillstånd, anmälningsplikt eller samråd. Den berörda myndigheten kan ge information om vad en anmälan eller ansökan bör innehålla och i hur god tid den bör lämnas in innan verksamheten planeras sättas igång.

Råd om hantering av kunskap om observationer

Enligt offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) 20 kap. § 1 gäller sekretess för uppgift om en djur- eller växtart som är i behov av skydd och som det finns ett intresse av att bevara i ett livskraftigt bestånd, om det kan antas

att ett sådant bevarande av arten inom landet eller del av landet motverkas om uppgiften röjs. Kännedom om förekomster av hotade arter kräver omdöme vid spridning av sådan kunskap då illegal jakt och insamling kan vara ett hot mot arten.

Naturvårdsverkets policy är att informationen så långt möjligt ska spridas till markägare och nyttjanderättshavare så att dessa kan ta hänsyn till arten i sitt brukande av området där arten förekommer permanent eller tillfälligt.

Stor restriktivitet ska tillämpas när det gäller att sprida förekomstdata om vitryggig hackspett. Enligt ArtDatabankens skyddsklassning av potentiellt känsliga arter bör fynd som indikerar häckning inte spridas med större noggrannhet än 25 × 25 km. Som regel kan hänsyn vid t.ex. skogsbruk motiveras utifrån andra naturvärden på platsen eller att vitryggig hackspett förekommer i trakten, utan att behöva röja detaljerade fynduppgifter. Det främsta hotet i detta fall är att artens sällsynthet, tillsammans med det stora antalet människor som är intresserade av fågelskådning, gör att häckningsplatser och andra viktiga platser för arten kan utsättas för alltför frekventa störningar. Kunskapen om artens störningskänslighet är begränsad, men det finns fall där häckningsplatser besökts av stora antal intresserade människor och häckningen senare upphört på platsen.

Det är dock viktigt att fynd rapporteras i Artportalen. Genom att fynden finns tillgängliga kan myndigheterna vidta de akuta skyddsåtgärder som kan komma att krävas och de finns också som underlag vid inventeringar, planering av skyddade områden etc. Fynd under häckningstid från kommuner där häckningar kan förväntas är strikt dolda i Artportalen och tillgängliga enbart för personer med särskild behörighet.

Konsekvenser och samordning

Konsekvenser

Åtgärdsprogrammets effekter på olika naturtyper och på andra rödlistade arter

Ett stort antal rödlistade arter kan gynnas av de åtgärder som föreslås i detta åtgärdsprogram. ArtDatabanken bedömde i en tidigare analys av de skötselåtgärder som föreslogs i den första programperioden (2005–2008) att 168 rödlistade lövskogs- eller lövträds-gynnade arter gynnas påtagligt inom åtgärdsprogrammets föreslagna regioner. Av dessa är det 14 arter som ingår i andra åtgärdsprogram. Detta inom grupperna fåglar, skalbaggar, fjärilar, övriga insekter, lavar, mossor och svampar (tabell 2). ArtDatabanken beaktade då i första hand betydelsen av en ökande lövträdsandel och därmed en successivt ökande mängd död lövved. Däremot har man inte beaktat effekter på rödlistade brandgynnade arter genom de planerade naturvårdsbränningarna.

Lokalt kan rödlistade arter knutna till gran- eller tallskog missgynnas, t.ex. vid uthuggning av gran eller vid naturvårdsbränningar i lövrika barrskogar. Enligt ArtDatabankens bedömning kommer dock inte någon av dessa arters bevarandestatus i Sverige att påverkas negativt av de åtgärder som föreslås i detta åtgärdsprogram.

Tabell 2. Sammanställning av arter i olika organismgrupper som gynnas av åtgärdsprogrammets åtgärder enligt analys av ArtDatabanken inför förra programomgång (Mild & Stighäll 2005).

Organismgrupp	Antal rödlistade arter	Antal arter som ingår i andra åtgärdsprogram
Fåglar	5	
Skalbaggar	54	5
Fjärilar	8	
Övriga insekter	11	
Lavar	44	4
Mossor	12	5
Svampar	34	
Summa:	168	14

Intressekonflikter

En potentiell konflikt är ökad efterfrågan på lövved i takt med den större användningen av biobränslen. Lövskogar och lövträd som annars hade lämnats på grund av dåligt ekonomiskt utbyte riskerar att avverkas för biobränsle. Samhällets ansträngningar att minska utsläppen av koldioxid riskerar att komma i konflikt med bevarandet av vitryggig hackspett och miljökvalitetsmålen *Levande skogar* och *Ett rikt växt- och djurliv*. En särskild överenskommelse med skogsbruket gällande inköp av lövved kan vara en framkomlig lösning inom värdetrakterna (se ovan).

Konflikt kan också i enstaka fall uppstå mellan olika naturvärden eller mellan naturvärden och kulturvärden. Ängs- och hagmarker som vuxit igen till lövskogar är ett exempel. Naturvärden knutna till gräsmarken förloras, men samtidigt kan dessa miljöer ha fått ett stort värde för många skogsarter, bl.a. vitryggig hackspett. För att återfå arter knutna till öppna gräsmarker väljer man ibland att ta bort träden. Ett annat exempel är när gran växt in i värdefulla lövskogsmiljöer, så att beståndet hunnit få betydande naturvärden knutna just till granskog.

Naturvärdena behöver vägas mot varandra i varje enskilt fall och det är viktigt att olika naturvårdsintressen arbetar för en gemensam lösning som beaktar hela landskapet. I det första exemplet går det exempelvis ofta att hitta lösningar genom att skapa så kallade mosaikbetesmarker där självgallrande partier med björk, asp och al kombineras med andra partier med öppen gräsmark och/eller glest trädbevuxen gräsmark med solexponerade vidkroniga träd, t.ex. asp och björk.

I tätortsnära områden kan åtgärder för att gynna vitryggig hackspett också stå i konflikt med rekreation och friluftsliv.

Samordning

Det finns ingen enskild aktör eller åtgärd som är tillräcklig för att ensam åstadkomma en gynnsam bevarandestatus för arten. Det behövs ett utvecklat och väl fungerande samarbete och samordning av ett stort antal aktörer för att lyckas uppfylla behovet av ett stort antal olika åtgärder på landskapsnivå. Bevarande och återskapande av livsmiljöer behöver med andra ord samordnas mellan myndigheter, skogsbolag, privata markägare, markägarorganisationer, virkesuppköpare, den ideella naturvärden och övriga berörda.

Detta kräver ett arbetssätt där alla aktörer såväl som nödvändiga naturvårdsinstrument och insatser kan rymmas.

Nationell samordning

Åtgärdsprogrammets nationella koordinator har det övergripande ansvaret för att samordna de olika aktörernas insatser och följa upp utförda åtgärder.

Skogsstyrelsens nationella koordinator för vitryggig hackspett ansvarar för samordning och uppföljning av områdesskydd- och naturvårdande skötselåtgärder samt Skogsstyrelsens informations- och rådgivningsinsatser som görs i Skogsstyrelsens regi. En nationell samordningsgrupp ska diskutera de frågor och problem som uppstår. I gruppen ingår den nationella koordinatören, Skogsstyrelsens koordinator för vitryggig hackspett och Naturskyddsföreningens projektledare. De aktörer som arbetar övergripande över flera län, som Sveaskog och Bergvik, ska också få möjlighet att delta i den nationella samordningsgruppen.

Regional samordning

Samordningsgrupper för de olika värdetrakterna behövs för att initiera och samordna de olika aktörernas insatser enligt åtgärdsprogrammet. Samordningsgrupperna består huvudsakligen av de aktörer som är direkt ansvariga för att åtgärderna blir utförda. Länsplaner ska tas fram eller uppdateras för arbetet på länsnivå. Samordningsgruppen ansvarar också för att avgränsa optimalområden, där insatser ska genomföras.

Aktörerna bör själva strukturera arbetet, men följande kan exempelvis ingå i en samordningsgrupp:

- Regional/lokal koordinator (regionalt/lokalt ansvar för arbetet, det vill säga någon person inom nedanstående organisationer utses, exempelvis koordinerande länsstyrelse för länet).
- Länsstyrelsen (koordinatör för länets arbete med åtgärdsprogram för hotade arter, representanter för områdesskydd och förvaltning).
- Skogsstyrelsen (ansvarig för arbetet med vitryggig hackspett på distriktet).
- Berörda naturvårdsstiftelser (t.ex. Upplandsstiftelsen).
- Bergvik Skog (naturvårdsansvarig i berörd region eller distrikt inom Stora Enso/Billerud Korsnäs).
- Sveaskog (naturvårdsansvarig i berörd region/ekopark).
- Naturskyddsföreningen (regional representant, samt vid behov projektledare för Projekt Vitryggig hackspett/Naturskyddsföreningen).
- Övriga aktörer vid behov och som kan beröras: Naturvårdsverket, annan länsstyrelse eller Skogsstyrelsedistrikt, ArtDatabanken, kommuner, stift, markägareföreningar, andra skogsbolag m.fl.

Vid behov kan den nationella koordinatör för åtgärdsprogrammet och/eller den nationella koordinatör på Skogsstyrelsen delta.

Grupperna behöver mötas 2–4 gånger per år och varje möte bör dokumenteras genom minnesanteckningar. Genom att grupperna träffas regelbundet upprätthålls ett utbyte av information och kunskaper, och utförda åtgärder följs upp och kan utvärderas. Det är i huvudsak gruppmedlemmarnas ansvar att informera sina respektive uppdragsgivare om vad som avhandlats på mötena. Det är också den eller de aktörer som ansvarar för en viss åtgärd som har till uppgift att på bästa sätt samverka med och informera berörda markägare och markägareföreningar.

Om planer för arbetet tas fram på regional nivå (t.ex. Naturskyddsföreningen 2004, Källén m.fl. 2017) bör samordningsgruppen delta i det arbetet.

Gruppens representanter ansvarar även för att lämna in årsvisa uppgifter om utfört arbete till den nationella koordinatör respektive Skogsstyrelsens koordinator.

Ansvarig: Berörd länsstyrelses koordinator för åtgärdsprogram för hotade arter.

Samordning som bör ske med andra åtgärdsprogram och annat naturvårdsarbete

Flera andra åtgärdsprogram innehåller åtgärdsförslag som är lämpliga att samordna med förslagen i detta program. De rör sig om åtgärdsprogram med arter som är beroende av liknande miljöer eller substrat som vitryggig hackspett: barkkvastmossa, orangefläckig brunbagge, ärrlavar, skalbaggar på gammal asp, strandskinnlav, skapanior på död ved på stränder, björklevande vedskalbaggar i Norrland, hotade arter på asp i Norrland. Åtgärder bör samordnas så långt det är möjligt, och särskilt när områdena som pekas ut i dessa åtgärdsprogram sammanfaller med värdestrakter för vitryggig hackspett.

I åtgärdsprogrammet för hotade arter på asp i Norrland beskrivs hur en landskapsekologisk planering kan gå till. Detta arbetssätt är också användbart för arbetet med vitryggig hackspett på regional nivå. Arbetssättet bör utvecklas och samordnas mellan alla berörda åtgärdsprogram och arbetet med grön infrastruktur så att det blir funktionellt för alla programarter i en lövskogstrakt.

Samordning som bör ske med miljöövervakningen och annan uppföljning än ÅGP's

Övervakning av populationsutveckling av vitryggig hackspett bör samordnas med länsstyrelsernas uppföljning i skyddade områden. Skyddade områden där vitryggig hackspett är utpekad skyddsvärd art bör följas upp av länsstyrelsen inom ordinarie uppföljning. Alla inventeringar av arten bör samordnas med Projekt Vitryggig hackspett.

Flera inventeringsprogram samlar in information om lövskog generellt och utanför utpekade värdestrakter. Tillgång till sådana uppgifter är viktiga för planering av arbetet med åtgärdsprogrammet på landskapsnivå. Riksinventeringen av skog (RIS) levererar uppgifter om skogens och skogsmarkens tillstånd och utveckling både när det gäller skogsproduktion och miljöförhållanden. Kontinuerlig naturtypsinventering av skyddade områden (KNAS), en satellitbildsbaserad, återkommande inventering i Naturvårdsverkets regi, ger en samlad bild av skogsskyddets omfattning och fördelning på olika skogstyper i landet.

Källförteckning

- Ahlén, I., Andersson, A., Aulén, G. & Pettersson, B. 1978. *White-backed woodpecker Dendrocopos leucotos and Middle spotted woodpecker Dendrocopos medius – the ecology of two endangered birds species in Sweden*. Anser, supplement 3: 5–11. Lund.
- Almgren, G. 1990. *Lövskog – björk, asp och al i skogsbruk och naturvård*. Skogsstyrelsen.
- Angelstam, P. 1990. Factors determining the composition and persistence of local woodpecker assemblages in taiga forest in Sweden – a case for landscape ecological studies. I: Carlson, A. & Aulén, G. (reds.). *Conservation and management of woodpecker populations*. Swedish Univ. Agric. Sci. (Dep. Wildl. Ecol.) Rep. 17, s 147–164. Uppsala.
- Appelqvist, T. & Lindholm, M. 2002. *Inventering av vedlevande insekter i sekundära lövskogar viktiga för vitryggig hackspett*. Rapport. Länsstyrelsen i Värmlands län.
- Appelqvist, T. & Lindholm, M. 2009–2011. *Vedinsekter i Vitryggområden – före och efter skötselåtgärder*. Rapport. Länsstyrelsen i Värmlands län & Länsstyrelsen i Västra Götalands län.
- Aulén, G. 1979. En hybrid mellan större och vitryggig hackspett i Uppsala. *Fåglar i Uppland* 6: 27–32.
- Aulén, G. 1985. Vitryggiga hackspetten – kommer den att överleva? *Vår fågelvärld* 44: 95–105.
- Aulén G. 1986. Vitryggiga hackspettens utbredningshistoria och förekomst i Sverige. *Vår Fågelvärld* 45: 201–226
- Aulén, G. 1988. *Ecology and distribution history of the White-backed Woodpecker Dendrocopos leucotos in Sweden*. Report 14. Swedish University of Agricultural Sciences, Department of Wildlife Ecology.
- Aulén, G. 1991. Increasing insect abundance by killing deciduous trees. A method of improving the food situation for endangered woodpeckers. *Holarctic ecology* 14: 68–80.
- Aulén G., Gustafsson, L & Kruys, N. 2014. *Skogliga naturvärdesregioner för södra Sverige*. Andra upplagan. Södra. Växjö.
- Axelsson, A.-L., Östlund, L. & Hellberg, E. 2002. *Changes in mixed deciduous forests of boreal Sweden 1866–1999 based on interpretation of historical records*. Landscape Ecology 17: 403–418.
- Carlson, A. 2000. The effects of habitat loss on a deciduous forest specialist species: the White-backed woodpecker (*Dendrocopos leucotos*). *Forest Ecology and Management* 131: 215–221.

- Carlson, A. & Stenberg, I. 1995. Vitryggig hackspett (*Dendrocopos leucotos*). Biotopval och sårbarhetsanalys. Institutionen för viltekologi. Rapport 27. Uppsala.
- Cederberg, B. 2001. *Skogsbrukets effekter på rödlistade arter*. Artdatabanken Rapport 4. ArtDatabanken, SLU. Uppsala.
- Czeszczewik, D. 2009. Foraging behavior of White-backed woodpeckers *Dendrocopos leucotos* in a primeval forest (Bialowieza national park, NE Poland): dependence on habitat resources and season. *Acta Ornithologica* 44: 109–118.
- Cramp, S. 1985. *The Birds of the Western Palearctic*. Vol. IV. Oxford.
- Ellegren, H., Carlson, A. & Stenberg, I. 1999. Genetic structure and variability of White-backed woodpecker (*Dendrocopos leucotos*) populations in northern Europe. *Hereditas* 130: 291–299.
- Enoksson, P. 2011. *Naturliga skogsbränder i Sverige – spatiala mönster och samband med markens uttorkning*. Projekt Eldskäl. Länsstyrelsen i Kalmar län, meddelande 2011: 15.
- Gjerde, I., Rolstad, J. & Rinden, H. 1992. *Hvitryggspeten på Østlandet: hekkehabitat og bestandsutvikling sett i forhold till driftsendringer i landbruket*. Rapport fra Norsk Institutt for Skogforskning, Dept. of Forestry, Agricultural Univ. of Norway.
- Gjerde, I., Saeterdal, M. & Nilsen, T. 2005. Abundance of two threatened woodpecker species in relation to the proportion of spruce plantations in native pine forests of western Norway. *Biodiversity and conservation* 14: 377–393.
- Glutz von Blotzheim, U.N. & Bauer, K. 1980. *Handbuch der Vogel Mitteleuropas*. Vol. 9. Wiesbaden.
- Hermansson, J. 2014. *Åtgärdsprogram för strandskinnlav (Leptogium rivulare) 2014–2018*. Naturvårdsverket, rapport 6652.
- Hogstad, O. & Stenberg, I. 1994. Habitat selection of a viable population of White-backed woodpecker (*Dendrocopos leucotos*). *Fauna norv. Ser. C, Cinclus* 17: 75–94.
- Hogstad, O. & Stenberg, I. 1997. Breeding success, nestling diet and parental care in the White-backed Woodpecker (*Dendrocopos leucotos*). *Journal für Ornithologie* 138: 25–38.
- IUCN/SSC 2013. *Guidelines for reintroductions and other conservation translocations*. Version 1.0. IUCN Species Survival Commission, Gland, Switzerland.
- de Jong, J. 2002. *Populationsförändringar hos skogslevande arter i relation till landskapets utveckling*. CBM:s skriftserie 7. Centrum för biologisk mångfald. Uppsala.

- Koca, D., Smith, B. & Sykes, M. T. 2006. Modelling regional climate change effects on potential natural ecosystems in Sweden. *Climatic Change* 78: 381–406.
- Källén, I., Stighäll, K. & Salomonsson, E. 2017. *Länsplan för värdefulla lövskogsmiljöer i Uppsala län – för vitryggig hackspett med följararter*. Länsstyrelsen i Uppsala län.
- Linder, P & Östlund, L 1998. Structural changes in three mid-boreal Swedish forest landscapes. *Biological Conservation* 85: 9–19.
- Lindhe, A., Lindelöw, Å. & Åsenblan, N. 2005. Saproxylic beetles in standing dead wood density in relation to substrate, sun-exposure and diameter. *Biodiversity and Conservation* 14: 3033–3053.
- Mild, K. & Stighäll, K. 2005. *Åtgärdsprogram för bevarande av vitryggig hackspett (Dendrocopos leucotos) och dess livsmiljöer*. Naturvårdsverket, rapport 5486.
- Martikainen, P., Kaila, L. & Haila, Y. 1998. Threatened beetles in White-backed woodpecker habitats. *Conservation Biology* 12: 293–301.
- Mikusinski, G., Edenius, L. & de Jong, J. 2008. *Extern utvärdering av åtgärdsprogrammet för vitryggig hackspett*. Naturvårdsverket & Skogsstyrelsen, opublicerad rapport.
- Müller, J. & Bütler, R. 2010. A review of habitat thresholds for dead wood: a baseline for management recommendations in European forests. *European Journal of Forest Research* 129: 981–992.
- Naturskyddsföreningen 2004. *Värdefulla lövskogstrakter för vitryggig hackspett i Värmland*. Stockholm.
- Naturvårdsverket 1993. *Skogsbruk och miljö*. Naturvårdsverket, rapport 4209.
- Naturvårdsverket 1994. *Biodiversitet i Sverige*. Monitor 14. Solna.
- Naturvårdsverket 2010. *Uppföljning av skyddade områden i Sverige. Riktlinjer för uppföljning av friluftsliv, naturtyper och arter på områdesnivå*. Naturvårdsverket, rapport 6379.
- Naturvårdsverket 2013. *Förvaltning av skogar och andra trädbärande marker i skyddade områden*. Naturvårdsverket, rapport 6561.
- Naturvårdsverket & Skogsstyrelsen 2017. Nationell strategi för formellt skydd av skog. (finns att ladda ner på t.ex. www.naturvardsverket.se)
- Pavlik, S. 1999. Breeding ecology of the White-backed woodpecker *Dendrocopos leucotos* in an oak forest. *Biologia* 54: 187–194.

- Projekt Eldskäl 2012. *Strategi för naturvårdsbränning i sydöstra Sveriges skyddade skogsområden år 2012–2022. Bakgrund, analys och genomförande*. Länsstyrelsen Kalmar län, meddelande 2012:13.
- Roberge, J.-M., Mikusinski, G. & Svensson, S. 2008. The White-backed woodpecker: umbrella species for forest conservation planning? *Biodiversity and Conservation* 17: 2479–2494.
- Rosenius, P. 1913–1953. *Sveriges fåglar och fågelbon*. Lund.
- Ruge, K. & Weber, W. 1974. Biotopwahl und Nahrungserwerb beim Weissruchenspecht (*Dendrocopos leucotos*) in den Alpen. *Vogelwelt* 95: 138–147.
- Saari, L. & Nuorteva, M. 1996. Winter ecology of a female White-backed woodpecker, *Dendrocopos leucotos* (Bechstein). *Silva Fennica* 30: 73–76.
- Scherzinger, W. 1982. Die Spechte im Nationalpark Bayerischer Wald. *Schriftenreihe des Bayerischen Staatsministeriums für Ernährung, Landwirtschaft und Forsten* 9: 1–119.
- Scherzinger, W. 1990. *Is competition by the Great spotted woodpecker the cause for the White-backed woodpeckers' rarity in Bavarian Forest national park?* I: Carlson, A. och Aulén, G. (reds.). *Conservation and management of woodpecker populations*. Swedish Univ. Agric. Sci. (Dep. Wildl. Ecol.) Rep. 17, s. 81–91. Uppsala.
- Sjösten, F., utan årtal (2016). *En lövskogsanalys för artmångfalden*. Opublicerad rapport, Sveaskog.
- Stenberg, I. 1998. *Habitat selection, reproduction and survival in the White-backed woodpecker Dendrocopos leucotos*. Doktorsavhandling, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Trondheim.
- Stenberg, I. 2001. *Hvittryggspetten i Norge – status fram til 2001*. Norsk Ornitologisk Förening, rapport 6, 2001.
- Stenberg, I. & Hogstad, O. 2004. Sexual dimorphism in relation to winter foraging in the white-backed woodpecker (*Dendrocopos leucotos*). *Journal of Ornithology* 145: 321–326.
- Stighäll, K. 2015. *Habitat composition and restocking for conservation of the White-backed woodpecker in Sweden*. Örebro Studies in Life Sciences 14.
- Stighäll, K., Andersson, K., Angelstam, P. & Roberge, J.- M. 2011. Usefulness of biophysical proxy data for modelling habitat of an endangered forest species: The White-backed woodpecker *Dendrocopos leucotos*. *Scandinavian Journal of Forest Research* 26: 576–585.
- Svensson, S., Svensson, M. & Tjernberg, M. 1999. *Svensk fågelatlas*. Vår Fågelvärld, supplement 31. Stockholm.

- Sykes, M.T., Prentice, I.C. & Cramer, W. 2006. A bioclimatic model for the potential distributions of north European tree species under present and future climates. *Journal of Biogeography* 23: 203–233.
- Tiainen, J. 1990. *Distribution changes and present status of Dendrocopos leucotos in Finland*. I: Carlson, A. & Aulén, G. (reds.). Conservation and management of woodpecker populations. *Swedish Univ. Agric. Sci.* (Dep. Wildl. Ecol.) *Rep* 17, s. 21–27. Uppsala.
- Winkler, H., Christie, D. A. & Nurney, D. 1995. *Woodpeckers. A guide to woodpeckers, Piculets and Wrynecks of the world*. London.
- Virkkala, R., Alanko, T., Laine, T. & Tiainen, J. 1993. Population contraction of the White-backed woodpecker *Dendrocopos leucotos* in Finland as a consequence of habitat alteration. *Biological Conservation* 66: 47–53.
- Wetterin, M. 2008. *Vägledning för utsättning av vilda växt- och djurarter i naturen*. Naturvårdsverket, promemoria. Dnr 401-3708-08 NI.

Bilaga 1

Föreslagna statligt finansierade åtgärder inom ÅGP

Åtgärd	Län	Värdetrakter	Aktör	Finansiär	Kostnad NV-ÅGP resp. Skogsstyrelsen	Prioritet	Genomförs senast
Koordinering							
Koordinering- LST	C, O, S, U, W, X	Fokustrakter	Lst C, O, S, U, W, X	NV	I uppdrag	1	2017-2021
Nationell koordinering – Skogsstyrelsen		Alla värdetrakter	Skogsstyrelsen	Skogsstyrelsen	1 000 000 (20 %)	1	2017-2021
Regional koordinering och administration – Skogsstyrelsen	C, O, S, U, W, X	Fokustrakter	Skogsstyrelsen, berörda distrikt	Skogsstyrelsen	4 500 000	1	2017-2021
Regional handlingsplan för grön infrastruktur (GI)							
Integrera värdetrakter för vityggig hackspett i de regionala handlingsplanerna för GI	Alla berörda	Alla värdetrakter	Lst	Resurser för GI och NV-ÅGP	Inom regional koordinering ¹	1	2017-2018
Information							
Information och kunskapsförmedling	Alla berörda	Alla värdetrakter	Lst och Skogsstyrelsen	NV-ÅGP och Skogsstyrelsen	Inom regional och nationell koordinering samt övrig verksamhet	1	2017-2021
Utbildning							
Kontinuerligt erfarenhetsutbyte	Alla berörda	Alla värdetrakter	Lst och Skogsstyrelsen	NV-ÅGP och Skogsstyrelsen	Inom regional och nationell koordinering	1	2017-2021
Utbildningsexkursion	Alla berörda	Alla värdetrakter	NV och Skogsstyrelsen (15-20 pers.)	NV-ÅGP och Skogsstyrelsen	100 000 NV-ÅGP och fortbildningsmedel på Skogsstyrelsen	2	2018
Ny kunskap							
Sårbarhetsanalys över vityggig hackspett	Alla berörda		NV-ÅGP, nationell koordinator m.fl.	NV-ÅGP	100 000	1	2017
Nationell landskapsanalys lövrika trakter	Alla berörda		NV-ÅGP, nationell koordinator m.fl.	NV-ÅGP	100 000	1	2017

Åtgärd	Län	Värdetrakter	Aktör	Finansiär	Kostnad NV-ÅGP resp. Skogsstyrelsen	Prioritet	Genomförs senast
Inventering							
Inventera lämpliga biotoper, deras åtgärdsbehov och förekomst av vitryggig hackspett	C	Dalälven, Forsmark	Lst C	NV-ÅGP ¹	100 000 ²	2	2018
	O	Sydvästra Värmland-östra Dalsland	Lst O	NV-ÅGP	100 000	2	2018
	S	Klarälven, Sydvästra Värmland-östra Dalsland	Lst S	NV-ÅGP	100 000	2	2018
	U	Dalälven, Fagersta,	Lst U	NV-ÅGP	100 000	2	2018
	W	Fagersta	Lst W	NV-ÅGP	50 000	2	2018
	X	Dalälven	Lst X	NV-ÅGP	50 000	2	2018
Områdesskydd, skötsel, restaurering och nyskapande av livsmiljöer							
Framtagande av prioriteringslista, åtgärdsbehov och genomförandeplan	Alla berörda	I första hand fokustrakterna	Alla berörda lst	NV-ÅGP och Skogsstyrelsen	Inom regional koordinering	1	2018
	C, O, S, U, W, X	Fokustrakter	Lst C, O, S, U, W, X	NV	Inom ordinarie anslag områdesskydd	1	2021
Områdesskydd länsstyrelsen i utpekade fokustrakter	C, O, S, U, W, X	Fokustrakter	Skogsstyrelsen, berörda distrikt	Skogsstyrelsen	Medel avsätts av Skogsstyrelsen ur myndighetens anslag för områdesskydd: 22 500 000 + möjlighet att använda ordinarie anslag	1	2021
	Alla berörda	Alla värdetrakter	Alla berörda lst	NV	Inom ordinarie förvaltningsanslag	1	2021
Skötsel av skyddade områden länsstyrelsen	Alla berörda	Alla värdetrakter	Lst C, H, O, S, T, U, W, X, AC, BD	NV	Inom ordinarie förvaltningsanslag	1	2021
	C	Dalälven, Forsmark	Lst C	NV-ÅGP, markägare och andra berörda aktörer	1 000 000 ²	1	2021
Skötsel utanför skyddade områden länsstyrelsen	O	Sydvästra Värmland-östra Dalsland	Lst O	NV-ÅGP m.fl.	500 000	1	2021
	S	Klarälven, Sydvästra Värmland-östra Dalsland	Lst S	NV-ÅGP m.fl.	1 000 000	1	2021
	U	Dalälven, Fagersta	Lst U	NV-ÅGP m.fl.	1 000 000	1	2021
	W	Fagersta	Lst W	NV-ÅGP m.fl.	500 000	1	2021
	X	Dalälven	Lst X	NV-ÅGP m.fl.	500 000	1	2021

Åtgärd	Län	Värdetrakter	Aktör	Finansiär	Kostnad NV-ÅGP resp. Skogsstyrelsen	Prioritet	Genomförs senast
Skötsel utanför skyddade områden, Skogsstyrelsen	Alla berörda	Alla värdetrakter	Markägare, Skogsstyrelsen, berörda distrikt	NOKÅS och LBP som söks av markägare	Oklart	1	2021
Direkta populationsförstärkande åtgärder							
Avel och utsättning enligt strategi för utsättning	C, O, S, U, W, X	Fokustrakter	Projekt Vitryggig hackspett/NF, berörda djurparker	NV-ÅGP, Projekt Vitryggig hackspett/NF	Bidrag enligt årligt beslut	2	2017-2021
Översyn av strategi 2017	Alla berörda		Projekt Vitryggig hackspett/NF, berörda djurparker, NV-ÅGP, nationell koordinator	NV-ÅGP, Projekt Vitryggig hackspett/NF	50 000 kr	1	2017
Uppföljning							
Uppföljning av skyddade områden i värdetrakter	Alla berörda	Alla värdetrakter	Lst (Skogsstyrelsen)	NV	Inom ordinarie förvaltningsanslag	3	2021
Uppföljning av skyddad areal, utförd skötsel samt Skogsstyrelsens informations- och rådgivningsinsatser, etc i värdetrakter	Alla berörda	Alla värdetrakter	Skogsstyrelsen, alla berörda länsstyrelser	NV-ÅGP, Skogsstyrelsen	Inom regional och nationell koordinering	1	
Total kostnad NV-ÅGP					5 350 000 kr + åtgärder inom från naturvårdsarbete		
Total kostnad Skogsstyrelsen					28 000 000 kr + ev. ordinarie anslag mm		

1 – Helt eller delvis finansierat via andra medel (ss sakanslag, uppföljning skyddade omr, ideellt etc)

2 – Schablonberäkning 50 000 kr per fokustrakt

Bilaga 2

Behov av statligt områdesskydd och skötsel

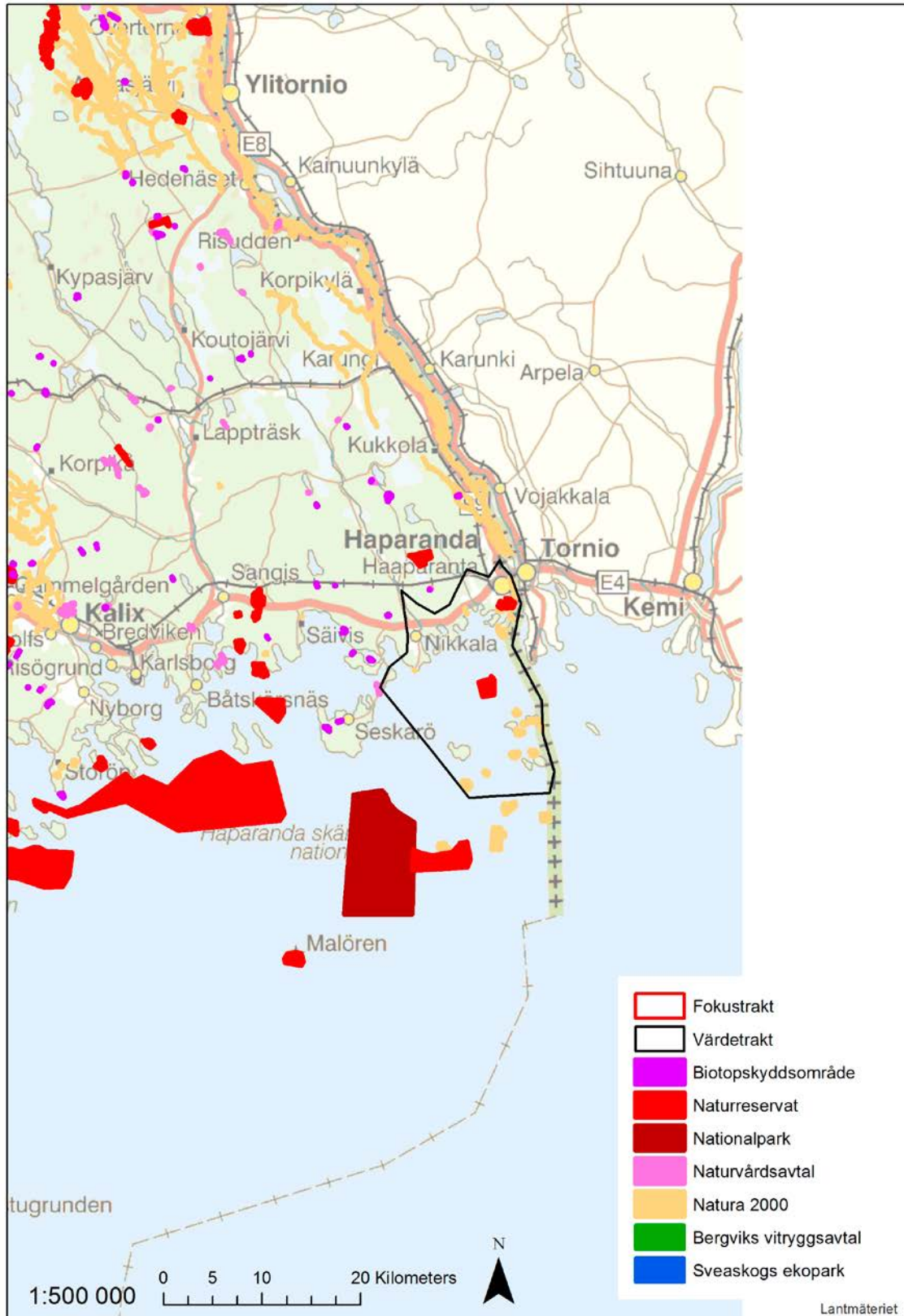
Arealerna i tabellen är framtagna av respektive länsstyrelse och distrikt på Skogsstyrelsen, och ska ses som relativt grova uppskattningar. Det kan skilja sig hur man beräknat siffrorna mellan olika län/distrikt och mellan värde-trakterna, bl.a. beroende på om man räknat in arronderingsmarker (icke-habitat för vitryggig hackspett) i behovet av skydd. Arealerna ses över tidigt under programperioden, efter att en ny landskapsanalys av lövskog samt en sårbarhetsanalys tagits fram. Med skyddade områden räknas i tabellen nationalparker, naturreservat, naturvårdsavtal skrivna av länsstyrelse eller Skogsstyrelsen samt biotopskyddsområde.

Arbetet under programperioden kommer att koncentreras till fokustrakterna. Tabellen ska inte läsas som en faktisk plan för åtgärdsarbetet under perioden, men ger en fingervisning om behovet av formellt skydd respektive skötselåtgärder i skyddade områden i de olika värde-trakterna.

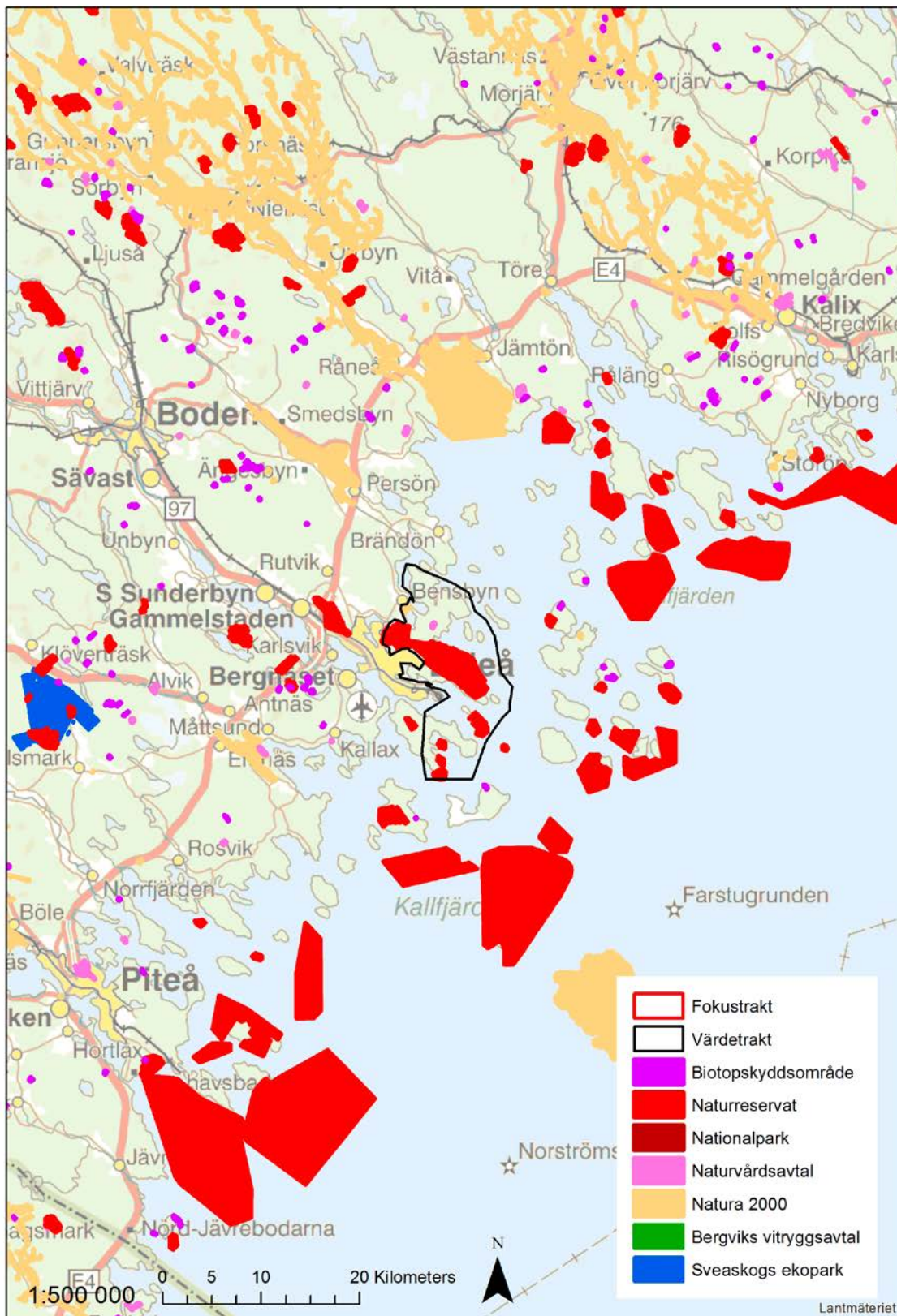
Värde-trakt	Län	Skyddsbehov (hektar)	Skötselbehov i skyddade områden (hektar)
Dalälven	C	650	660
	U	55	300
	W	0	0
	X	45	295
	Summa	750	1255
Fagersta	U	205	260
	W	0	0
	Summa	205	260
Forsmark	C	340	110
Klarälven	S	170	70
Östra Dalsland – sydvästra Värmland	O	90	290
	S	43	120
	Summa	133	410
I fokustrakter, summa		1598	2105
Hertsölandet	BD	65	35
Stora Le	O	50	30
Sydöstra Småland	H	695	755
Testeboån	X	25	0
Torneälvens delta	BD	350	175
Umeå	AC	100	310
Västra Värmland	S	135	65
Örebro – Arboga	T	1515	890
	U	340	300
	Summa	1855	1190
I övriga värde-trakter, summa		3275	2560

Bilaga 3

Värde trakt Tornedalens delta

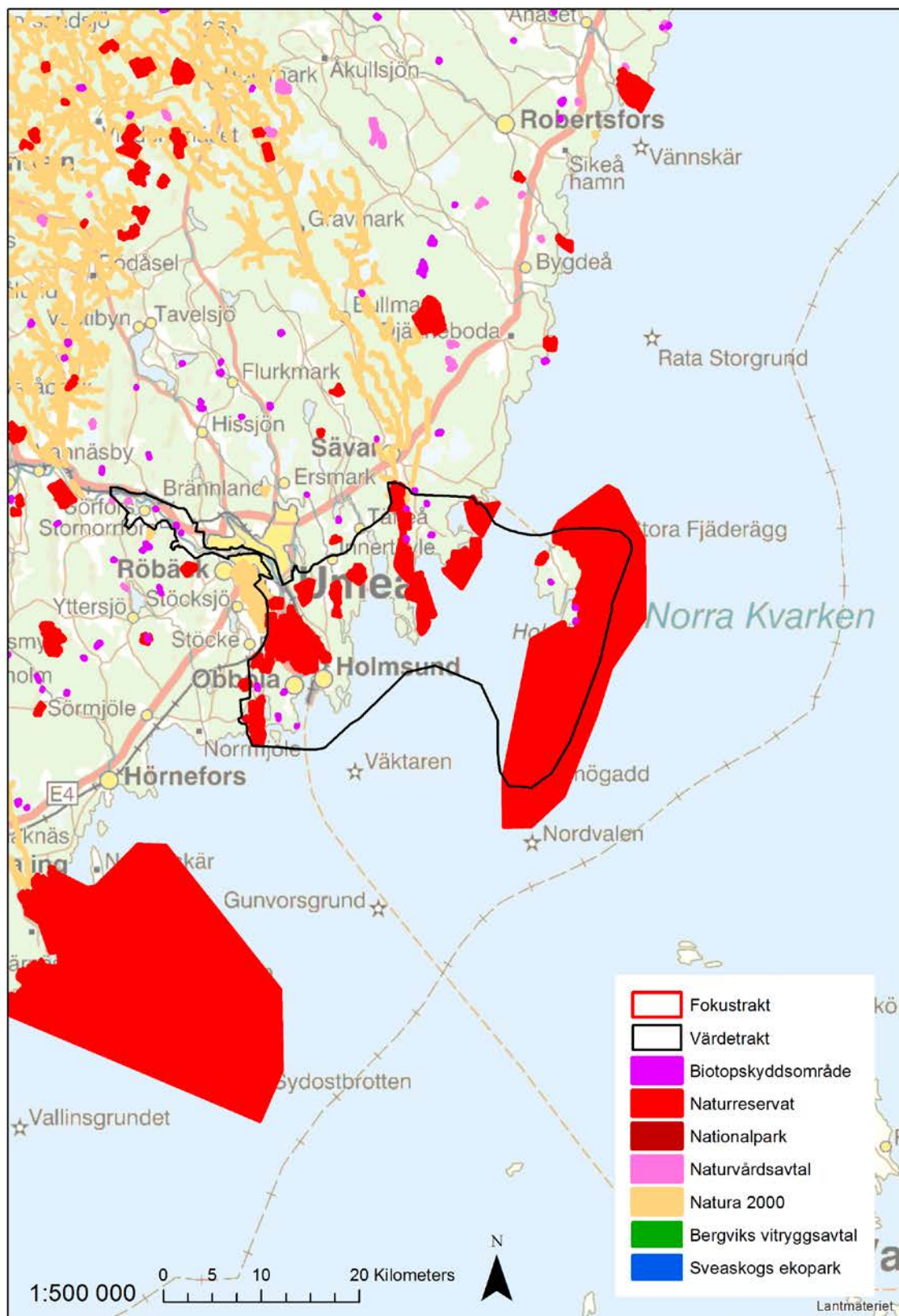

Värdetrakt Hertsölandet

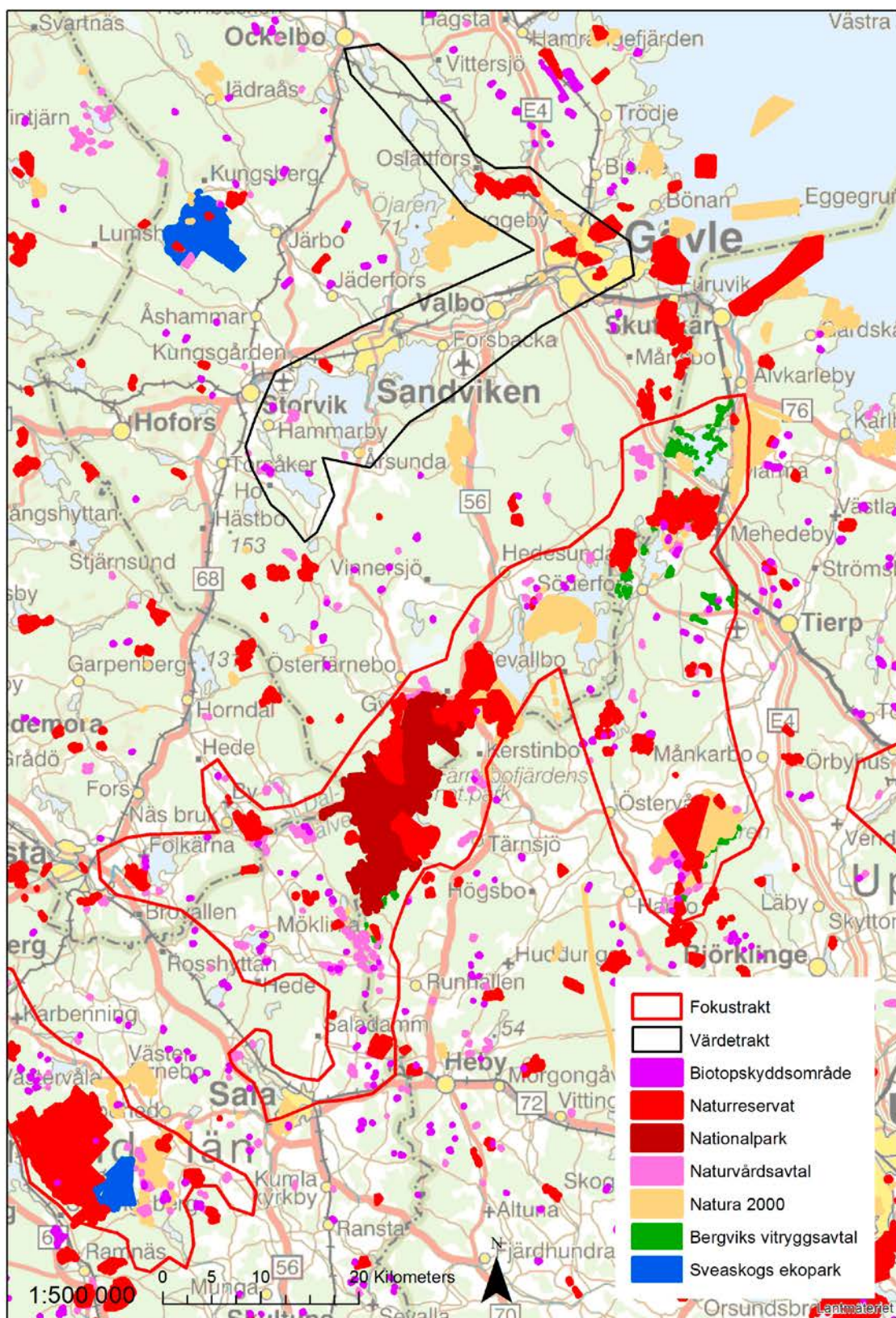
Lantmäteriet
(C) Lantmäteriet 109/2037

Värde trakt Umeå

(C) Lantmäteriet 109/2037

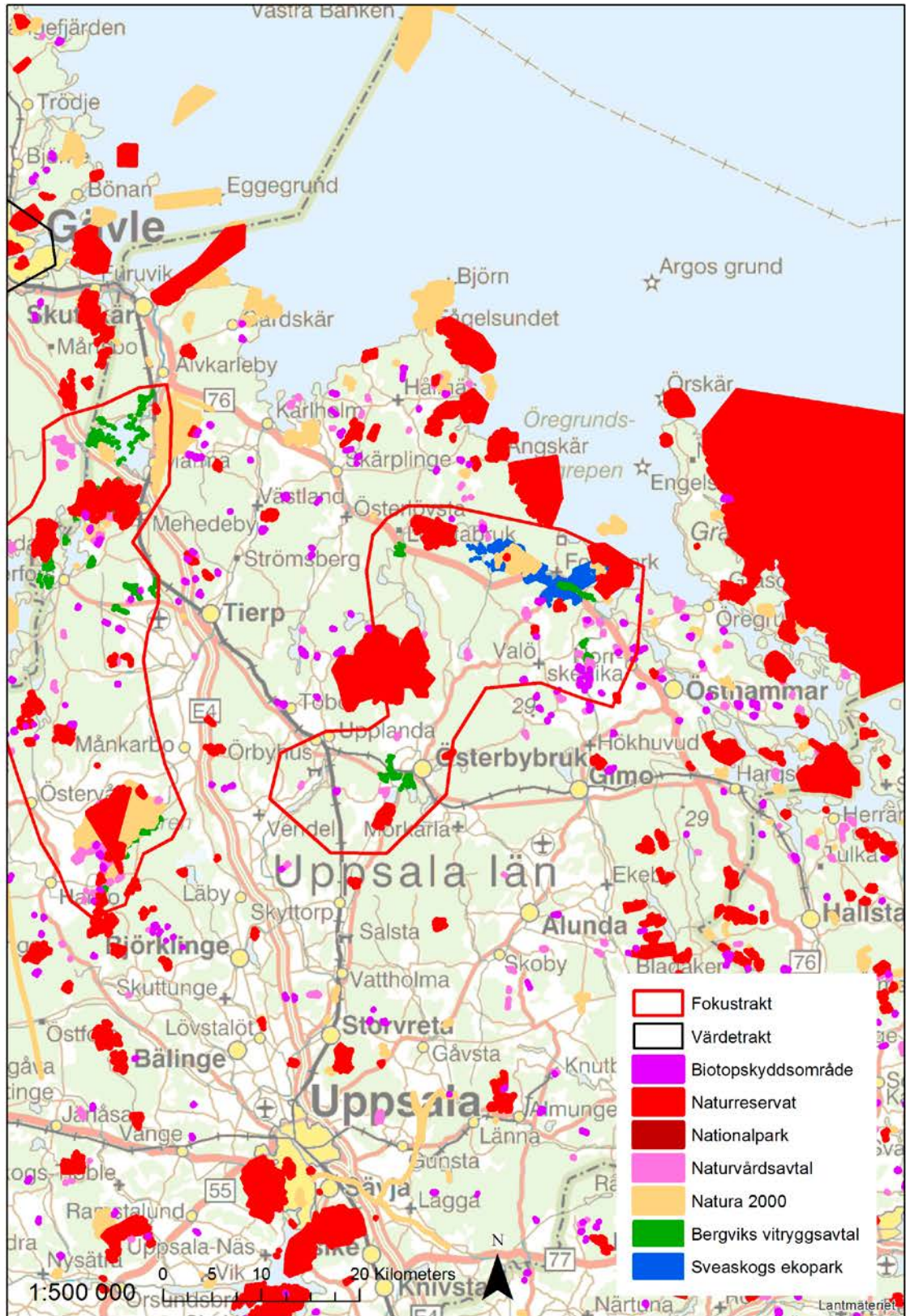
Värdestrakt Testeboån och Dalälven

(C) Lantmäteriet 109/2037

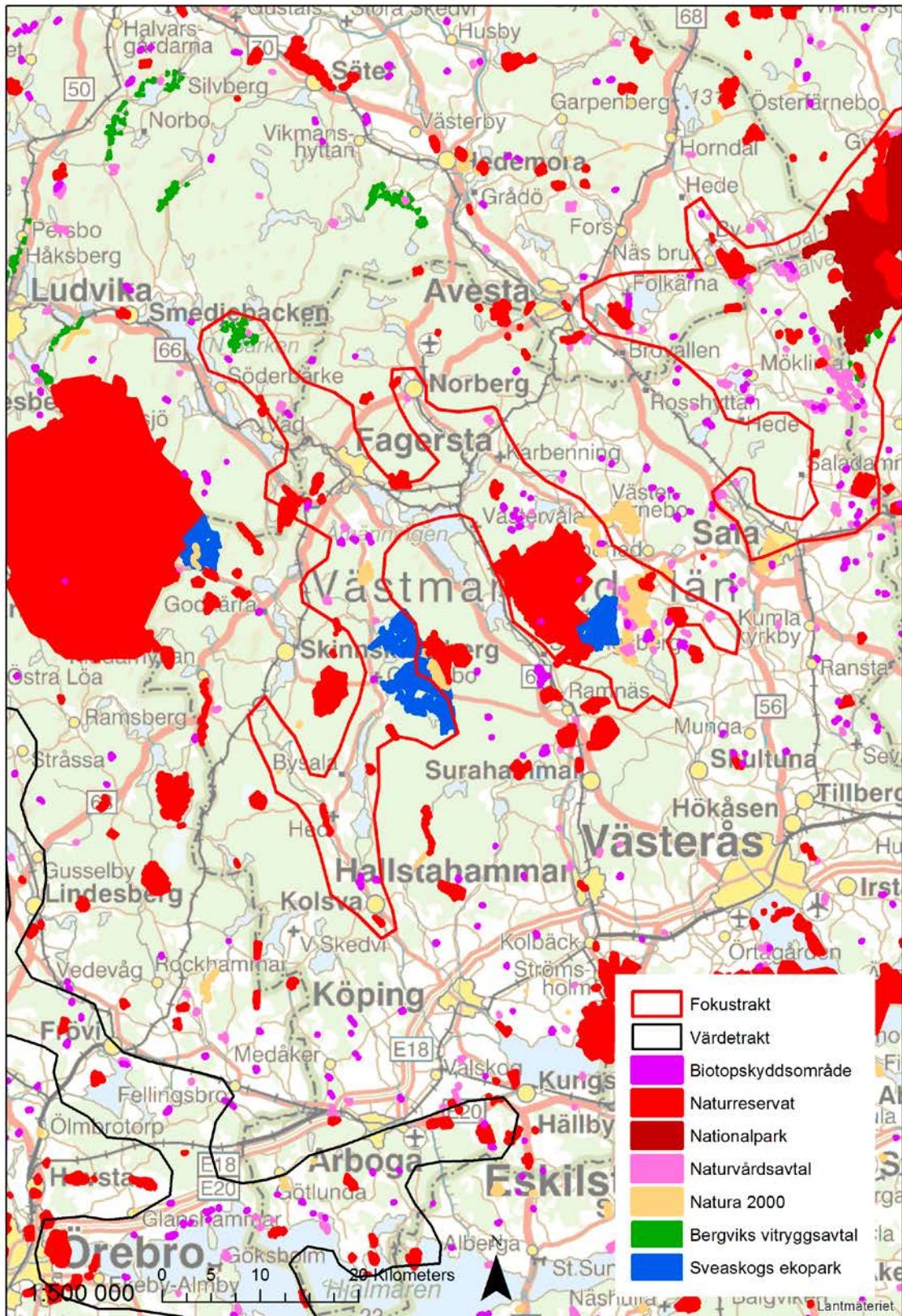

Värdetrakt Forsmark

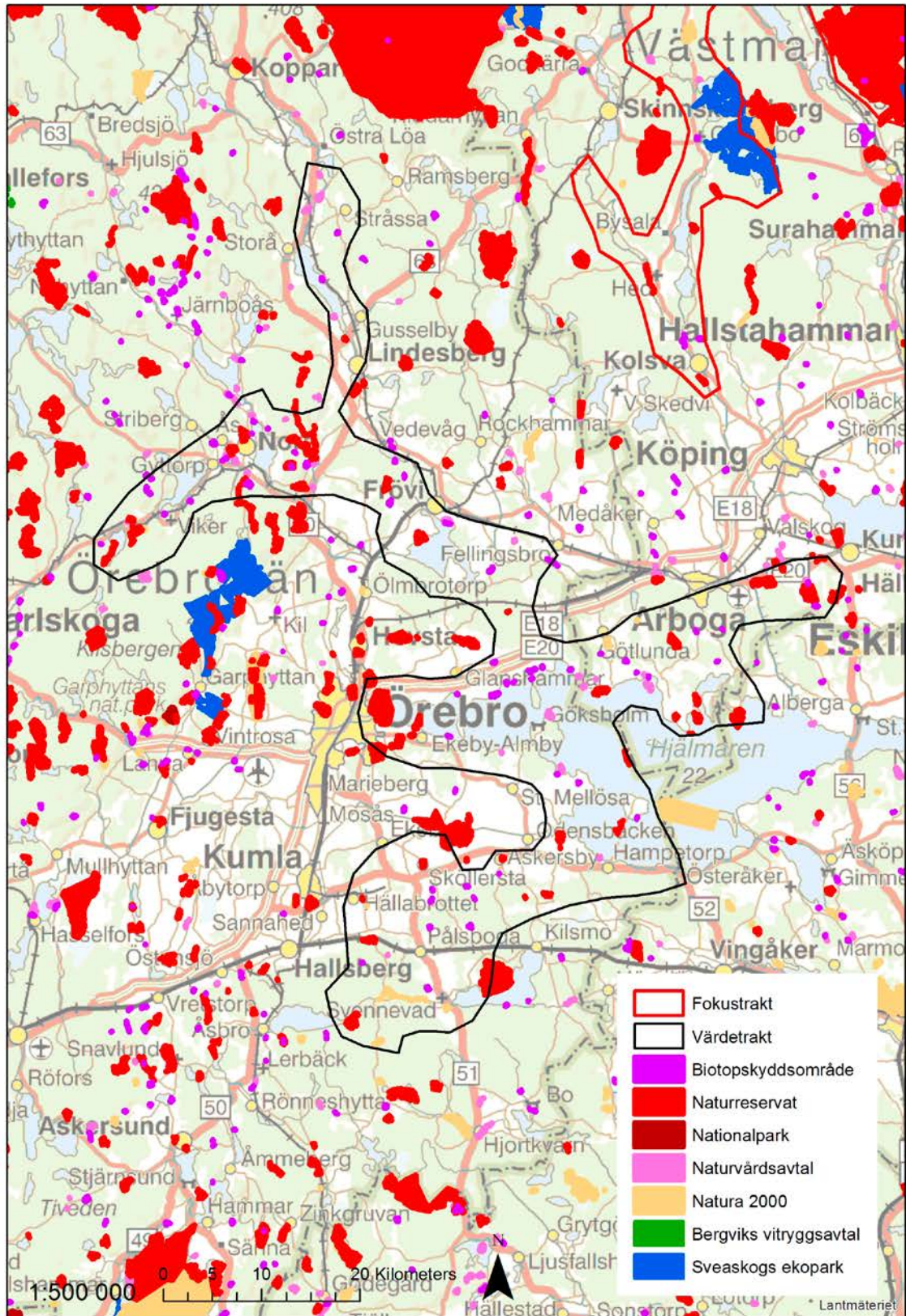
(C) Lantmateriet 109/2037

Värdetrakt Fagersta

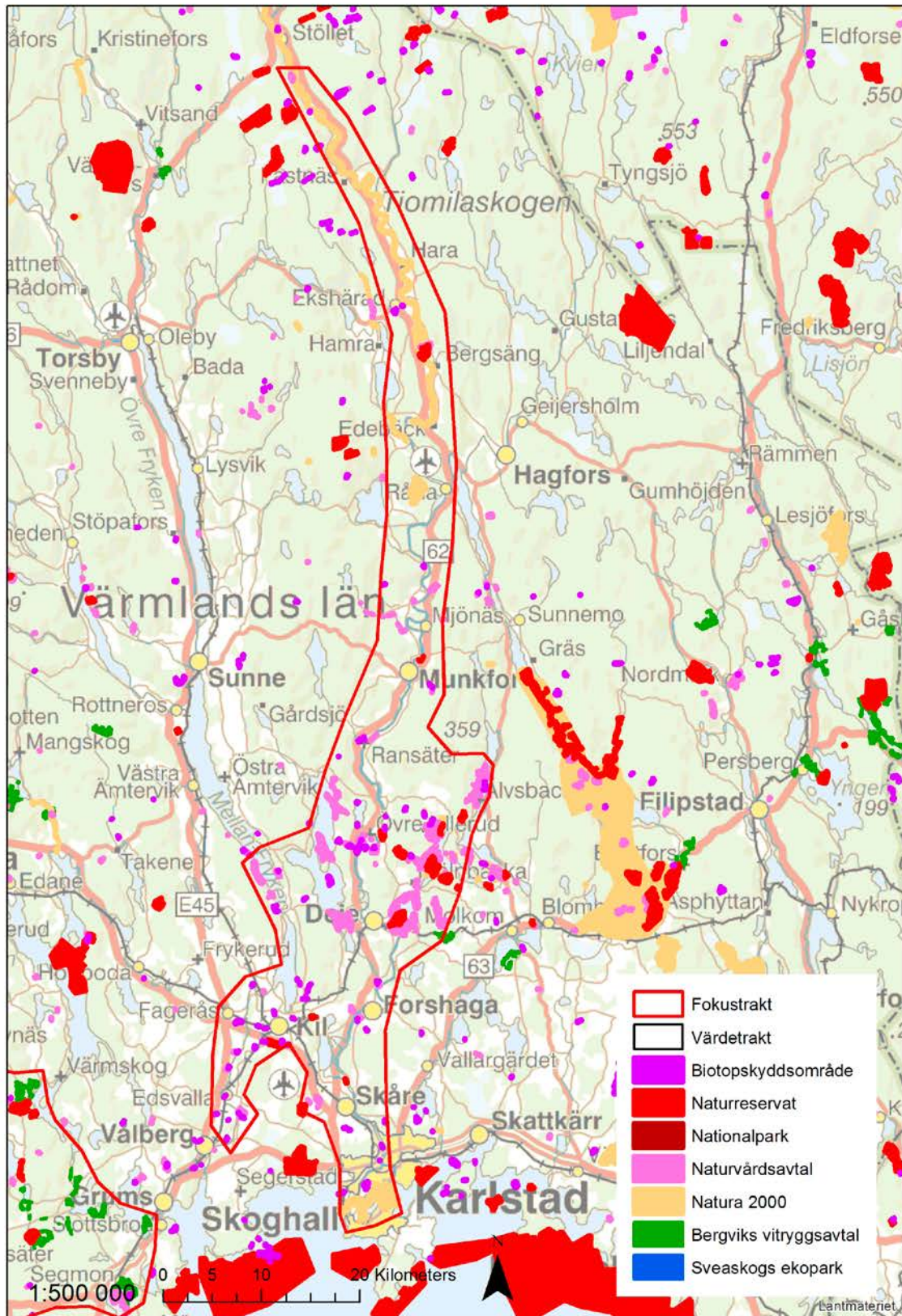
(C) Lantmäteriet 109/2037

Värdetrakt Örebro-Arboga

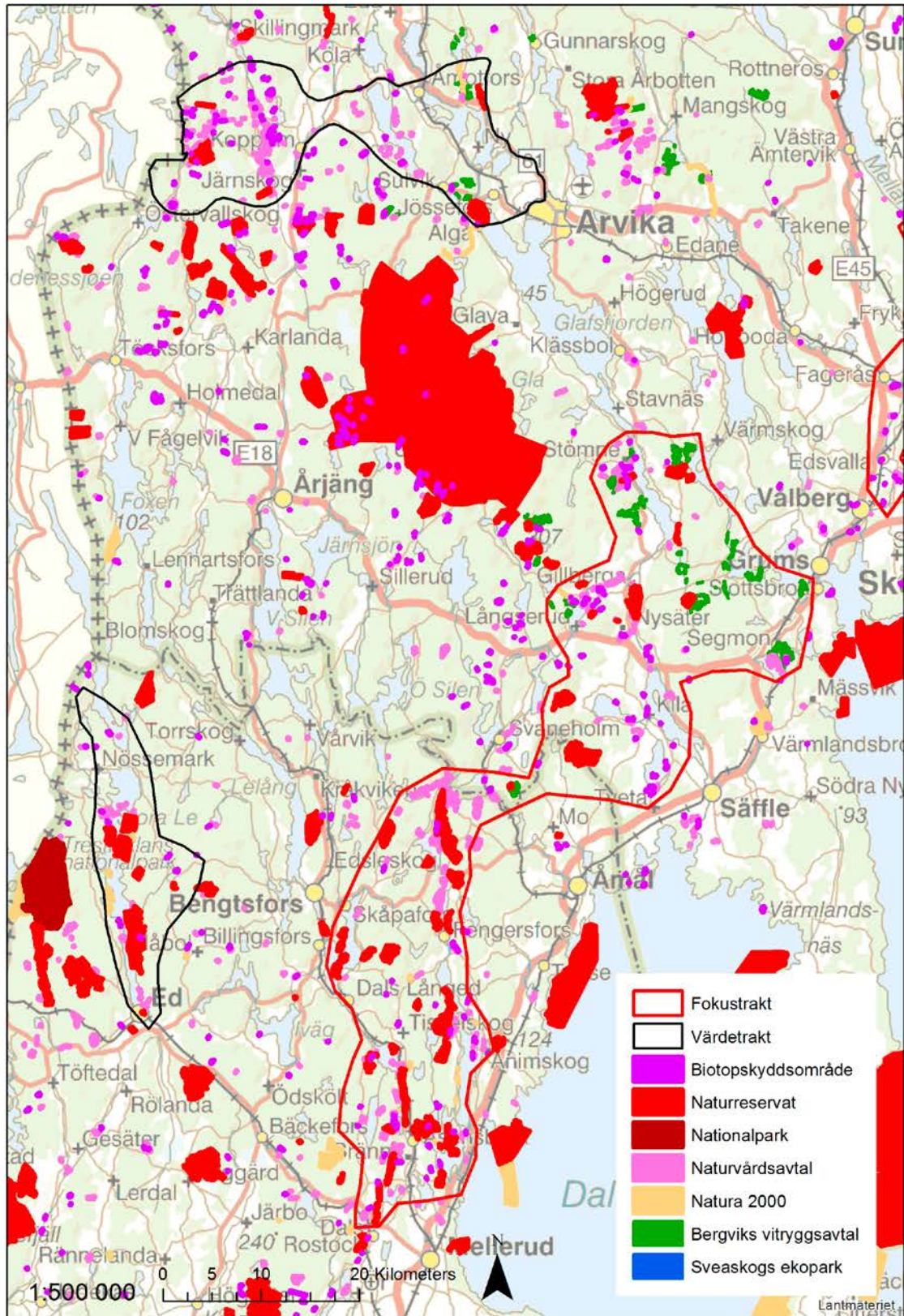
(C) Lantmäteriet 109/2037

Värde-trakt Klarälven

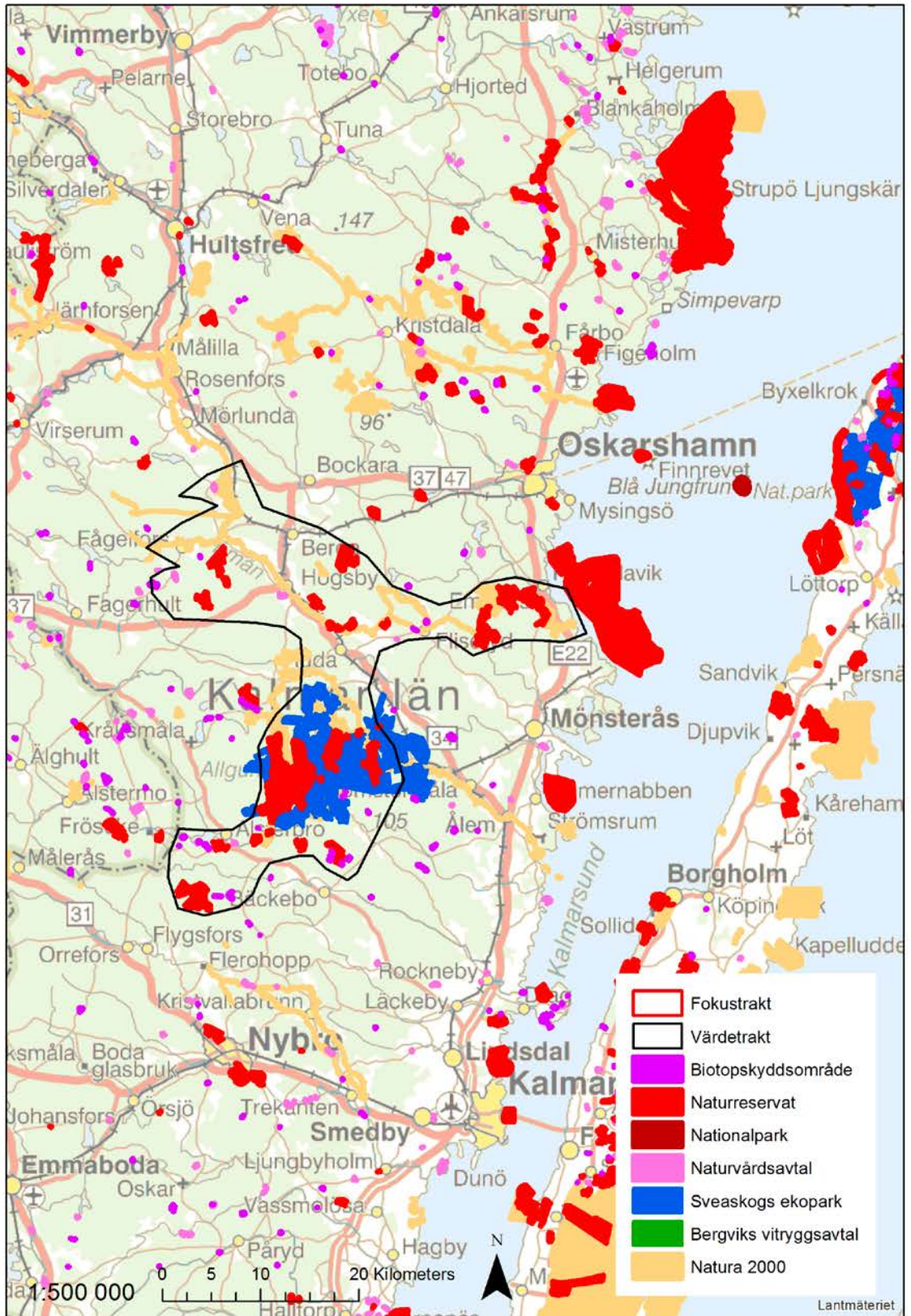

(C) Lantmäteriet 109/2037

Värde trakt Västra Värmland, Stora Le och Sydvästra Värmland-Östra Dalsland

Värde-trakt Kalmar

(C) Lantmäteriet 109/2037

Åtgärdsprogram för vitryggig hackspett 2017–2021

RAPPORT 6770

NATURVÅRDSVERKET
ISBN 978-91-620-6770-0
ISSN 0282-7298

(Dendrocopus leucotos)

Vitryggig hackspett (*Dendrocopus leucotos*) är en av Sveriges mest hotade fågelarter. Från att förr varit rätt vanlig över stora delar av landet häckar nu mycket få par i Mellansverige och utmed norrlandskusten. Den kräver stora arealer lövrika skogar med en stor andel död ved, miljöer som också hyser många andra rödlistade arter. I takt med att modernt skogsbruk införts och viktiga störningsfaktorer som skogsbränder och översvämningar i stort sett upphört har dess ursprungliga livsmiljöer nästan helt försvunnit. Istället har det igenväxande kulturlandskapet blivit allt viktigare för arten. Åtgärder behövs akut för att rädda kvar vitryggig hackspett i Sverige. I de få större landskap i landet där det finns förutsättningar för en häckande population behövs skydd av lämpliga miljöer samt restaurering och skötsel för att behålla skogar med ett stort lövinslag. Utsättningar av ungar uppfödda i fångenskap minskar risken att den försvinner från landet innan åtgärderna har fått effekt.

